

**Universitat de les
Illes Balears**

Títol: La construcció de la imatge turística de Mallorca a través del cinema (1920-1936). Una proposta d'anàlisi històrica i metodològica

NOM AUTOR: Maria Magdalena Rubí Sastre

Memòria del Treball de Final de Màster

**Màster Universitari de Patrimoni Cultural: Investigació i Gestió
de la**

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2012-2013

Data 20 de juny de 2013

Signatura de l'autor

Nom Tutor del Treball: Maria-Josep Mulet Gutiérrez

Signatura Tutor

Acceptat pel Director del Màster Universitari de Patrimoni Cultural: Investigació i Gestió

Signatura

Agraïments

En el transcurs de la investigació he comptat amb l'ajuda i el recolzament de persones i entitats que han contribuït a fer-la possible. És per això que a continuació m'agradaria expressar el meu agraïment a totes elles.

En primer lloc voldria manifestar el meu agraïment a la Dra. Maria-Josep Mulet, directora d'aquest treball, pel seu constant suport i assessorament i per la confiança que ha manifestat cap a la meva feina.

Per altra banda també voldria agrair el recolzament de les distintes institucions que m'han facilitat l'accés al material filmic, a la informació i a la documentació necessaris per dur a terme l'estudi: a l'Arxiu del So i Imatge del Consell de Mallorca, a l'Arxiu General del Consell de Mallorca, en especial a Miquel Gil per la seva ajuda en qüestions relacionades amb la història del turisme, a l'Arxiu del Regne de Mallorca, al Servei de Biblioteca i Documentació de la Universitat de les Illes Balears, a la Biblioteca de la Fundació Bartomeu March, a la Biblioteca pública de Palma Can Sales i al Foment de Turisme de Mallorca. Sense oblidar-me d'altres institucions nacionals i internacionals, sobretot a la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya, a la Filmoteca Espanyola i a Jared Case, cap de Catalogació i accés del departament filmic de la George Eastman House, per la seva gran amabilitat i atenció.

Igualment donar les gràcies a aquelles persones que d'una manera particular també han contribuït a fer possible aquest treball, com són Magdalena Cerdà i Antònia Juan perquè, tot i que els seus camps d'investigació són molt distints al meu, m'han anat donant consells per a poder desenvolupar-ho. A Catalina Aguiló, per compartir amb jo els seus coneixements sobre el cinema relacionat amb les Illes Balears. Així com a Andreu Manresa per haver-me obert les portes de la seva biblioteca. A Carme Pérez que si no hagués estat per ella segurament encara estaria seguint la pista d'una peça clau per a l'estudi. A Aina Rosselló per les correccions de caràcter lingüístic. A Bartomeu Barceló, a Fernando Marqués i a Gabriel Quetglas. A Miquel Seguí, per haver-me transmès el gust i l'entusiasme per la recerca.

Ja per acabar voldria agrair el suport de la meva família i amics, que han compartit amb mi, a més de la il·lusió, els nervis que sempre suposen fer un treball d'investigació d'aquestes característiques.

Sumari

1. Introducció.....	4
2. Marc teòric i contextual.....	7
2.1. Marc teòric. La imatge turística.....	7
2.2. Marc contextual. Els anys vint i trenta: el cinema com a mitjà de promoció turística a Espanya i el turisme a Mallorca.....	12
3. Estat de la qüestió.....	17
4. Objectius i hipòtesis. Delimitació de l'àmbit de recerca.....	22
5. Pla de treball: fonts i metodologia.....	24
6. Cinema i turisme a Mallorca (1920-1936). Estudi històric i conceptual.....	30
6.1. Les filmacions realitzades a Mallorca entre 1920 i 1936. Pel·lícules documentals i de ficció.....	30
6.1.1. A mode de recapitulació.....	69
6.2. La imatge turística de Mallorca. Anàlisi dels films seleccionats.....	71
6.2.1 <i>Flor de espio</i> (Jaume Ferrer, 1925).....	72
6.2.2 <i>El secreto de la Pedriza</i> (Francesc Aguiló, 1926).....	79
6.2.3 <i>Mallorca</i> (Josep Maria Verger, 1927).....	88
6.2.4 <i>Mallorca, Isla de la Calma</i> (Antoni de Prunera, c. 1932).....	98
6.2.5 A mode de recapitulació.....	103
7. Conclusions.....	107
8. Bibliografia, hemerografia i <i>webgrafia</i>	111
9. Annexes.....	115
9.1. Annex 1: Documentació.....	115
9.2. Annex 2: Catalogació dels films.....	124

Relació d'abreviatures emprades

Relació de figures i taules

1. Introducció

El present estudi, “La construcció de la imatge turística de Mallorca través del cinema (1920-1936). Una proposta d’anàlisi històrica i metodològica”, és el Treball de fi del Màster en Patrimoni Cultural: Investigació i Gestió, impartit a la Universitat de les Illes Balears; al mateix temps es pot considerar a mode de memòria d’investigació d’una tesis doctoral en curs que abasta un marc geogràfic i cronològic més extens, i que durà per títol “La construcció de la imatge turística de les Balears a través del cinema (1898-1999)”, dirigida igualment per la Dra. Maria-Josep Mulet Gutiérrez.¹

El tema proposat s’emmarca en un corrent internacional actual centrat en l’estudi de les sinèrgies existents entre el sector turístic i l’audiovisual. Són indubtables els contactes i paral·lelismes que es donen entre ambdós, fet que obre pas a nombroses línies d’anàlisi. Una via és la que introdueix el cinema en el procés de construcció de la imatge turística d’un territori, perquè el cinema, com a llenguatge plàstic i narratiu, és capaç de crear realitats i de difondre conceptes. D’aquesta manera es pot convertir en un agent de primer ordre a l’hora de formar determinades imatges sobre els llocs que mostra i promocionar-los de cara al turisme.

Tot atenent aquesta hipòtesi i amb la premissa que el cinema filmat a Mallorca ha estat transmissor de conceptes relatius al territori, el present treball es fixa com a objectiu principal l’estudi històric i conceptual del patrimoni cinematogràfic enregistrat a Mallorca entre 1920 i 1936 amb la finalitat d’establir com s’ha format la imatge turística a través del documental i de la ficció.

La cronologia proposada ve determinada i justificada per una sèrie de factors històrics i culturals que tenen a veure tant amb l’àmbit turístic com amb el cinematogràfic.

L’any 1920 s’ha considerat com a data d’inici perquè és a partir d’aquesta dècada quan es produeix una gran proliferació de pel·lícules enregistrades a l’Illa.² A més, la societat i les institucions comencen a considerar el potencial del cinema com a agent capaç

¹ Admissió al programa de Doctorat en Història de l’Art (Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts de la Universitat de les Illes Balears), acceptada per la Comissió d’Estudis de Postgrau dia 29 de setembre de 2011.

² AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de cinema a les Balears*, “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995, p. 25-26.

d'induir al turisme.³ Precisament en aquest moment es filmen tres peces claus de la cinematografia mallorquina que tenen una estreta relació amb el turisme: *Flor de Espino* (Jaume Ferrer, 1925), *El secreto de la Pedriza* (Francesc Aguiló, 1926) i *Mallorca* (Josep Maria Verger, 1927). Són produccions locals que pretenen segurament per primera vegada en la història del cinema filmat a l'Illa promocionar conscientment el territori com a destí turístic. Per altra banda, els anys vint i trenta són de consolidació i auge del turisme a l'illa balear.⁴ La indústria turística comença a despuntar amb força i les campanyes de promoció també prenen protagonisme, sobretot gràcies a institucions com el Foment de Turisme de Mallorca.⁵

1936 és la data de clausura perquè el inici de la Guerra Civil espanyola suposà una recessió que afecta durament als dos camps contemplats a l'estudi. El conflicte bèl·lic farà minvar el turisme a Mallorca, truncant la trajectòria que havia aconseguit,⁶ i les produccions cinematogràfiques enregistrades a territori mallorquí s'aturaran; com a mínim ho faran aquelles que interessin per a la investigació, les que mostraven el lloc de tal forma que podien induir al viatge, perquè durant la Guerra les filmacions a Mallorca estaran relacionades amb el conflicte i es centraran en documentals polítics.⁷

La II Guerra Mundial tampoc ajudarà, no serà fins a finals dels anys quaranta quan es reprendran ambdues indústries a Mallorca. A poc a poc tornaran a adoptar l'auge interromput el 1936 i aconseguiran un ritme desconegut fins a aquells moments. Prest apareixerà el denominat turisme de masses, diferenciat del que s'havia donat fins a la data.⁸ Al mateix temps, el cinema relacionat amb Mallorca i amb la resta d'illes de les

³ FERNÁNDEZ COLORADO, L., "La realidad de la duda. El cine español de propaganda en los albores de la Segunda República", *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 23, 2001, p. 132-135.

⁴ BARCELÓ PONS, B., "El turismo en Mallorca en la época de 1925-1936", *BOCIN*, núm. 651-652, 1966, p. 47-61.

⁵ En aquest estudi només es té en consideració Mallorca perquè, a diferència de la resta de les Illes Balears, en aquelles dates ja tenia una important aflluència i organització turística. Així mateix, també acollia una important producció cinematogràfica. A les altres Illes ni el turisme ni les filmacions encara eren suficientment significatius per poder relacionar un i altre sector.

⁶ BUADES, J., *On brilla el sol. Turisme a Balears abans del boom*, Res Publica Edicions, Eivissa, 2004, p. 91.

⁷ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 47-51.

⁸ BARCELÓ PONS, B.; FRONTERA PASCUAL, G., "Historia del turismo en las Islas Baleares" a A.D., *Welcome! Un segle de turisme a les Illes Balears*, Fundació "La Caixa", Palma, 2000, p. 27.

Balears sembla contagiar-se d'aquesta tendència i les produccions es multiplicaran.⁹ La intenció és tractar en la futura tesi aquesta evolució més vasta en el temps i geogràficament. Per tant, el treball de fi de màster que ara es presenta forma part d'una investigació més amplia. És una primera passa centrada en els anys vint i trenta que serveix per estudiar els inicis del fenomen d'instrumentalització del cinema com a mitjà per atreure turistes a Mallorca.

El ser l'inici de la tesis doctoral es fa necessari fixar unes pautes metodològiques i uns instruments concisos d'estudi que han de ser efectius. És per això que el present treball s'estructura en dues parts diferenciades.

En la primera es presenten un seguit d'apartats a través dels quals s'introdueixen conceptes i aspectes claus que serveixen de punt de partida per a desenvolupar la recerca.

Es defineixen els marcs teòric i contextual en els quals es mou la investigació. Per una banda es presenta una introducció al tema de la imatge turística per definir-la, determinar els components que la conformen i les tipologies que existeixen. Per altra, el marc contextual es centra en perfilar la situació general d'Espanya dels anys vint i trenta pel que fa a la utilització del cinema com a agent inductor al turisme, així com en exposar unes línies genèriques sobre la importància del turisme a Mallorca durant les dates apuntades. En aquest punt també s'esmenten els principals organismes que s'encarregaren de la promoció turística de l'Illa.

Tot seguit es presenta un estat de la qüestió que demostra que l'estudi proposat no és quelcom aïllat, sinó que s'emmarca en un corrent d'investigacions recents que tracten el binomi cinema-turisme des de múltiples perspectives.

A partir d'allò exposat fins el moment, en el següent apartat es delimiten els objectius i les hipòtesis de partida que guiaran la recerca. Per finalitzar es plantegen un pla de treball i una metodologia que han de ser vàlids per assolir els propòsits exposats i per confirmar o rebatre les hipòtesis plantejades.

⁹ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de ...*, p. 26.

La segona part del treball titulada “Cinema i turisme a Mallorca (1920-1936). Estudi històric i conceptual” consisteix en l’aplicació pràctica, en el cas concret del període establert, del pla de treball i de la metodologia proposats. Es divideix en dos subapartats. En el primer, que es correspondria amb el vessant històric, es centra en l’exposició de les pel·lícules de ficció i documental que s’enregistraren a l’Illa per tal d’establir la seva vinculació amb el turisme. En el segon, de caire conceptual, s’estudia la imatge turística que transmeten les pel·lícules propagandístiques. Per això s’analitzen quatre filmacions que es realitzaren amb la intenció de promocionar l’Illa i que s’han pogut localitzar: *Flor de espio* (Jaume Ferrer, 1925), *El secreto de la Pedriza* (Francesc Aguiló, 1926), *Mallorca* (Josep Maria Verger, 1927) i *Mallorca, Isla de la Calma* (Antoni de Prunera, c. 1932).

2. Marc teòric i contextual

2.1. Marc teòric. La imatge turística

No existeix un consens clar sobre la conceptualització de la imatge turística, i es diria que hi ha tantes definicions com autors que n’han proposada una. Malgrat això, els investigadors coincideixen en afirmar que la imatge turística és el conjunt de creences, idees, impressions i percepcions que es tenen sobre una destinació.¹⁰ Tot i que es parla de “imatge”, un terme que pot dur a pensar que es tracta de quelcom exclusivament visual, es pot desprendre de la definició que el concepte inclou altres valors com poden ser estètics, morals, emocionals i conceptuals.

Hi ha una literatura especialitzada que proposa analitzar la imatge turística mitjançant dos components principals:¹¹ **atributs individuals** (els elements puntuals que ofereix el territori: una església, un teatre, un indret natural, etc.; és a dir, recursos històrics i culturals, naturals, de lleure, de serveis, etc.) i **conjunt de percepcions i d’impressions**

¹⁰ BALOGLU, S.; MCCLEARY, K., “A Model of Destination Image Formation”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 26, núm. 4, 1999, p. 870.

¹¹ ECHTNER, C.; RITCHIE, J., “The Meaning and Measurement of Destination Image”, *The Journal of Tourism Studies*, Vol. 14, núm. 1, 2003, p. 42.

generals sobre la destinació (explicitades clarament); a tall d'exemple, si el lloc és calmat, luxós, etc.).

Segons els autors, ambdós components poden tenir dos tipus de característiques: **concretes o funcionals** (és a dir, les tangibles i les basades en aspectes físics: bell, antic, etc.) i les **abstractes o psicològiques** (més intangibles, relacionades amb les sensacions i els sentiments que transmet el lloc o cada un dels elements individuals, i amb el què s'espera obtenir de la destinació des d'un punt de vista immaterial; a tall d'exemple: descans, calma, aventura, comoditat, diversió, etc.).

La imatge turística total està formada pel conjunt d'aquests elements.

Per C. Gunn aquesta imatge és fruit d'un procés de construcció.¹² Gartner desenvolupà el seu esquema i determinà que la imatge turística es construeix a partir de l'acció continuada d'una sèrie d'agents que aporten informació sobre la destinació.¹³ Aquests agents són: **inductius** (emesos i controlats per les parts interessades en la promoció de la destinació: promotors, institucions públiques i privades, etc.), **autònoms** (elaborats de forma independent als interessos turístics, entre ells hi hauria el cinema, la televisió, la literatura, les notícies de premsa, etc.) i **orgànics** (basats en l'experiència directa del turista una vegada instal·lat al lloc de destí).¹⁴

Les distintes imatges turístiques se construeixen segons els diferents agents que han intervingut. Així Gunn proposa distingir entre **imatges induïdes** (emanen del lloc de destí i són proposades com a accions de màrqueting per part dels promotors de la destinació) i **imatges orgàniques** (formades gràcies a l'acció de les fonts que no es troben directament associades a la destinació, és a dir, que no cerquen promoure de forma expressa el lloc que mostren).¹⁵

¹² GUNN, C., *Vacationscape: Designing Tourist Regions*, Bureau of Business Research, Austin, 1972.

¹³ GARTNER, W., "Image Formation Process" a *Communication and Channel Systems in Tourism Marketing*, The Haworth Press, Binghamton, 1993, p. 197.

¹⁴ GARTNER, W., "Image Formation Process...", p. 197-204.

¹⁵ GUNN, C., *Vacationscape: Designing Tourist...*

A partir de les aportacions de Gunn, altres autors han incorporat més tipologies:¹⁶ **imatges percebudes** (creades en la ment de l'individu, per tant tenen un fort nivell de subjectivitat i individualitat) i **imatges emeses** (construïdes i difoses socialment, és a dir, d'una manera col·lectiva).

A la vegada, les percebudes s'han ordenat en tres classes:¹⁷ **imatges percebudes a priori** (formades abans de visitar la destinació), **imatges percebudes in situ** (resultants de la avaluació de la realitat una vegada en el lloc) i **imatges percebudes a posteriori** (reinterpretació de la experiència viscuda al destí una vegada que el turista ha tornat al seu lloc de residència).

Les imatges emeses també s'han estructurat en tres tipologies:¹⁸ **imatges emeses universals** (han anat evolucionant al llarg de la història i han estat modelades a través de forts arquetips acceptats en l'imaginari social), **imatges emeses efímeres** (són el resultat d'una reinterpretació de la realitat per part dels mitjans de comunicació, la literatura, el cinema, etc.; generalment són oblidades, tot i que en algunes ocasions acaben per formar part de l'imaginari col·lectiu adherint-se a les imatges emeses universals) i **imatges emeses induïdes** (promogudes a través d'accions de màrqueting dutes a terme pels promotors del destí amb l'objectiu d'influir en el procés de decisió del turista a l'hora de triar un lloc per viatjar).

És important tenir en consideració la diferenciació entre imatges percebudes i imatges emeses. Convencionalment s'enten que la imatge turística és únicament **imatge percebuda**; és a dir, es considera que es forma a través de la percepció subjectiva dels estímuls externs que reben els individus i que conseqüentment la imatge variarà depenent dels seus factors interns (necessitats, motivacions, experiències i coneixements previs, preferències i altres característiques personals). Pel contrari, Miossec incideix especialment en les **imatges emeses**, que deixen a un costat el component individual per parlar del que anomena "imaginari social". És evident que l'autor es situa en el corrent

¹⁶ CAMPRUBÍ, R.; GUIA, J.; COMAS, J., "La formación de la imagen turística inducida: un modelo conceptual", *Pasos. Revista de turismo y patrimonio cultural*, Vol. 7, núm. 2, 2009, p. 258.

¹⁷ GALÍ, N.; DONAIRE, J. A., "The Social Construction of the image of Girona: a Methodological Approach", *Tourism Management*, núm. 26, 2005, p. 778.

¹⁸ MIOSSEC, J.M., "L'Image Touristique comme introduction à la Géographie du tourisme", *Annales de Géographie*, Vol. 86, núm. 473, 1977, p. 55-70.

investigador que considera que la imatge turística és el fruit d'una construcció social¹⁹ i que existiria un imaginari col·lectiu, creat i conegut socialment.²⁰ Per tant, tot i que cada persona pot tenir una imatge mental individual i particular del destí, hi ha un imaginari acceptat i reconegut comunament sobre el lloc.

En resum, i tot seguint a Galí i Donaire, la imatge turística és una construcció subjectiva, que variarà en cada persona, i al mateix temps és una construcció social, basada en la idea d'un imaginari reconegut per un col·lectiu.²¹

Per Moissec les imatges emeses universals i les imatges emeses efímeres són creades per agents orgànics i autònoms (cinema, televisió, literatura, etc.), mentre que les imatges emeses induïdes són formades per agents inductius (fruit de màrqueting, com publicitat, fullets, etc.). Tot i això, Tasci i Gartner adverteixen que els promotors del destí poden posar al seu servei i interessos els mitjans que pertanyen a l'àmbit dels agents orgànics o autònoms, perquè han advertit que aquests són més afectius per transmetre missatges d'un lloc, i conseqüentment ajuden a promocionar-lo millor.²²

Aquesta observació permet concloure que el cinema, malgrat ser un agent autònom, pot ser utilitzat com a agent inductiu. Per tant hi haurà dues tipologies de filmacions: les que es fan sense finalitat expressa de promocionar el territori, però que acaben per difondre conceptes del lloc pel simple fet de fer-ne al·lusions, i les que es produeixen amb intenció específica de promoció.

Una vegada exposats els conceptes relatius a la imatge turística i haver vist com el cinema és un agent que intervé en la seva construcció, cal indicar que la imatge turística de Mallorca que es proposa estudiar serà la **imatge emesa induïda**. És a dir, s'atendrà únicament a les filmacions que funcionin com a agents inductius, perquè es pretén conèixer quin és l'imaginari col·lectiu que va interessar crear per promocionar l'Illa de cara a l'exterior a través del cinema.

¹⁹ YOUNG, M., "The Social Construction of Tourist Places", *Australian Geographer*, Vol. 30, núm. 3, 1999, p. 374.

²⁰ YOUNG, M., "The Social Construction...", p. 374.

²¹ GALÍ, N.; DONAIRE, J. A., "The Social Construction...", p. 778.

²² TASCI, A.; GARTNER, W., "Destination Image and Its Functional Relationships", *Journal of Travel Research*, Vol. 45, 2007, p. 416.

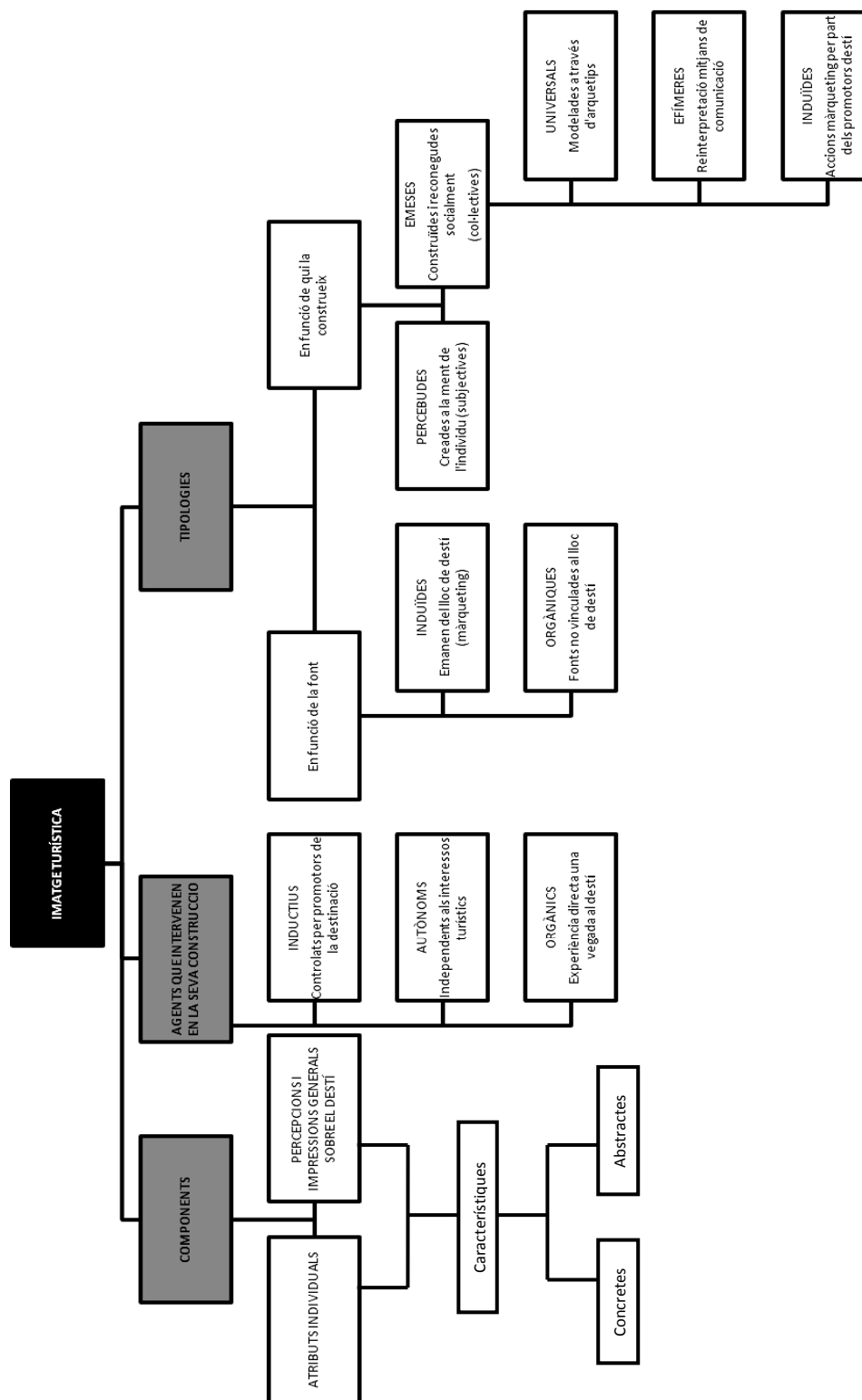

Fig. 1. Els elements de la imatge turística. Síntesi bibliogràfica. Elaboració pròpia.

2.2. Marc contextual. Els anys vint i trenta: el cinema com a mitjà de promoció turística a Espanya i el turisme a Mallorca

En la dècada de 1920 el cinema s'havia convertit en un mitjà que arribava a tot tipus de públic i estaments socials; a més, amb l'experiència dels documentals propagandístics sorgits arran de la Primera Guerra Mundial es comprovà que era una eina eficaç per induir en la societat determinades idees i comportaments.²³

En el cas d'Espanya el sorgiment definitiu de la tendència d'instrumentalització del cinema es donà durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Fou preocupació del nou règim oferir una imatge positiva del país cap a l'exterior, ja que era vist com un lloc endarrerit i dotat de males infraestructures, i amb tal propòsit s'emprengueren campanyes per tal de modificar la percepció.²⁴ Una de les mesures dictades consistí en prohibir l'exhibició de films que donaven una imatge negativa d'Espanya. La imposició no només afectaria al territori espanyol mateix, sinó que el govern pretenia dur a terme un control a nivell internacional. El 1924 s'ordenà als representants diplomàtics que vigilassin els films que es projectaven a l'estranger per si algun perjudicava la visió del territori espanyol.²⁵ El 14 d'octubre de 1927 el ministre de Governació prohibí a Espanya la projecció de totes les pel·lícules de la Metro Goldwyn Meyer com a reacció a la imatge nefasta que donaven dos dels seus films de ficció (*El clavel de España*, 1926 i *Romanza española*, 1927). Davant la pressió i l'amenaça de no poder distribuir més a Espanya, la companyia nord-americana finalment retirà de tots els països ambdues filmacions i es comprometé a no realitzar produccions d'aquestes característiques.²⁶

Amb la instauració de la República (1931) el fenomen seguí amb més força i afectà a altres interessos més particulars com el turisme. Així, el 1934 es retirà de les sales el film *Gran Canaria* ja que el Sindicato de Iniciativas de Turismo de Gran Canaria determinà que afectava negativament als interessos turístics de l'illa, al·legant que es

²³ PAZ, A., "La propaganda turística gubernamental en España. Inicios y primera utilización del cine (1928-1931)", *Italia Contemporanea*, núm. 245, 2006, p. 71.

²⁴ PAZ, A., "La propaganda turística...", p. 71.

²⁵ Díez Puertas, E., *Historia social del cine en España*, Fundamentos, Madrid, 2003, p. 235-236.

²⁶ Díez Puertas, E., *Historia social del...*, p. 237.

presentava com un lloc semisalvatge i que produïa malalties a qui la visitava.²⁷ Els fets donen a entendre que les autoritats i la societat espanyola eren conscients del paper que el cinema podia arribar a tenir sobre la imatge del país.

La censura, com s'ha vist, fou un recurs que serví per controlar aquesta situació. L'altra iniciativa va ser la promoció de filmacions locals que anessin en benefici del país. És per això que des dels anys vint la producció nacional de documentals propagandístics començà a fer-se de cada vegada més important. Tots ells giraven pràcticament entorn de tres temes: qüestions colonials, personalitats del món de la política i turístics i/o regionals.²⁸

D'altra banda, la dictadura de Primo de Rivera va pretendre fer del turisme una activitat econòmica destacada per obtenir ingressos. L'abril de 1928 es creà el Patronato Nacional de Turismo²⁹, depenent del Consell de Ministres, en substitució de la ineficaz Comisaria Regia de Turismo (1911). La seva activitat havia estat poc profitosa, però el Patronato neix amb la voluntat de canviar la situació, per la qual cosa realitzarà una gestió vertaderament seriosa del turisme i treballarà en favor de molts dels seus vessants: hostatges, formació de professionals, elaboració d'estadístiques, confecció d'un catàleg artístic i monumental, sense oblidar evidentment el propagandístic.³⁰

El PNT també impulsà filmacions propagandístiques com a estratègia per millorar la imatge nefasta que es tenia d'Espanya i atreure turistes.³¹ La intenció era, per una banda, realitzar documentals de promoció turística que mostressin les bel·leses arquitectòniques, els paisatges, les festes i els costums i, per altra, encarregar pel·lícules de ficció. Aquest darrer propòsit no s'arribà a materialitzar,³² i el primer fou molt irregular, perquè més que promoure documentals, el PNT els adquirí ja fets. Els films es

²⁷ DÍEZ PUERTAS, E., *Historia social del...*, p. 239.

²⁸ FERNÁNDEZ COLORADO, L., "Visiones imperiales: documental y propaganda en el cine español (1927-1931)", *Cuadernos de la Academia*, núm. 2, 1998, p. 98.

²⁹ Patronato Nacional de Turismo. A partir d'ara PNT.

³⁰ MORENO GARRIDO, A., *Historia del turismo en España en el siglo XX*, Editorial Síntesis, Madrid, 2007, p. 117-124.

³¹ PAZ, A., "La propaganda turística...", p. 71.

³² PAZ, A., "La propaganda turística...", p. 79-80.

compraren a productores (com la barcelonina Emérita Films i la madrilenya Informaciones Cinematográficas Españolas) i a particulars que havien rebut alguna subvenció o ajuda d'organismes locals.³³ Amb tot, el Patronato encarregà directament alguns documentals puntuals a la productora España Films, creada per decret ministerial el 1928.³⁴

Abans del naixement del PNT foren les productores particulars les que prengueren la davantera degut al poc interès que mostraven les autoritats. Vers el 1927 algunes realitzaren documentals que mostraven monuments naturals i artístics de distintes regions espanyoles per fomentar el país de cara al exterior.³⁵

El moment clau de la producció de filmacions turístiques per part del PNT fou el 1929 a les exposicions internacionals de Barcelona i de Sevilla (Exposició Iberoamericana).³⁶ Es realitzaren dos tipus de documentals: uns sobre les exposicions mateixes i altres, per ser projectats allà, sobre diferents indrets del país,³⁷ especialment Andalusia, un lloc de forta tradició turística.³⁸

No es té constància que el PNT encarregàs o compràs cap cinta documental relacionada amb Mallorca,³⁹ fet que estranya perquè en els anys vint i trenta era un destacat centre turístic, i la bibliografia sobre cinema a les Illes Balears apunta que Mallorca era lloc de nombroses produccions cinematogràfiques locals, nacionals i estrangeres, algunes destinades clarament a atreure visitants.

³³ FERNÁNDEZ COLORADO, L., “Visiones imperiales: documental...”, p. 101-102.

³⁴ BLOT-WELLENS, C.; SOTO VÁZQUEZ, B., “Producción cinematográfica al servicio de la propaganda política. El legado del Patronato Nacional de Turismo”, *PH Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, núm. 56, 2005, p. 112-113.

³⁵ FERNÁNDEZ COLORADO, L., “La realidad de...”, p. 133.

³⁶ CAL, R., “Apuntes sobre algunos documentales cinematográficos de propaganda de Estado durante el reinado de Alfonso XIII” a NUÑEZ DÍAZ-BALART, M.; MARTÍNEZ DE LAS HERAS, A.; CAL MARTÍNEZ, R. (coord.), *Libro-homenaje a José Altabella*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1997, p. 297.

³⁷ BLOT-WELLENS, C.; SOTO VÁZQUEZ, B., “Producción cinematográfica al...”, p. 112-113.

³⁸ PAZ, A., “La propaganda turística...”, p. 81.

³⁹ La bibliografia que tracta la producció cinematogràfica relacionada amb el PNT no esmenta cap referència a filmacions centrades en Mallorca.

El 1920 fou l'inici d'una considerable aflluència de turistes a l'Illa, tot i que el fenomen turístic més assenyalat es produirà en els anys trenta. Des de temps enrere Mallorca havia estat rebent visitants, però no serà fins a les dates indicades quan es multipliquen considerablement.⁴⁰ Aquest fet s'explica per un seguit de factors.

En primer lloc, l'aparició d'un nou tipus de turista diferenciat de l'aristocràtic de finals del segle XIX i principis del XX. Després de la Primera Guerra Mundial, que suposà el declivi de la noblesa i l'enriquiment de certs segments de classe mitjana, el turisme començà a fer-se popular, i eren distintes les motivacions que movien a la gent.⁴¹ El nou turista ja no cercava els balnearis tal i com havia ocorregut a principi de segle perquè imperà una moda nova, la del culte al sol. La tendència s'imposà per influència del turisme nord-americà, que havia descobert les platges de Califòrnia, Florida i Mèxic.⁴² A Europa passarà quelcom semblant i en aquest nou moviment cap a les platges del sud el Mediterrani prendrà un fort protagonisme perquè satisfeia les noves exigències turístiques. Entre els llocs més destacats es troba la Rivera francesa i, des dels anys vint, també Girona i Mallorca. Aquests dos nous destins tenien els mateixos recursos que les platges del sud de França i comptaven amb certes avantatges i diferències: oferien sol i paisatge a uns preus més assequibles.⁴³

Altre element afavoridor de l'arribada de visitants serà el desenvolupament dels mitjans de transport. A partir dels anys vint, i sobretot en els anys trenta, augmentà la freqüència de línies regulars en les connexions marítimes entre Mallorca i altres indrets, com Barcelona; això farà precisament que els turistes catalans siguin molt habituals.⁴⁴ Un dels grans protagonistes del moment serà el turisme de creuer perquè els vaixells feien escales a Palma d'un o dos dies durant les seves rutes pel Mediterrani.⁴⁵ Els mitjans de

⁴⁰ BARCELÓ PONS, B., "El turismo en...", p. 50.

⁴¹ LAVAU, L., "Turismo de entreguerras (1919-1939) I", *Estudios Turísticos*, núm. 67, 1980, p.13-14.

⁴² MORENO GARRIDO, A., *Historia del turismo...*, p. 83-87.

⁴³ BUADES, J., *On brilla el...*, p. 58-61.

⁴⁴ CIRER, J. C., *La invenció del turisme de masses a Mallorca*, Documenta Balear, Palma, 2009, p. 248-270.

⁴⁵ CIRER, J. C., *La invenció del...*, p. 248-270.

transport que permetien circular per dins la destinació també sofriren una revolució considerable, el que possibilitava moure's amb més facilitat amb cotxe, autocar o tren.⁴⁶

Els hotels i altres llocs d'hostatge es veren multiplicats tant a la zona de Palma com a altres llocs que comencen a guanyar importància turística (Sóller o Pollença). La promoció de noves urbanitzacions a prop de la mar fou una altra constant per donar cabuda als turistes que cercaven una estança més llarga adquirint una segona residència.⁴⁷

Per tal que els turistes poguessin visitar distints indrets de Mallorca, a banda de Palma que era el principal centre turístic, s'organitzaven excursions per l'interior de l'Illa. Els itineraris oferts reflecteixen una predilecció cap el paisatge muntanyenc, centrat en la serra de Tramuntana i en els pobles que acull (Sóller, Valldemossa, Deià, Puigpunyent, Esporles, etc.). Paral·lelament hi ha una tendència cap a zones del litoral com el Port de Pollença, el Port de Sóller o Porto Cristo. Les coves també foren un recurs molt explotat.⁴⁸

En l'entramat turístic hi tenia molt a veure el Foment de Turisme de Mallorca. Fundat a Palma a finals de 1905, els seus objectius primordials foren l'atracció de turistes i fer de l'estança una experiència agradable. El Foment desenvolupava activitats destinades a millorar les infraestructures de Mallorca i a promocionar el territori. Les seves campanyes tenien una projecció cap a l'exterior i altre vers l'interior, atès que també organitzaven excursions per la població resident; tot constituint una espècie de turisme autòcton per donar a conèixer els diferents indrets.⁴⁹

Altra entitat relacionada amb la promoció turística de Mallorca, fou la Junta Provincial del PNT. El PNT s'organitzava en sis subdelegacions provincials i entre elles hi havia la subdelegació de Aragó, Catalunya i Balears, que a la vegada comptava amb una Junta Provincial a cada lloc. El 1931, amb la República, el PNT sofreix una reestructuració i

⁴⁶ BUADES, J., *On brilla el...*, p. 45-46.

⁴⁷ SEGUÍ, M., *La arquitectura del ocio en Baleares: la incidencia del turismo en la arquitectura y el urbanismo*, Lleonard Muntaner, Palma, 2001, p. 17-21.

⁴⁸ BARCELÓ PONS, B., "El turismo en...", p. 59.

⁴⁹ VIVES REUS, A., *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005)*, Foment del Turisme de Mallorca, Palma, 2005, p. 45.

una de les mesures fou la de suprimir les subdelegacions regionals, amb la qual cosa Balears queda sense representació directa.⁵⁰

Tot atenent a la importància que el turisme començava a tenir a l'Illa, a la presència d'institucions locals que es dedicaven a la seva promoció i a la consciència generalitzada que existia a nivell estatal sobre l'efectivitat del cinema per atreure visitants, es fa convenient estudiar les connexions que existiren entre el cinema i el turisme en el cas concret de Mallorca.

3. Estat de la qüestió

Els estudis que tracten les relacions que es donen entre el cinema i el turisme són molt dispersos en quan a línies de treball, ja que el fenomen pot ser abordat des de distintes perspectives. Pel cas que ens ocupa, la construcció d'una imatge turística a través del cinema, és important fer constar que les investigacions són bastant escasses i molt recents en el temps.

A principis dels anys noranta alguns estudiosos demostraren que certes pel·lícules de gran impacte comercial incrementaven l'interès del públic per visitar els llocs que es mostraven, el que feia que el turisme a la zona es multipliqués. Es tracta del denominat *Movie-induced Tourism*, un terme originari de Riley i Van Doren el 1992, i que es pot traduir com a turisme cinematogràfic. Els autors esmentats foren dels primers en analitzar la qüestió en articles com "Movies as Tourism Promotion" (1992)⁵¹ o "Movie Induced Tourism" (1998)⁵², on quantifiquen l'increment turístic que es produeix en un lloc després que aquest hagi estat representat en filmacions molt populars. Seguint aquesta línia, Sue Beeton recull el 2005⁵³, a banda d'estudis sobre impactes turístics

⁵⁰ MORENO GARRIDO, A., *Historia del turismo...*, p. 117-132.

⁵¹ RILEY, R.; VAN DOREN, C., "Movies as Tourism Promotion", *Tourism Management*, Vol. 13, 1992, p. 267-274.

⁵² BAKER, D.; RILEY, R; VAN DOREN, C., "Movie Induced Tourism", *Annals of Tourism Research*, Vol. 25, 1998, p. 919-935.

⁵³ BEETON, S., *Film-Induced Tourism*, Channel View Publications, Clevedon, 2005.

produïts per filmacions, distints plans estratègics de màrqueting a l'hora de promocionar territoris a través de pel·lícules.

Amb voluntat divulgativa, Carlos Rosado y Piluca Querol, president i directora respectivament de Andalucía Film Commission, publiquen *Cine y Turismo. Una nueva estrategia de promoción* (2006),⁵⁴ per descriure els nombrosos efectes que comporta per a un lloc la seva elecció com espai de filmació. Tenen en consideració les conseqüències *a posteriori*, és a dir, les que es donen després de l'exhibició del film i que es tradueixen en el denominat turisme cinematogràfic. Paral·lelament atenen a la feina d'atracció de filmacions al territori, tasca que és competència de les diferents Film Commissions creades arreu del món. El llibre finalitza amb la proposta de determinats recursos bàsics per promoure i gestionar el turisme cinematogràfic, entre els que destaquen els *Movie-Maps* (mapes de localitzacions cinematogràfiques).

Un altre punt de vista sobre el turisme cinematogràfic l'ofereix Stefan Roesch a *The Experiences of Film Location Tourists* (2009).⁵⁵ En aquest cas tracta exclusivament sobre els turistes que viatgen als destins que han aparegut a pel·lícules. Examina les experiències dels visitants que viatgen a localitzacions cinematogràfiques amb la finalitat de comprendre quines són les necessitats i les motivacions que els han conduït a visitar el lloc.

Paral·lelament Kim i Richardson fan una altra passa. A "Motion Picture Impacts on Destination Images" (2003),⁵⁶ investiguen quins són els elements que tenen més influència en la percepció dels espectadors sobre el lloc que es mostra. Després del visionat d'una pel·lícula distribueixen un qüestionari per analitzar el grau d'empatia establert amb els personatges del film, el nivell de familiaritat amb el lloc que es pot arribar a assolir través de la pel·lícula i els canvis que produeix el film en els components de la imatge turística després del visionat. Malauradament els resultats obtinguts són confusos i no s'arriben a conclusions determinants. Els autors són

⁵⁴ ROSADO COBIÁN, C.; QUEROL FERNÁNDEZ, P., *Cine y Turismo. Una nueva estrategia de promoción*, Ocho y medio, Madrid, 2006.

⁵⁵ ROESCH, S., *The Experiences of Film Location Tourists*, Channel View Publications, Bristol, 2009.

⁵⁶ KIM, H.; RICHARDSON, S., "Motion Picture Impacts on Destination Images", *Annals of Tourism Research*, Vol. 30, núm. 1, 2003, p. 216-237.

conscients de la problemàtica i apunten a que es necessiten més evidències per arribar a uns resultats més contundents.

Altra iniciativa és la d'un grup d'investigadors de la Universitat de Vigo. A "Tourist Destination Image Formed by the Cinema: Barcelona Positioning Through the Feature Film *Vicky Cristina Barcelona*" (2011),⁵⁷ avaluen la influència que té sobre els espectadors la imatge de Barcelona que es projecta al film de Woody Allen (2008). A partir d'un qüestionari lliurat a una sèrie de persones abans i després de la projecció, observen com la filmació ha modificat la imatge que tenien de la ciutat. Així, apunten que el cinema constitueix una bona eina per posicionar en la ment de l'espectador les imatges que es volen vendre, i que els organismes turístics han de ser conscients d'aquestes avantatges que ofereix el cinema i aprofitar-les per promoure les seves destinacions.

Amb una metodologia semblant, "The Social Construction of Destination Image-A New Zeland Films Example" (2004)⁵⁸, de Gretchen Larsen i Veronica George, s'analitza quina és la imatge del territori que projecten una sèrie de films i si es correspon amb la situació en que es trobaran els turistes quan arribin a la destinació. Utilitzen una eina de treball recurrent, el qüestionari. En el seu cas les fonts són més variades, quatre filmacions comercials actuals realitzades a Nova Zelanda (*The Lord of the Rings: Fellowship of the Ring* de 2001, *Once Were Warriors* de 1994, *The Piano* de 1993, i *Vertical Limit* del 2000). Les conclusions a les que arriben són prou interessants: cada un dels films seleccionats mostra imatges distintes del lloc, i a més aquestes imatges no concorden amb l'experiència de primera mà viscuda pels turistes. Per tant, afirmen que la imatge turística de Nova Zelanda és complexa perquè hi apareixen tant elements cognitius com afectius, així com impressions personals i col·lectives; és múltiple perquè no sempre es transmeten els mateixos conceptes; i és relativa perquè les imatges resultants varien en funció de la font. Segurament, les diferències són conseqüència d'haver pres com a objecte d'estudi filmacions que no funcionen com a **agents inductius**, sinó que són **agents autònoms**, és a dir que no han estat realitzades com a

⁵⁷ RODRÍGUEZ CAMPO, L.; FRAIZ BREA, J. A.; RODRÍGUEZ-TOUBES MUÑIZ, D., "Tourist Destination Image Formed by the Cinema: Barcelona Positioning Through the Feature Film *Vicky Cristina Barcelona*", *European Journal of Tourism, Hospitality and Research*, Vol. 2, 2011, p. 137-154.

⁵⁸ LARSEN, G.; GEORGE, V., "The Social Construction of Destination Image – A New Zeland Film Example", *Working Paper*, núm. 4, 2004, p. 3-23.

accions predeterminades amb l'objectiu de promocionar el lloc. A més, els resultats han estat condicionats per la opinió personal expressada en els qüestionaris. La imatge estudiada, tot seguint la terminologia exposada en el marc teòric, és la **imatge percebuda** que, influenciada per un fort component subjectiu, pot variar en cada individu.

Per altra banda, com en el cas de la investigació de la Universitat de Vigo, les filmacions amb les qual es basen són puntuals i actuals, i possiblement hi manca una perspectiva històrica que podria ajudar a entendre millor el binomi cinema-turisme, perquè tot i que ara els estudis es comencin a fer ressò de la relació, aquest vincle no és recent com bé han començat a demostrar algunes investigacions.

En aquest sentit, cal destacar la recerca desenvolupada des de 2005 pel grup d'investigació de la Universitat de València, Cine, imaginario y turismo (CITur). Es tracta d'un I+D+i que duu per títol *La imagen de España como destino turístico construida a través del cine*. El 2008 presentaren part dels resultats en un article al *Journal of Travel & Tourism Marketing* titulat "The Image of Spain as Tourist Destination Built Through Fictional Cinema".⁵⁹ És un anàlisi general del paper que han tingut els films de ficció en la configuració d'un imaginari turístic d'Espanya al llarg del temps. Per això diferencien entre les produccions foranes, que segons ells han construït una imatge a partir de clixés que han reforçat estereotips que ja existien sobre el país, i les produccions espanyoles, que intenten renovar aquesta imatge amb l'objectiu d'estimular el creixement del turisme cultural en contraposició a la imatge tradicional centrada en el denominat "turisme de sol i platja".

El 2003 també es tractà el tema cinema-turisme en el seminari sobre els antecedents i els orígens del cinema que es celebra bianualment a Girona. Centrà la seva atenció en les relacions de les primeres filmacions i de la fotografia amb el fenomen del viatge; les actes foren recollides en el llibre *Imatge i viatge. De les vistes òptiques al cinema: la configuració de l'imaginari turístic*.⁶⁰

⁵⁹ MESTRE, R.; del REY, A.; STANISHEVSKI, K., "The Image of Spain as Tourist Destination Built Through Fictional Cinema", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol. 24, 2008, p. 185-194.

⁶⁰ QUINTANA, À. (coord.), *Imatge i viatge. De les vistes òptiques al cinema: la configuració de l'imaginari turístic*, Fundació Museu del Cinema-Col·lecció Tomàs Mallol/Ajuntament de Girona, Girona, 2004.

El 2006 CITur organitzà les Jornadas Internacionales sobre cine y turismo, publicades posteriorment en forma de llibre, *Cine y turismo. Una estrategia de seducción*.⁶¹ Precisament un dels articles tracta una producció mallorquina dels anys vint i la seva estreta relació amb el turisme. Així a “Celuloide hecho folleto turístico en el primer cine español”⁶² analitza com el cinema fet a Espanya durant la dècada de 1920, en el marc de la dictadura de Primo de Rivera, serví d’instrument per difondre una determinada imatge del país com a destinació turística. Per això es serveix de dos exemples de pel·lícules de ficció que considera característiques de la situació. Per una banda *Currito de la Cruz* (Alejandro Pérez Lugín i Fernando Delgado, 1925), filmada a Sevilla, i per altra la producció mallorquina *Flor de Espino* (Jaume Ferrer, 1925). Segons l’autora ambdues es caracteritzen per posar l’argument com a un simple pretext per mostrar uns escenaris que bé podrien ser els que apareixien a qualsevol guia turística dels indrets.

El 2008 Del Rey publicava un altre article en la mateixa línia, “Filmando documentales para vender paraísos. *Mallorca* (1927)”.⁶³ Torna a exposar com en el context mallorquí de finals dels anys vint hi havia una voluntat i una consciència del poder del cinema com a eina eficaç per construir una imatge del lloc que podia atreure visitants, i que per això es feren documentals com el que tracta al text: *Mallorca*, de Josep Maria Verger.

Amb aquests exemples, Antonia Del Rey demostra que la relació turisme-cinema no és quelcom exclusivament actual, sinó que ha existit històricament, i que la Mallorca dels anys vint i trenta no va ser aliena al fenomen, tal i com es pretén corroborar i ampliar amb el Treball Fi de Màster que aquí es presenta.

⁶¹ Del REY, A. (ed.), *Cine, imaginario i turismo. Estrategias de seducción*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2010.

⁶² Del REY, A., “Celuloide hecho folleto turístico en el primer cine español” a Del REY, A. (ed.), *Cine, imaginario i ...*, p. 65-100.

⁶³ Del REY, A., “Filmando documentales para vender paraísos. *Mallorca* (1927)”, *Aula. Historia social*, núm. 21, 2008, p. 85-92.

4. Objectius i hipòtesis. Delimitació de l'àmbit de recerca

L'**objectiu general** de la recerca és l'estudi històric i conceptual del cinema documental i de ficció relacionat amb Mallorca amb la finalitat d'analitzar com s'ha format una determinada imatge turística de l'Illa durant el període establert.

En són **objectius específics**:

- La localització física de films documentals i de ficció realitzats a Mallorca entre 1920 i 1936.
- La creació d'una base de dades sobre el patrimoni cinematogràfic seleccionat que sintetitzi la informació en una sèrie de camps: títol, títol original, altres títols amb la que és coneguda, any, gènere, direcció, producció, productor, autor de l'argument, autor del guió, fotografia, operadors, música, rètols, repartiment, nacionalitat, data de filmació, llocs de filmació, metratge i durada, color, so, idioma, argument, estrenes i projeccions, localització actual, bibliografia i notes.
- L'anàlisi històrica i conceptual de les filmacions.

L'anàlisi històrica cerca definir un marc específic de la situació que existia a l'Illa pel que fa a les relacions cinema-turisme a partir de dos aspectes:

a) Recerca d'informació sobre les filmacions relacionades amb Mallorca en el període fixat. Es tracta de saber quin tipus de pel·lícules es feien a l'Illa en aquelles dates, per això es precisen quatre aspectes bàsics: la nacionalitat de les produccions, l'equip que hi intervingué, les localitzacions enregistrades i especificar quines d'elles perseguien un finalitat expressa de promoció.

b) Determinació del paper que van tenir els particulars i les institucions, públiques i privades competents en matèria turística a Mallorca en quant al foment de pel·lícules propagandístiques.

L'anàlisi conceptual pretén estudiar l'imaginari turístic de Mallorca que es projecta. Per acotar la recerca, l'anàlisi es centra en les pel·lícules fetes amb finalitat expressa de promoció (aquelles que funcionen com a **agents inductius**), les quals s'hauran precisat a l'aparat històric. Convé assenyalar que es treballarà

la imatge turística com el que s'ha definit al marc teòric com a **imatge emesa**, en el sentit de que es considerarà el cinema com un agent constructor d'un imaginari col·lectiu, reconegut socialment, no individualment. És a dir no s'estudiarà com a **imatge percebuda** perquè en aquest cas hi entrarien les apreciacions personals, que aquí no interessen per escapar de l'àmbit d'investigació proposat. Per això s'atendrà únicament al contingut de la pel·lícula amb un doble objectiu:

a) Reconeixement dels dos tipus d'elements que, segons la bibliografia especialitzada, són components bàsics de la imatge turística: **atributs individuals** i **percepcions generals** sobre Mallorca. Es tracta d'establir quins tipus de components tenen més pes a l'hora de formar la imatge.

b) Identificació de les característiques funcionals i abstractes que s'associen als anteriors components amb la finalitat de veure com són qualificats, i si ajuden a formar missatges positius sobre la destinació que puguin atreure visitants.

Les **hipòtesis** que guien la recerca són les següents:

- El cinema filmat a Mallorca emet una determinada imatge de l'Illa que té relació amb el turisme. Aquesta imatge està composta per atributs individuals i per percepcions generals que ajuden a difondre conceptes sobre el territori mallorquí. (Hipòtesi 1)
- Hi ha iniciatives cinematogràfiques que persegueixen una finalitat molt precisa: la promoció de l'Illa com a destí turístic. Com ja s'ha vist, segons apunten alguns estudis, a partir dels anys vint i durant la dècada dels trenta, a Espanya el cinema comença a ser instrumentalitzat de cara a la promoció de destins turístics. Mallorca, que en aquelles dates començava a despuntar com a una important destinació turística i que tenia institucions, com el Foment de Turisme, que vetllaven per la seva bona propaganda, degué ser conscient d'aquest potencial del cinema. (Hipòtesi 2)
- Si es suposa que hi havia produccions que tenien una finalitat propagandística, la imatge que es vol transmetre a través d'elles estarà controlada perquè es voldran

promocionar unes determinades idees que interessin de cara al turisme. Respondrà a un programa basat en aspectes positius i particulars del lloc. Per tant, la imatge projectada per aquestes filmacions serà homogènia, sense grans variacions entre una filmació i l'altre. (Hipòtesi 3)

5. Pla de treball: fonts i metodologia

El procés de feina per a assolir els objectius proposats és el següent:

1. Recerca de referències i informació sobre les filmacions dutes a terme en territori mallorquí durant el període de temps determinat. Es recorr a la consulta de fonts primàries i secundàries:
 - a) Bibliografia sobre la història del cinema a Mallorca. El buidatge bibliogràfic permet establir un primer contacte amb el tema, així com extreure algunes informacions bàsiques sobre les pel·lícules. A tall d'exemple, cal assenyalar les investigacions de Catalina Aguiló i Josep-Antoni Pérez de Mendiola (coordinadors de *Cent anys de cinema a les Illes*)⁶⁴ i de Cristòfol-Miquel Sbert (*El cinema a les Balears des de 1896*)⁶⁵. La bibliografia abasta una cronologia molt àmplia i a més de les filmacions també tracta altres aspectes relacionats amb aquest món (els locals de cinema, temes socials com el comportament del públic, la censura, els actors i directors illencs, etc.). Amb tot les informacions que donen sobre les pel·lícules no sempre són suficients per el tipus d'estudi que es pretén fer aquí.
 - b) Publicacions periòdiques de l'època: algunes es fan ressò de les filmacions dutes a terme a Mallorca aportant abundant i valuosa informació. A través de les notícies de premsa s'intenta desenvolupar un estudi més detallat de la història de les filmacions, aportant dades noves i inèdites que ajudin a confirmar si a més dels enregistraments ja documentats n'existiren d'altres.

⁶⁴ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*

⁶⁵ SBERT, C. M., *El cinema a les Balears des de 1896*, Documenta Balear, Palma, 2001.

- Diaris locals: la recerca es centra en el buidatge sistemàtic de dos dels principals diaris del moment: *El Día* i *La Almudaina*, ja que després d'una primera cata, junt a *Correo de Mallorca* i *La Última Hora*, es va poder comprovar com són els que més notícies donen sobre temes de caire cinematogràfic. També és interessant consultar dos diaris de tirada nacional, *La Vanguardia* i *ABC*, per poder determinar les estrenes dels films a Barcelona i a Madrid.
 - Revistes i setmanaris locals: *Brisas*, *Majorica*, *Actualidad Balear*, *Radio Mallorca*, *Arte e Indústrias*, *Baleares*, *Foch y Fum*, *Cultura* i *Copeo*.
- c) Altre tipus de publicacions de caràcter oficial com el *Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*. El seu buidatge es fa per obtenir informació sobre les activitats relacionades amb promoció turística que pogué dur a terme Govern Civil, ja que no es conserva l'arxiu d'aquesta institució corresponent als anys estudiats. El mateix passa amb la Junta Local del Patronato Nacional de Turismo. No s'ha trobat la documentació, tot i que la premsa diària informa de les resolucions preses en les reunions.
- d) Documentació arxivística d'institucions i organismes que tingueren relació amb el turisme a Mallorca durant el període estudiat:
- Foment de Turisme de Mallorca: no es possible consultar els documents corresponents al període degut a que es troben perduts. Sí s'ha tingut accés a les Actes de les sessions de les Junes Directives que informen sobre activitats i decisions relatives a aquesta institució dedicada, entre d'altres funcions, a la propaganda de l'Illa.
 - Diputació Provincial de les Balears: la documentació d'aquesta institució es conserva al Arxiu General del Consell de Mallorca⁶⁶ que conté seccions dedicades al turisme i a la cultura on es troben alguns documents de gran interès per a la investigació

⁶⁶ Arxiu General del Consell de Mallorca. A partir d'ara AGCM.

2. Localització física dels films: una vegada determinades les filmacions fetes a territori mallorquí és fa precís saber quines d'elles es troben localitzables. Tot i que no totes han de ser utilitzades directament per sotmetre-les a l'anàlisi, perquè no tingueren una finalitat propagandística, s'ha considerat convenient realitzar aquesta passa per establir un control de la ubicació actual de la totalitat de la producció.

a) Contacte amb arxius i filmoteques d'arreu del món. Com que no totes les filmacions són nacionals, és probable que les produccions estrangeres es conservin a arxius del seu país d'origen o a altres indrets. A través del directori de la Federació Internacional d'Arxius Fílmics -FIAF- (<http://www.fiafnet.org/es/members/directory.html>) es pot accedir a un ampli llistat d'institucions amb les que posar-se en contacte.

A destacar l'Arxiu del So i de la Imatge del Consell de Mallorca⁶⁷, la Filmoteca Española, Filmoteca de Catalunya, la Filmoteca de la Generalitat Valenciana, el Archives Françaises du Film, el Bundesarchiv-Filmarchiv de Berlín i la UCLA Film and Television Collection a Estats Units.

b) Accés a bases de dades dels mateixos arxius i filmoteques, i a altres recursos en línia. Algunes de les filmoteques i arxius tenen a la web un catàleg que indica el material que guarden. Entre els més importants està el de Archives Françaises du Film (<http://www.cnc-aff.fr/>). Igualment per Internet es poden trobar altres mitjans que aporten informació sobre pel·lícules: Internet Movie Data Base (www.imdb.com), European Film Getaway (<http://www.europeanfilmgateway.eu/>) o el catàleg de la American Film Institut (<http://www.afi.com/members/catalog>), així com el Film Portal (<http://www.filmportal.de>), una important plana web que ofereix acurada informació sobre cintes de nacionalitat alemanya i sobre la seva ubicació física actual.

3. Anàlisi de les filmacions seleccionades. En aquest punt les pel·lícules són la font única i principal que cal tenir en compte. La metodologia emprada consisteix en

⁶⁷ Arxiu del So i de la Imatge del Consell de Mallorca. A partir d'ara ASIM.

identificar els dos components que integren la imatge turística (**atributs individuals i percepcions generals**), així com les característiques de cada un d'ells (funcionals i abstractes). Segons Echtner i Ritchie,⁶⁸ per analitzar aquests aspectes es fa necessari la combinació de metodologies de tipus quantitatiu amb metodologies de caràcter qualitatiu. La majoria d'estudis que investiguen la construcció de la imatge turística del lloc només tenen en consideració una de les dues opcions metodològiques, amb resultats parcials.

És per això que aquí s'ha dissenyat un mètode de treball que engloba tant aspectes quantificables com qualificables.

Per a dur a terme l'anàlisi del contingut es tenen en consideració tres aspectes bàsics del cinema:

- Codis visuals: les imatges presentades a la pantalla.
- Codis lingüístics: el tipus de discurs sobre Mallorca que es transmet a partir de la paraula, tant escrita (cinema mut) com parlada (cinema sonor).
- La narració: en el cas dels films de ficció, la narració, a través dels seus elements característics (acció, esdeveniments i personatges), pot influir en la creació d'un determinat missatge sobre Mallorca com a destinació turística.

A partir de la informació aportada pels tres tipus de codi, les passes a seguir en cada una de les pel·lícules són les següents:

- a) Anàlisi quantitatiu i qualitatiu dels atributs individuals:
 - Identificació, classificació i quantificació: pel que fa a l'aspecte quantitatiu s'ha optat pel mètode seguit per Galí i Donaire⁶⁹ consistent en classificar en distintes categories predeterminades els atributs individuals que van apareixent i que ajuden a formar la imatge turística del lloc. Igualment s'ha de quantificar el número de vegades que es repeteix cada element. D'aquesta manera es duu un

⁶⁸ ECHTNER, C.; RITCHIE, J., "The Meaning and...", p. 46.

⁶⁹ GALÍ, N.; DONAIRE, J. A., "The Social Construction...", p. 777-785.

control de quins són els atributs individuals de la destinació que tenen més pes a l'hora de formar la imatge resultant.

S'ha optat per ampliar les categories i les seves corresponents subcategories respecte a les apuntades per Galí i Donaire. Al seu estudi es basen en quatre: 1. Paisatge i natura, 2. Cultura, 3. Serveis i 4. Lleure. Per la present recerca s'ha cregut convenient afegir una altra categoria: la referent a la societat, ja que igualment es pot considerar important de cara a la formació de la imatge turística d'un lloc.

Per altra banda, Galí i Donaire només estableixen subcategories a l'apartat de cultura. Aquest aspecte també s'ha ampliat, ja que totes les categories que aquí es proposen es subdivideixen en altres amb la intenció d'intentar detallar i perfilar al màxim els tipus d'atributs individuals.

En conclusió, la classificació que aquí es planteja quedaria de la següent manera:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS
Patrimoni cultural material: patrimoni construït (monuments, conjunts monumentals, restes arqueològiques, architectures i construccions populars...), art, artesanía, etc.
Patrimoni cultural immaterial: tradicions culturals (festes, celebracions, balls, danses, músiques, gastronomia, etc.).
Museus.
Nuclis urbans: considerats en conjunt com interès turístics (diferent seran els nuclis urbans o municipis que apareixen perquè posseeixin algun element aïllat d'interès turístic, no en conjunt). També es consideraran zones o barris dels nuclis urbans (per exemple: la badia de Palma, el Molinar de Palma, etc.).
Fets històrics, llocs històrics i personatges destacats relacionats amb Mallorca: els llocs històrics es refereixen a localitzacions, no contemplades a l'apartat de Patrimoni material (edificis, conjunts monumentals, etc), on hagin ocorregut episodis d'importància històrica.
Altres: Elements històrics i culturals que puguin anar sorgint i que no es poden englobar en les anteriors subcategories.
ATRIBUTS PAISATGÍSTICS I NATURALS
Paisatge: referències generals i tipus de paisatge representat (costa, pla, muntanya, camp...).
Monuments i espais naturals: indrets concrets i determinats (torrent de Pareis, Sa Foradada, Formentor, serra de Tramuntana...).

<p>Clima: tipus de clima, temperatures, precipitacions, llum...</p> <p>Flora i fauna</p> <p>Altres: Elements naturals que puguin anar sorgint i que no es poden englobar en les anteriors subcategories.</p>
ATRIBUTS DE LLEURE
<p>Llocs d'esplai: Llocs concebuts com a espais destinats al lleure.</p> <p>Excursions</p> <p>Fires i mercats</p> <p>Esports</p> <p>Festivals, concerts, etc.</p> <p>Lleure nocturn: discoteques, pubs, etc.</p> <p>Altres: Elements relacionats amb lleure que puguin anar sorgint i que no es poden englobar en les anteriors subcategories.</p>
ATRIBUTS DE SERVEIS
<p>Acomodació: hotels, pensions, etc.</p> <p>Mitjans de transport per desplaçar-se dins la destinació.</p> <p>Accessibilitat a la destinació: mitjans de transport disponibles per arribar-hi.</p> <p>Restauració: restaurants, bars, etc.</p> <p>Altres: Elements de serveis que puguin anar sorgint i que no es poden englobar en les anteriors subcategories.</p>
ATRIBUTS DE SOCIETAT
<p>Mode de vida: ocupacions i tasques que desenvolupen, tipus de personatges representats, etc.</p> <p>Caràcter.</p> <p>Religió: tipus de religió, manifestacions religioses, etc.</p> <p>Altres: Elements relacionats amb la societat que puguin anar sorgint i que no es poden englobar en les anteriors subcategories.</p>

Taula 1. Classificació general dels atributs individuals.

- Qualificació: pel que fa al mètode de tipus qualitatiu la tasca es centre en determinar què és el que es diu sobre els atributs individuals i de quina manera es presenten, el que permet establir les característiques funcionals i abstractes que es projecten.
- b) Estudi de les impressions i percepcions generals sobre Mallorca.

- Identificació, classificació i quantificació: les impressions i percepcions generals sobre el destí duen implícites les característiques (és diferent al cas dels atributs individuals, on per una banda es pot identificar l'element i per altra banda la seva qualificació), d'aquesta manera el que es fa és classificar aquestes percepcions generals depenent de si tenen un caràcter concret (funcionals i tangibles) o abstracte (psicològics i intangibles).
- Finalment es quantifiquen per saber amb quines característiques generals sobre Mallorca s'incideix més.

6. Cinema i turisme a Mallorca (1920-1936). Estudi històric i conceptual

6.1. Filmacions realitzades a Mallorca entre 1920 i 1936. Pel·lícules documentals i de ficció

La vessant històrica es centra en la exposició cronològica seguint la data de filmació de les pel·lícules documentals i de ficció dutes a terme a Mallorca durant el període de temps fixat. La finalitat és configurar un context específic sobre la totalitat de la producció cinematogràfica que permeti emmarcar les filmacions que s'identifiquin com a propagandístiques. És a dir determinar quin lloc ocupen aquestes en el conjunt de les filmacions enregistrades a l'Illa, identificant quina és la seva nacionalitat, qui són els seus promotors i el paper que hi jugaren les institucions locals vinculades amb el turisme i per tant interessades en la promoció del territori.

A partir de la investigació s'han obtingut notícies d'un total de trenta-quatre produccions cinematogràfiques relacionades amb Mallorca entre els anys 1920 i 1936; de les quals vint-i-cinc són pel·lícules de ficció i la resta són documentals.

La majoria són produccions espanyoles, principalment locals. Pel que fa a les estrangeres, quasi totes són de nacionalitat alemanya. Són nou films, dels quals vuit de ficció i només un documental, perquè les companyies alemanyes van a Mallorca per exteriors a mode de teló de fons per a les seves narracions, tot aprofitant el clima i les condicions lluminiques de l'Illa. Esporàdicament es donen algunes produccions de

França i Estats Units que, com Alemanya, gaudien d'una indústria cinematogràfica important. Dos dels tres films francesos tracten la història d'amor entre Chopin i George Sand, així que és clar el perquè es tria Mallorca, i Valldemossa concretament, com a lloc d'enregistrament.

Els films que s'han pogut documentar (i no sempre localitzar físicament) són els següents:

1920. Palma de Majorca, Burton Holmes Travelogues Company

El 26 de maig de 1920 arribà a Mallorca el càmera de cinema nord-americà Hereford Tynes Cowling.⁷⁰ El motiu de la visita fou el de impressionar imatges de l'illa per encàrrec de la companyia Burton Holmes Travelogues Company, una de les empreses més importants dedicades a la producció i distribució de films de viatges del moment.⁷¹

Pocs mesos abans de la seva arribada, la companyia s'havia posat en contacte amb el Foment de Turisme de Mallorca per informar sobre les seves intencions: enregistrar imatges de l'illa destinades a il·lustrar conferències que es realitzarien a Estats Units.⁷² La institució mallorquina, dedicada a donar suport al turisme, va comprendre la importància de la tasca per la promocionar Mallorca a l'exterior i va acordar oferir-li tot el recolzament necessari. Així es manifestà a la sessió de la Junta Directiva del 26 de maig de 1920:

*El "Fomento de Turismo" dispuso darle todas las facilidades teniendo en cuenta la importancia de tal empresa para Mallorca y que las películas que impresione de nuestras bellezas circularán en todos los países del mundo y especialmente en América latina y en los Estados Unidos en donde radica la citada entidad.*⁷³

⁷⁰ "Fomento del Turismo. Para la propaganda de Mallorca en los Estados Unidos", *La Almudaina*, 27 de maig de 1920, p. 1

⁷¹ La companyia fou creada per Elias Burton Holmes i tenia com a missió filmar documentals de diversos indrets del món que després havien de servir per il·lustrar les conferències que oferia el mateix Holmes sobre aquests llocs.

⁷² II Llibre d'Actes de la Junta Directiva del Foment de Turisme de Mallorca (1913-1929). Sessió del 27 de febrer de 1920, p. 38-39.

⁷³ II Llibre d'Actes de la Junta Directiva del Foment de Turisme de Mallorca (1913-1929). Sessió del 26 de maig de 1920, p. 45.

Efectivament degué ser una bona propaganda per Mallorca, ja que l'Illa no seria mostrada només des d'una perspectiva visual, sinó que aniria acompanyada d'una conferència sobre el lloc.⁷⁴ La filmació fou inscrita oficialment l'any 1921 amb el títol *Palma de Majorca*.⁷⁵ Sembla ser que fou inclosa a les conferències que Burton Holmes oferí el mateix any titulades *Spanish Cities and the Pyrenees*.⁷⁶

Malgrat la importància de la companyia es desconeix el parador de moltes de les seves filmacions, entre les quals la de Mallorca.⁷⁷

1921-1924. Les filmacions de Joan Andreu

Entre 1921 i 1922 es troba a Mallorca Joan Andreu Moragas, realitzant una destacada activitat cinematogràfica. Nascut a Barcelona el 1900, havia estat operador de la sucursal que tenia a aquesta ciutat la empresa francesa Pathé.⁷⁸ Durant els anys en que està instal·lat a l'Illa va dur a terme nombroses filmacions, bàsicament de dos tipus: actualitats (que venien a ser notícies) i panoràmiques de diversos indrets de Mallorca. Després es venien a companyies de distribució estrangeres i eren exhibides arreu del món a través de les denominades "Revistes d'actualitats" (seccions de notícies de diferents indrets que s'exhibien durant les sessions de cinema).⁷⁹ Fins i tot, l'any 1922 va arribar a establir una companyia cinematogràfica anomenada Palma-Films,⁸⁰ que no

⁷⁴ Holmes es considerava un conferenciant, no un cineasta ni un fotògraf. S'ha d'entendre la seva tasca dins la tradició d'Estat Units, implantada cap a 1830, de recórrer el país amb la finalitat de impartir conferències per educar a la població sobre diversos aspectes. Poc a poc aquestes conferències es van començar a il·lustrar amb diapositives, i a partir de 1897 Holmes fou el primer en utilitzar imatges en moviment. ALTMAN, R., "From Lecturer's Prop to Industrial Product: The Early History of Travel Films" a RUOFF, J. (ed.), *Virtual Voyages. Cinema and Travel*, Duke University Press, Durham, 2006, p. 61-76.

⁷⁵ Library of Congress. Copyright Office. *Catalogue of Copyright Entries*, Government Printing Office, Washington, 1921, p. 191.

⁷⁶ "List of All Travel Lectures and Travelogues, 1892 through 1970. Page 2 of 4: 1911-1931". <http://www.burtonholmes.org/travelogues/travlist2.html> [5 de maig de 2012].

⁷⁷ Es conserven algunes de les seves filmacions i es poden veure a: <http://www.travelfilmarchive.com>

⁷⁸ "Cinematografías", *El Día*, 4 de desembre de 1921, p. 4

⁷⁹ Les Revistes d'actualitats venien a ser seccions de notícies de diferents indrets del món i que s'exhibien durant les sessions de cinema.

⁸⁰ "Cinematografías", *El Día*, 21 d'abril de 1922, p. 3.

degué tenir continuïtat després de que Andreu abandonàs Mallorca, ja que no es tenen més notícies.

Entre les filmacions d'actualitats es troben notícies de la cavalcada de la nit de Reis i de la festa de l'Estendard a Palma, ambdues de 1921,⁸¹ i de les fires i festes de Sóller de 1922, on la seva càmera va ser testimoni de la batalla de moros i cristians.⁸² Totes foren cedides a Pathé per incloure-les a la seva Revista.

Cal destacar el projecte sobre la sèrie *Panoramas mallorquines*, del qual només hi ha notícies de la realització del primer dels lliuraments, dedicat a Valldemossa i que fou venut igualment a Pathé.⁸³

Andreu també va deixar un important document històric que avui dia es conserva.⁸⁴ Es tracta de la filmació corresponent a la inauguració del servei aeri que connectava Palma amb Barcelona, i que la companyia AeroMarítima Mallorquina va posar en funcionament el 20 de març de 1922.⁸⁵ Hi assistí a la festa d'inauguració, que tengué lloc un dia abans, amb la finalitat d'enregistrar l'esdeveniment. La pel·lícula és completà amb una filmació des de dins l'hidroavió de la ruta que unia les dues ciutats,⁸⁶ així com amb imatges de les excursions que la companyia realitzava a Eivissa, Maó i València.⁸⁷

Per altra banda, el cineasta tenia en ment realitzar pel·lícules còmiques,⁸⁸ malgrat que la idea no es durà a terme a Mallorca. Des de 1923 Joan Andreu és a València, on fundà

⁸¹ "Cinematografías", *El Día*, 19 de gener de 1922, p. 3.

⁸² "Cinematografías", *El Día*, 12 de maig de 1922, p. 3.

⁸³ "Cinematografías", *El Día*, 4 de desembre de 1922, p. 4.

⁸⁴ Està a l'arxiu particular de Miquel Font i Cirer. AGUILÓ, C. ; MULET, M.J., *Guia d'arxius, col·leccions i fons fotogràfics i cinematogràfics de les Balears (1840-1967)*, «SA NOSTRA» Caixa de Balears, Palma, 2004, p. 185-186.

⁸⁵ "Un día histórico para Mallorca", *El Día*, 21 de març de 1922, p. 1

⁸⁶ "Cinematografías", *El Día*, 23 de març de 1922, p. 3.

⁸⁷ "Cinematografías", *El Día*, 10 de març de 1922, p. 3.

⁸⁸ "Cinematografías", *El Día*, 7 de juny de 1922, p. 3.

Films Artística Valenciana, a través de la qual seguí fent filmacions.⁸⁹ Així i tot, la vinculació d'Andreu amb Mallorca no es trencà del tot, ja que com a mínim participà a tres projectes més relacionats amb l'Illa. Per una banda se'l té documentat el juny de 1923 enregistrant el partit de futbol disputat entre el Barcelona i l'equip local, Alfonso XIII;⁹⁰ per altra, al setembre de l'any següent participà en la filmació de *Venganza isleña* (Manuel Noriega, 1924), de la qual es parlarà més endavant. La seva tasca fou la de impressionar una sèrie de panoràmiques del paisatge mallorquí que s'havien d'inserir a la citada pel·lícula.⁹¹ És probable que aprofitàs aquestes panoràmiques per muntar el seu propi documental sobre l'Illa, que titulà *Bellezas de Mallorca*. Sobre el mateix no es poden aportar moltes dades, l'única notícia documentada és que s'estrenà al teatre Líric, de Palma el 23 d'octubre de 1924.⁹² Malauradament cap de les dues filmacions es tenen localitzades.

1923. *Un idilio de Chopin*, León Ardonin

Durant l'estiu de 1923 es dugueren a terme a Mallorca les filmacions d'exterior de la pel·lícula *Un idilio de Chopin*. Es tracta d'una producció francesa de la casa Estudio Levinski que narra la història d'amor del músic polonès Frèderich Chopin amb George Sand, en la què evidentment hi té molt a veure l'episodi de Mallorca.⁹³ No era la primera pel·lícula que girava entorn dels dos amants, però sí que és amb tota seguretat la primera que utilitza *in situ* localitzacions mallorquines com a teló de fons.⁹⁴

La premsa del moment informa que en un principi només s'havien de filmar a l'Illa unes poques escenes, però els responsables de la pel·lícula quedaren tan impressionats

⁸⁹ CRUSELLS, M., *Directores de cine en Cataluña. De la A a la Z*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2008, p. 33-34.

⁹⁰ SBERT, C. M., *El cinema a...*, p. 86.

⁹¹ GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., *Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1921- 1930*, Filmoteca Española, Madrid, 1993, p. 149.

⁹² *El Día*, 22 d'octubre 1924, p. 8.

⁹³ "Impresión de películas en Palma", *El Día*, 28 de setembre de 1923, p. 3.

⁹⁴ A partir d'aquesta experiència, moltes de les filmacions que tracten la relació amorosa entre el músic i l'escriptora seran filmades, en part, a Mallorca.

del paisatge i de les seves possibilitats com a lloc d'enregistrament que decidiren ampliar el nombre d'escenes.⁹⁵ Així que finalment els exteriors foren filmats a diversos indrets de la geografia mallorquina: Valldemossa, Cala de Sant Vicenç, Formentor, Cala Rosa i als voltants del poble de Pollença, mentre que les escenes d'interior es durien a terme a l'estudi que la companyia tenia a París.⁹⁶

La direcció i la fotografia del film anaren a càrrec de León Ardonin; els papers principals foren interpretats per Rafael Ariscan, que feia de Chopin, Jean Domunt (també coneguda com a Mme. Dumont), que interpretava a George Sand, Maria de Albaicín i el conegut actor mallorquí, Francesc Aguiló,⁹⁷ que feia el paper de pastor.⁹⁸

No ha estat possible determinar la seva localització.

Aprofitant l'estança, l'Estudi Levinski va adquirir un argument escrit per l'arquitecte mallorquí Jaume Aleñá amb l'idea de dur-ho a la gran pantalla.⁹⁹ Segons ens informa la premsa, el lloc de filmació tornaria a ser Mallorca i el protagonista seria Francesc Aguiló.¹⁰⁰ Possiblement el projecte no es degué dur a terme perquè no se'n coneixen més notícies.

1923-1924. *Venganza isleña (Un drama en Baleares)*, Manuel Noriega

A finals de setembre del mateix any, 1923, desembarcà al port de Palma l'equip tècnic i artístic de la companyia de cinema madrilenya Atlántida Films disposat a enregistrar

⁹⁵ "Mallorca y el cine", *El Día*, 26 d'abril de 1924, p. 2.

⁹⁶ "Impresión de películas en Palma", *El Día*, 28 de setembre de 1923, p. 3.

⁹⁷ Francesc Aguiló era un conegut actor en aquells moments, ja que participà a nombroses filmacions fetes a Barcelona, ciutat que en aquells moments era el centre cinematogràfic d'Espanya. Ho tornarem a trobar en una filmació clau de la cinematografia mallorquina, *El secreto de la Pedriza*, que ell mateix va dirigir i on interpretava un dels papers principals.

⁹⁸ "Impresión de películas en Palma", *El Día*, 28 de setembre de 1923, p. 3.

⁹⁹ Possiblement, l'argument devia ser un dels dos que el mateix Jaume Aleñá publicà el 1925 en un llibre titulat *Películas mallorquinas*. Aquests arguments duen per títol "El contrabandista y las cuevas de Mallorca" y "Duda cruel".

¹⁰⁰ "Impresión de películas en Palma", *El Día*, 28 de setembre de 1923, p. 3.

una pel·lícula de ficció que havia de dur per títol *Venganza isleña*,¹⁰¹ i de la qual abans s'ha fet un breu esment en relació a la participació de Joan Andreu.

L'Atlàntida Films, fundada el 1919, era la productora espanyola més activa del moment, i durant els seus vuit anys de vigència hi treballaren alguns dels directors artístics més importants de l'època, com José Buchs, Florián Rey i Manuel Noriega.¹⁰² Precisament per dur endavant el projecte mallorquí s'elegí a aquest darrer.

L'argument de *Venganza isleña* era de l'escriptor Andrés Pérez de la Mota, qui a la vegada era el director gerent de la productora en aquells moments; es basava en una història d'amor plena d'intrigues i passions emmarcada en el camp mallorquí.¹⁰³ La protagonitzaven un seguit d'actors reconeguts que ja havien participat en exitoses produccions espanyoles: Elisa Ruiz Romero (coneguda popularment com "la Romerito"), Maruja Renata, Francisco Ortega i Javier de Rivera.¹⁰⁴

La societat mallorquina acollí amb fervor l'esdeveniment i participà activament en el projecte. Els membres de la Càtedra de Declamació del Teatre Principal col·laboraren com a actors secundaris, els extres eren destacats personatges de la societat mallorquina¹⁰⁵ i, fins i tot, hi intervenia la gent del lloc a les diferents localitats on filmaven.¹⁰⁶ Antoni Pol, especialista en música popular mallorquina, oferí una sèrie de peces musicals que havia compost amb la finalitat d'acompanyar la pel·lícula en el moment de la seva exhibició¹⁰⁷ i, a més, actuà com a ajudant en la direcció artística ja que va ser l'encarregat d'escollir i proporcionar a Noriega els llocs de filmació.¹⁰⁸ Aquests foren: Palma (el port, la Seu, la Llotja, la Almudaina, el castell de Bellver, les portalades de les esglésies de Sant Miquel i Montisión, el convent de Sant Francesc, el

¹⁰¹ "Impresión de películas en Palma", *El Día*, 28 de setembre de 1923, p. 3.

¹⁰² GARCÍA FERNÁNDEZ, E. C., *El cine español entre 1896 y 1939: historia, filmografía, industria y documentos*, Ariel, Barcelona, 2002, p. 30.

¹⁰³ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 27-28.

¹⁰⁴ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 27-28.

¹⁰⁵ "Una película filmada en Mallorca", *La Almudaina*, 9 d'octubre de 1923, p. 1.

¹⁰⁶ "Una película filmada en Mallorca", *La Almudaina*, 9 d'octubre de 1923, p. 1.

¹⁰⁷ "Una película filmada en Mallorca", *La Almudaina*, 9 d'octubre de 1923, p. 1.

¹⁰⁸ "Una película filmada en Mallorca", *La Almudaina*, 9 d'octubre de 1923, p. 1.

claustre de Sant Antoni de Viana, els patis de can Oleza i del casal Sollerich, la casa dels marquesos de Palmer, el Círculo Mallorquí, el carrer Palau Reial i el carrer Almudaina, el passeig de les Quatre Campanes, el passeig del Born, la font de les Tortugues, Portopí, El Terreno, Cala Major, Son Sant Joan) el castell de Bendinat, Valldemossa, Sóller, Banyalbufar, Selva, Cala de Sant Vicenç, Raixa, mines d'Alaró i Alcúdia, Manacor, coves del Drach, Capdepera i Ses Salines.¹⁰⁹

Pel tipus de localitzacions escollides, la premsa que es feu ressò de la filmació, expressà la idea que ajudaria a difondre les belleses del paisatge mallorquí.¹¹⁰ Fou estrenada al teatre Líric, de Palma, el 23 de desembre de 1926,¹¹¹ després d'haver sofert una remodelació de muntatge el 1925 per part de Florián Rey per mor de problemes amb la censura del govern de Primo de Rivera,¹¹² i passà a denominar-se *Un drama en Baleares* (o també coneguda com a *Crimen y expiación*).¹¹³ L'anunci de la seva estrena creà una gran expectació pel fet d'haver-se filmat a Mallorca, però el resultat final no fou el que esperava la societat illenca. Així ho posà de manifest l'escriptor i periodista mallorquí Josep Vidal Isern en un article d'opinió publicat a *La Almudaina* dies després de l'estrena.¹¹⁴ A "Una película demasiado insultante", Vidal Isern comenta que es tracta d'un film difamant per a Mallorca per diversos motius: començant pel títol, l'autor critica el fet de que aparegui el topònim Balears junt a un terme amb connotacions negatives com és el de "drama". Segons ell, això podia dur a pressuposar el caràcter dels habitants d'aquesta regió i a considerar-los com a *dramáticos, o sea chulos, matones, bravíos, rudos, descontentos de sí mismos, pendencieros* si es segueixen les paraules que utilitza; fet que, com diu, xocaria amb la realitat de l'Illa: un lloc de calma i repòs. En segon lloc, falsejava tot allò que es podria interpretar com a típicament mallorquí. A la pel·lícula es representen escenes que exageren costums del lloc i que en alguns casos arriben a la invenció, com per exemple l'episodi en que les

¹⁰⁹ GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., *Catálogo del cine...*, p.149.

¹¹⁰ "Una película filmada en Mallorca", *La Almudaina*, 9 d'octubre de 1923, p. 1.

¹¹¹ *El Día*, 23 de desembre de 1926, p. 3.

¹¹² GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., *Catálogo del cine...*, p.149.

¹¹³ "Una película demasiado insultante", *La Almudaina*, 7 de gener de 1927, p. 1.

¹¹⁴ "Una película demasiado insultante", *La Almudaina*, 7 de gener de 1927, p. 1. L'article es troba transcrit a l'annex de documentació (Document II).

al·lotes obsequien als seus enamorats amb ensaïmades. O l'escena del casament, on la núvia va vestida amb el característic vestit de pagesa mallorquina. Per altra banda, l'argument era massa violent, ja que incloïa un crim, així com protagonistes agressius i excessivament gelosos. Igualment assenyala que es fa evident que la pel·lícula fou filmada amb extrema rapidesa i sense cap tipus d'entusiasme i coneixement de la regió.

En definitiva, tot seguint Vidal Isern, el film donava una mala imatge de Mallorca; excessivament estereotipada i falsejada. Si bé aquests excessos van ser rebuts amb sentit de l'humor per part del públic mallorquí, l'autor de l'article expressa la seva preocupació per com els podrien entendre els espectadors de la resta d'Espanya i de l'estranger que no coneguessin l'Illa:

Menos mal que el público lo tomó a broma, que sinó [sic] el día del estreno de "Un drama en Baleares" figuraría en los anales de las reformas forzosas del Teatro Lírico [...]. Porque a lo mejor las huestes de "Atlántida" están en la certeza de haber favorecido a Mallorca, con una película que si aquí ha sido acogida con muestras de regocijo, con ligera hostilidad, perdonando a los culpables, que son muchos, en España y en el extranjero lo será con indiferencia, cuando no con asco, con repugnancia, y mucho más que si quien vea "Un drama en Baleares" ignora si a éstas se va en tren o en vapor.

L'autor també demanava a la productora que canviàs el títol i que eliminàs de la pel·lícula tota referència a Mallorca i a Balears per evitar fer una mala propaganda.

S'ha d'entendre que aquestes crítiques són conseqüència del context en el qual estava immersa la producció cinematogràfica espanyola en el moment en què fou filmada la pel·lícula.¹¹⁵ Cap a finals dels anys deu, el focus de producció cinematogràfica del país passà de Barcelona a Madrid, per tant els de la capital es van trobar amb la necessitat de trobar un públic fidel que asseguràs la continuïtat de la seva producció. L'estratègia va ser la de cercar gèneres nacionals i populars que connectessin ràpidament amb els espectadors del nostre país, així es van començar a adaptar sarsueles famoses i a filmar melodrames ruralistes carregats d'un fort pintoresquisme local, com era el cas de *Venganza isleña*. Per un altre costat cal assenyalar que una de les estratègies utilitzades freqüentment per estalviar despeses de manufactura fou la de resoldre les filmacions de

¹¹⁵ GUBERN, R.; MONTERDE, J. E.; PÉREZ PERUCHA, J. (et. al.), *Historia del cine español*, Cátedra, Madrid, 1995, p. 88-89.

manera ràpida, fet que donava com a resultat productes deficients. Els directors espanyols se les havien d'enginyar per aconseguir reduir els períodes de rodatge. Les condicions de filmació de *Venganza isleña* en són un bon exemple: *Todas las escenas filmadas el domingo se hicieron sin previa preparación ni ensayo, con gran naturalidad en sus detalles [...]*¹¹⁶

La pel·lícula es realitzà en temps molt breu, des de finals de setembre de 1923 fins a principis de gener de l'any següent.¹¹⁷

No s'han trobat referències sobre la seva localització actual.

1924. Film de la productora alemanya Licho Films (sense identificar)

A finals d'abril de 1924 s'impresionaren a Mallorca algunes escenes d'una pel·lícula realitzada per la productora alemanya Licho Film.¹¹⁸ No es tenen moltes notícies, només unes poques i breus referències a la premsa local del moment. Les informacions no faciliten el títol, però aporten algunes dades sobre l'equip tècnic i artístic que hi participà, a través de les quals es podria suposar de que es tractà de la pel·lícula *Der Sturz ins Glück*, interpretada per Hanni Reinwald i Barbara von Annenkoff.¹¹⁹

Un equip de dotze persones, entre director, operadors i actors, s'instal·laren a l'hotel Mediterráneo, de Palma, per filmar en els seus voltants, a diversos carrers de la ciutat i a Bellver. Abans ja havien estat enregistrant algunes escenes a Barcelona.¹²⁰ Es desconeix l'argument, però devia guardar alguna relació amb Mallorca, perquè les actrius duïen el vestit regional en el moment de la filmació.¹²¹

La filmació no s'ha localitzat.

¹¹⁶ "Una película impresionada en Mallorca", *La Almudaina*, 9 d'octubre de 1923, p. 1.

¹¹⁷ GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., *Catálogo del cine...*, p.149.

¹¹⁸ "Impresión de un película en Palma", *La Almudaina*, 26 d'abril de 1924, p. 1.

¹¹⁹ Fitxa de la pel·lícula *Der Sturz ins Glück* a Internet Movie Database. <http://www.imdb.com/title/tt0490007/> [20 de juny de 2012].

¹²⁰ "Impresión de un película en Palma", *La Almudaina*, 26 d'abril de 1924, p. 1.

¹²¹ "Impresión de un película en Palma", *La Almudaina*, 26 d'abril de 1924, p. 1.

1924. *El hombre de Baleares (L'homme des Baléares)*, André Hugon

El setembre de 1924 es filmà una altra pel·lícula que reflectirà també una imatge negativa del lloc. Es tractava de l'adaptació cinematogràfica de la novel·la *El jefe político*, escrita por José Maria Carretero, conegut amb el sobrenom de “El caballero audaz”. En motiu de la filmació l'escriptor vengué a Mallorca, on manifestà que tot i que l'acció de la novel·la es desenvolupava en un lloc imaginari d'Espanya, va escollir l'Illa per enregistrar els exteriors. També declarà que la pel·lícula duria per títol *El hombre de Baleares* (el títol original és *L'homme des Baléares*).¹²² Era un producció francesa dirigida per André Hugon i protagonitzada per René Navarre, Jaime Devesa i Colette Darfeuil.

Les localitzacions elegides foren Santa Maria i diversos indrets de Palma, com el carrer Berga, la casa Morell, Santa Catalina, el carrer Almudaina i la plaça de la Llotja, on es va simular un míting polític. També cercaren un poble que estigués poc influenciat per agents moderns, i es trià Bunyola. Dia 21, coincidint amb la festa major, l'equip d'Hugon es traslladà a la localitat per filmar unes escenes.¹²³ Dies abans, el batle i demés autoritats acordaren oferir recolzament a la filmació.¹²⁴ Sembla que finalment no es bolcaren en el projecte tant com prometeren i l'experiència fou desastrosa. Es convocà un concurs de ball de bot, que havia de ser filmat, però només es presentà una parella. Igualment, els focs d'artifici que havien de ser llençats i enregistrats no es pogueren dur a terme per manca d'operaris i, per acabar de rematar, a la fonda els enganaren fent-los pagar més del que tocava. Aquesta manca d'atenció per part de les autoritats locals no agradà gens a la opinió pública i alguns diaris condemnaren durament les actituds cap als estrangers, perquè demostraven que a Mallorca s'havia de treballar encara molt per a fer possible una vertadera indústria del turisme.¹²⁵

A part d'aquestes problemàtiques puntuals, els periodistes tornaren a manifestar el seu entusiasme davant la presència de projectes cinematogràfics perquè consideraven que es feia un vertader foment del turisme ja que el cinema constituïa la millor divulgació de

¹²² “Otra película de Mallorca”, *La Almudaina*, 12 de setembre de 1924, p. 2.

¹²³ “Hoy en Buñola. El film *El Jefe político*”, *El Día*, 21 de setembre de 1924, p. 2.

¹²⁴ “Hoy en Buñola. El film *El Jefe político*”, *El Día*, 21 de setembre de 1924, p. 2.

¹²⁵ “Fiestas en Buñola”, *El Día*, 23 de setembre de 1924, p. 2.

les bel·leses panoràmiques i arquitectòniques del territori.¹²⁶ Però de nou, tal i com havia passat amb *Venganza isleña* (*Un drama en Baleares*), es van topar amb una decepció: la pel·lícula projectava una imatge negativa de les Balears. No es tractava d'un excés de tipisme que falsejava la realitat de la regió, sinó de la vinculació expressa de les Illes amb la corrupció política que imperà a Espanya durant el règim polític que hi va haver just abans de la dictadura de Primo de Rivera. La revista *Majorica* es feu ressò de les paraules de Carrero sobre la vertadera intenció de la novel·la i també citava la pel·lícula:

*Y mi protesta viva, enérgica y viril, está en mi libro El jefe político –del que también han hecho una película que se estrenará en breve en París con el título L’homme des Baléares-, que es el aguafuerte de la podredumbre política española del antiguo régimen, de sus vicios y sus tragedias.*¹²⁷

La premsa manifestà les seves queixes i demanà un canvi de títol del film per evitar que es relacionàs la regió amb la corrupció política. No només per prevenir una mala propaganda, sinó també per evitar estendre una concepció errònia sobre la història de les Balears, ja que afirmen, que si bé a aquest territori hi va haver alguns casos de corrupció, mai es va arribar als extrems d'altres regions d'Espanya.¹²⁸

La filmació es guarda al ASIM, tot i que la darrera part es troba desapareguda.

1925. *Flor de espio*, Jaume Ferrer

L'any 1925 s'enregistra una pel·lícula de ficció realitzada completament amb mitjans locals: *Flor de espio*. La gènesi de la idea es troba en les tertúlies d'un grup de l'alta societat mallorquina que decidiren realitzar un assaig de filmació aprofitant el paisatge local i les grans propietats que posseïen les famílies que hi participarien.¹²⁹ L'èxit

¹²⁶ “Otra película de Mallorca”, *La Almudaina*, 12 de setembre de 1924, p. 2.

¹²⁷ Citat a *Majorica*, núm. 15, febrer de 1925, s/p.

¹²⁸ Citat a *Majorica*, núm. 15, febrer de 1925, s/p.

¹²⁹ “Película mallorquina”, *La Almudaina*, 12 de febrer de 1925, p. 1.

obtingut arran de les primeres proves provocà que finalment es decidissin a realitzar una pel·lícula completa.¹³⁰

Per part dels seus artífex *Flor de espio* no tenia solament una funció de divertiment, sinó que perseguia dos objectius que havien de ser favorables per a Mallorca: un benèfic, la recaptació recollida arran de la seva exhibició aniria destinada a institucions de beneficència, i un altre propagandístic, donant a conèixer el paisatges i atractius de l'Illa.¹³¹ En aquest darrer sentit *Flor de Espino* jugà amb avantatge per l'accés fàcil a les grans possessions mallorquines i als habitatges senyorials palmesans.

Segons alguns historiadors, l'argument és de Josep Tous i Maroto.¹³² És possible que d'alguna manera hi participàs, però el cert és que les cròniques del moment no l'anomenen com a autor de la història, sinó a l'odontòleg Jaume Ferrer,¹³³ qui a la vegada s'encarregà de dirigir i d'impressionar el film.¹³⁴

Com ja s'ha apuntat, els participants eren membres destacats de la societat mallorquina, així que entre els actors s'hi podien reconèixer personatges molt coneguts, com Anita Delgado, cunyada d'un fill de Joan March, Jordi Dezcallar, marquès de Palmer i futur batle de Palma (1942-1945), i Ferran d'Espanya Dezcallar, entre d'altres.¹³⁵

La pel·lícula fou estrenada al teatre Principal, de Palma, el 25 de juny de 1925,¹³⁶ i el febrer de 1927 fou exhibida a diferents pobles: dia 2 al teatre de la Defensa Sollerense,¹³⁷ dia 11 al teatre Principal de Manacor i un dia després al teatre Principal

¹³⁰ "Película mallorquina", *La Almudaina*, 12 de febrer de 1925, p. 1.

¹³¹ "Flor de Espino", *La Almudaina*, 25 de juny de 1925, p. 1.

¹³² A.D., *Flor de espio*, "Sa Nostra" Caixa de Balears, Palma, 2007, p. 13.

¹³³ "Película mallorquina", *La Almudaina*, 12 de febrer de 1925, p. 1.

¹³⁴ "Flor de espio, película estrenada hace medio siglo", *Diario de Mallorca*, 24 de juliol de 1975, p. 18.

¹³⁵ A.D., *Flor de espio*, *op. cit.*, p. 47-48.

¹³⁶ *La Almudaina*, 26 de juny de 1925, p. 2.

¹³⁷ "De Sóller", *La Almudaina*, 1 de febrer de 1927, p. 3.

d'Artà.¹³⁸ Tous i Maroto fou l'encarregat de fer la presentació als diferents pobles. També va ser projectada al cinema Miria, de Barcelona, el 25 de novembre de 1926.¹³⁹

La premsa local elogià la filmació i destacà l'èxit de la mateixa, però algunes publicacions anaren més enllà, i si bé mostraren el seu entusiasme davant propòsits puntuals com *Flor de espio*, es lamentaren de la inexistència d'una vertadera indústria del cinema a Mallorca:

De lamentar es que el intento, lo que fué [sic] tentativa, no pueda ser una sociedad bien organizada, acertadamente dirigida, que mediante concursos solicitara argumentos, todos ellos desarrollados en nuestra Mallorca, y los filmara en las calas encantadas, en las misteriosas grutas, en la espléndida vegetación de esta tierra, con artistas contratados al efecto si fuera preciso; y contemplado el marco con este sol tan espiritualmente bello.

Naturalmente que se necesitan pesetas, pero aquí las hay y en abundancia.

[...]

*¿Por qué no intentarlo? Estamos seguros del éxito.*¹⁴⁰

La Filmoteca de la Generalitat de Catalunya conserva la còpia original en nitrat, mentre que altres institucions com l'Ajuntament de Palma i la Filmoteca Española tenen còpies modernes en 35 mm.

1925-1926. *El secreto de la Pedriza*, Francesc Aguiló

Poc temps després, la idea de crear una societat cinematogràfica es materialitzà amb la aparició de Balear-Film, de Joan Mas i Serafí Sureda. L'agost de 1925 els diaris començaren a fer-se ressò de la posada en funcionament de la productora mallorquina, la qual tenia la intenció de fer una adaptació cinematogràfica de la novel·la *El secreto*

¹³⁸ *Correo de Mallorca*, 10 de febrer de 1927, p. 8.

¹³⁹ *La Vanguardia*, 25 de novembre de 1926, p. 15.

¹⁴⁰ *Majorica*, núm. 15, febrer de 1925, s/p.

de la Pedriza, dels germans Juan i Alonso Vázquez Humasqué.¹⁴¹ Els mateixos autors s'encarregaren del guió i de redactar els intertítols de la pel·lícula.¹⁴²

El setembre de 1925 començaren les tasques d'enregistrament que es perllongaren fins el novembre.¹⁴³ Els intèrprets, entre els que destaquen Rosita Barberán, Manuel Cortés, Ignacio Letos, Ketty Murray i Rafel Babi, actuaren baix la direcció de l'actor mallorquí Francesc Aguiló qui també interpretà un paper principal a la pel·lícula, mentre que l'enregistrament anà a càrrec de l'operador Ramón Úbeda.¹⁴⁴

L'acció transcorria a Mallorca i es centrà en el tema del contraban. Els indrets foren estratègicament elegits ja que a més d'adaptar-se als llocs on es desenvolupava la història havien de complir una finalitat propagandística.

El secreto de la Pedriza naixia amb el propòsit d'atreure turistes i a la vegada d'apropar Mallorca a aquelles persones escasses de recursos que no es podien permetre viatjar.¹⁴⁵

El 25 de gener de 1926 es feu al teatre Principal de Palma la prova oficial de la primera jornada¹⁴⁶ i dia 1 de febrer la segona jornada;¹⁴⁷ hi assistiren les principals autoritats de l'Illa. L'estrena per al públic general fou el 26 de gener en el cas de la primera jornada¹⁴⁸ i el 2 de febrer, de la segona.¹⁴⁹

Segons les cròniques de l'època la seva exhibició va ser un èxit, a excepció del diari *El Día* que fou bastant crític amb la filmació. Considerà que una de les parts de la primera jornada pecava de monòtona, ja que l'escena del desembarcament del tabac es feia massa llarga i provocava que la història perdés interès.¹⁵⁰ En una altra ocasió apuntaven

¹⁴¹ "Una película mallorquina", *La Almudaina*, 30 d'agost de 1925, p. 4.

¹⁴² "Cinematografia mallorquina. El secreto de la Pedriza", *La Almudaina*, 24 de gener de 1926, p. 1.

¹⁴³ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 31.

¹⁴⁴ "Cinematografia mallorquina. El secreto de la Pedriza", *La Almudaina*, 24 de gener de 1926, p.1.

¹⁴⁵ "Cinematografia mallorquina. El secreto de la Pedriza", *La Almudaina*, 24 de gener de 1926, p.1.

¹⁴⁶ *La Almudaina*, 26 de gener de 1926, p. 2.

¹⁴⁷ *La Almudaina*, 2 de febrero de 1926, p. 2

¹⁴⁸ *La Almudaina*, 26 de gener de 1926, p. 2.

¹⁴⁹ *El Día*, 3 de febrer de 1926, p. 3.

¹⁵⁰ *El Día*, 27 de gener de 1926, p. 2.

una greu errada en l'argument, ja que Toni, un dels protagonistes, era presentat com a orfe al principi del film, però resultava que tenia pare; igualment es demanà un canvi de l'escena final.¹⁵¹

Els responsables del film degueren prendre nota de les observacions, perquè la pel·lícula fou reformada fins a dues vegades. La primera es realitzà a mitjans de 1926; s'eliminaren certes escenes de caràcter més secundari, es canvià el final i es van modificar els efectes de llum. El motiu de les modificacions es devia a que la cinta havia estat contractada per a ser exhibida a algunes ciutats d'Espanya i a Bons Aires. Desconeixem si finalment s'hi envià.¹⁵² El què sí es té documentat és que dia 8 de novembre es projectà al teatre Balear per a que el públic local hi pogués veure les millores fetes.¹⁵³

La segona reforma tingué lloc a finals de 1927, també es tornaren a suprimir escenes de poc interès i s'hi van afegir més panoràmiques de paisatge per a fer una major propaganda de l'Illa. Aquesta vegada des de Madrid i Barcelona s'havien demanat còpies.¹⁵⁴ L'exhibició d'aquesta tercera versió també incorporà una novetat: una vegada acabada la pel·lícula sortien a l'escenari dues parelles de nins vestits amb la vestimenta tradicional, que ballaven boleros acompanyats de xeremies.¹⁵⁵ Abans d'enviar la pel·lícula a fora fou exhibida de nou els dies 5 i 6 de desembre al teatre Principal, de Palma.¹⁵⁶ No es té constància de que es presentàs a Madrid, però a Barcelona s'exhibí en el mes de maig de 1928 al teatre Goya.¹⁵⁷

La filmació es troba a la Conselleria de Cultura del Govern de les Illes Balears i a la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya.

¹⁵¹ "Algo sobre El secreto de la Pedriza", *El Día*, 6 de febrer de 1926, p. 4.

¹⁵² "Balear Films", *La Almudaina*, 22 d'agost de 1926, p. 1.

¹⁵³ *La Almudaina*, 9 de novembre de 1926, p. 1.

¹⁵⁴ *La Almudaina*, 4 de desembre de 1927, p. 5-6.

¹⁵⁵ "El secreto de la Pedriza", *Foch y Fum*, 15 de desembre de 1927, p. 1.

¹⁵⁶ *La Almudaina*, 4 de desembre de 1927, p. 5-6.

¹⁵⁷ *La Vanguardia*, 6 de maig de 1928, p. 26.

1926. *El tiro de gracia*, Juan Vázquez

Després de l'experiència i l'èxit obtingut arran de *El secreto de la Pedriza*, el juny de 1926 Juan Vázquez Humasqué creava a Palma Edison Films, empresa dedicada a la producció i edició de filmacions.¹⁵⁸ Com a director artístic figurava el mateix Vázquez, com a director gerent Emili Alcántara i com a director fotogràfic i de laboratori Ramón Úbeda, qui recordem ja havia treballat com a operador a *El secreto de la Pedriza*.¹⁵⁹

El tiro de gracia fou la primera pel·lícula que filmà la nova companyia. Altra vegada l'argument es basava en una novel·la del mateix nom escrita pels germans Vázquez.¹⁶⁰ Estava interpretada per actors francesos, italians i espanyols, però també per mallorquins, entre ells Manuel Cortés i Bartolomé Llambias. També hi participà Rosita Barberan que, com Cortés, ja havia treballat a *El secreto de la Pedriza*. Alcántara s'encarregà de la fotografia, Úbeda hi treballà com a operador i Vázquez dirigí la filmació.¹⁶¹ A finals d'agost es tenen notícies de que l'enregistrament arribava a la seva fi.¹⁶²

El tiro de gracia havia de ser estrenada dia 2 de gener de 1927 al teatre Líric de Palma, i la recaptació havia d'anar a benefici del Aguinaldo del Soldado;¹⁶³ però durant la presentació oficial, que tengué lloc un dia abans, una de les parts de la filmació quedà inutilitzada i es va haver de suspendre la funció programada.¹⁶⁴ Una altra adversitat va ser que el film fou prohibit per la censura del govern de Primo de Rivera.¹⁶⁵

Malauradament, no es tenen notícies de la seva localització actual.

¹⁵⁸ "Cinematografía. Edison Film", *La Almudaina*, 24 de juny de 1926, p. 1.

¹⁵⁹ "Cinematografía. Edison Film", *La Almudaina*, 24 de juny de 1926, p. 1.

¹⁶⁰ "Cinematografía. Edison Film", *La Almudaina*, 24 de juny de 1926, p. 1.

¹⁶¹ "Arte y cinematografía", *El Día*, 28 d'agost de 1926, p. 6.

¹⁶² "Arte y cinematografía", *El Día*, 28 d'agost de 1926, p. 6.

¹⁶³ "Una película mallorquina", *La Almudaina*, 31 de desembre de 1926, p. 1.

¹⁶⁴ *La Almudaina*, 2 de gener de 1927, p. 2.

¹⁶⁵ *La Vanguardia*, 14 de gener de 1927, p. 21.

La bala siniestra

No serà fins un any després quan es tornen a tenir referències d'un altre film de ficció realitzat per la Edison Films. En aquest cas es tracta de *La bala siniestra*, que va ser estrenat al teatre Líric el 6 d'abril de 1927.¹⁶⁶ A través de la informació de la premsa podria ser que es fos *El tiro de gracia*, perquè els actors són els mateixos (Manuel Cortés, Bartolomé Llambias i Rosita Barberan)¹⁶⁷ i perquè no es té localitzada cap notícia que parli sobre el seu enregistrament. Tal vegada la companyia, arran de la censura de *El tiro de gracia*, realitzà un nou muntatge i li posà un títol diferent per poder exhibir-la novament i intentar treure els beneficis que no es pogueren obtenir en el seu moment per culpa de la seva prohibició. Malgrat la bibliografia assenyala que *La bala siniestra* fou enregistrada el 1925, i per tant seria la primera de las filmacions fetes per la Edison Film,¹⁶⁸ la informació pot ser inexacta perquè, com s'ha apuntat abans, aquesta companyia cinematogràfica fou creada, segons *La Almudaina*, a mitjans de 1926.¹⁶⁹

Després es perd la pista de la productora. Va néixer amb grans expectatives, ja que la intenció era realitzar més filmacions basades en altres novel·les dels germans Vázquez Humasqué, com *Fantasma*¹⁷⁰ i *El salto del abismo*¹⁷¹, i l'arquitecte Jaume Aleñá preparà nous arguments per a la productora.¹⁷² La cosa no degué prosperar perquè a part de les dues pel·lícules esmentades i d'algunes actualitats, no es tenen documentats més treballs de l'Edison Film.

En relació a Vázquez i a Úbeda es conserva un documental sobre el Celler Cooperatiu de Felanitx sense datar.¹⁷³ Tot i que està vinculat a ells (al documental hi apareixen els

¹⁶⁶ *El Día*, 7 d'abril de 1927, p. 7.

¹⁶⁷ "Una película mallorquina. La bala siniestra", *El Día*, 9 d'abril de 1927, p. 6.

¹⁶⁸ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 28.

¹⁶⁹ "Cinematografía. Edison Film", *La Almudaina*, 24 de juny de 1926, p. 1.

¹⁷⁰ "Cinematografía. Edison Film", *La Almudaina*, 24 de juny de 1926, p. 1.

¹⁷¹ "Arte y cinematografía", *El Día*, 28 d'agost de 1926, p. 6.

¹⁷² "Arte y cinematografía", *El Día*, 28 d'agost de 1926, p. 6.

¹⁷³ De la filmació es conserven dues còpies, una a la pròpia Cooperativa i l'altra a la col·lecció de Vicenç Matas.

seus noms), sembla que la filmació no va néixer en el sí de la companyia Edison Film.¹⁷⁴ Podria ser un poc anterior a la constitució de la citada empresa o una mica posterior a la seva dissolució, que no degué ocórrer més enllà de 1929, perquè al 1930 es té documentat a Vázquez al capdavant d'una altra productora mallorquina, la Mare-Nostrum, de la qual es parlarà més endavant.

1926. Les filmacions de la productora alemanya Eiko Films

Entre finals de maig i principis de juny de 1926 hi ha documentada una altra producció estrangera. El 22 de maig arribava l'esquadra alemanya al port de Palma amb la finalitat de realitzar maniobres d'instrucció amb els seus vaixells de guerra;¹⁷⁵ aprofitant la estança, vengué un equip de la productora Eiko Films amb l'objectiu de filmar dins un dels vaixells la pel·lícula bèl·lica *La novia de hierro* (el títol original és *In Treue Stark*).¹⁷⁶

A part d'utilitzar alguns vaixells i de filmar des dels mateixos algunes panoràmiques del port de Palma, altres localitzacions mallorquines serviren com a escenari: Cal Català, hotel Mediterráneo, Sóller, Port de Sóller, el Coll de Sóller, Miramar, Alfàbia, Banyalbufar i Sant Salvador de Felanitx.¹⁷⁷

El director de l'Eiko Films quedà sorprès dels llocs que oferia Mallorca per filmar i decidí perllongar l'estança per enregistrar escenes al santuari de Sant Salvador que s'inclourien a una altra pel·lícula amb el mateix repartiment d'actors i equip tècnic.¹⁷⁸ Aquesta es titulà *Kampf der Geschlechter* i, com *La Novia de hierro*, estaria dirigida per

¹⁷⁴ La Edison Film no apareix citada a la filmació, en canvi apareix la inscripció "Producciones Vázquez i Úbeda". Podria tractar-se d'una altra productora fundada pels dos homes, però no es tenen més notícies sobre aquesta.

¹⁷⁵ *La Almudaina*, 23 de maig de 1926, p. 4.

¹⁷⁶ "A impresionar una película en Mallorca", *La Almudaina*, 22 de maig de 1926, p. 2.

¹⁷⁷ "*La novia de hierro*", *El Día*, 25 de noviembre de 1926, p. 6.

¹⁷⁸ "Felanitx. Impresión de una película", *El Día*, 16 de junio de 1926, p. 6.

Heinrich Brandt; igualment els actors principals serien Paul Richter, Angelo Ferrari, Aud Egede Niessen i Margarete Lanner.¹⁷⁹

No es té constància que ambdues filmacions es conservin. Sí que es té localitzat un documental dels anys vint fet per la mateixa productora sobre Mallorca.¹⁸⁰ S'anomena *Eine Perle des Mittelmeers* (que es podria traduir com *Una perla del Mediterrani*) i és probable que fos filmat durant el temps en què la Eiko Film estigué a l'Illa. Fins i tot sembla que està realitzat a partir d'escenes soltes que devien formar part de les dues pel·lícules de ficció mencionades ja que hi apareixen una sèrie de detalls que donen pistes al respecte. A tall d'exemple, es pot observar una forta explosió en una zona de la badia de Palma (recordem que un dels films era de temàtica bèl·lica) i a la seqüència que mostra el Port de Sóller hi ha un grup d'homes protagonitzant una baralla que devia formar part de la diegesis d'un dels films. A més, les localitzacions que hi apareixen coincideixen amb les descrites a la premsa en relació a les mencionades pel·lícules de ficció.

1926. *The Girl from Montmartre*, Alfred E. Green

Del mateix any hi ha una pel·lícula relacionada amb Mallorca però que fou filmada a Califòrnia. És tracta de la producció de Hollywood *The Girl From Montmartre*, protagonitzada per una de les grans estrelles del cinema mut nord-americà, Barbara LaMarr, i dirigida per Alfred E. Green.¹⁸¹

Basada en la novel·la *Spanish Sunlight*, d'Anthony Pride, l'argument gira entorn d'Emilia, una jove de classe alta que durant la I Guerra Mundial treballa com a ballarina a París. Acabat el conflicte, retorna a la seva casa de Mallorca, on troba a Jerome, un oficial anglès que conegué a la capital francesa i amb qui està promesa. Ewing, una

¹⁷⁹ Fitxa de la pel·lícula *Kampf der Geschlechter* a Internet Movie Database. <http://www.imdb.com/title/tt0477023/> [20 de juny de 2011].

¹⁸⁰ Es pot visionar a The Travel Film Archives. <http://www.travelfilmarchive.com> [12 de juny de 2011].

¹⁸¹ Es poden veure fotografies de la filmació al Flickr de Palos Verdes Local History. <http://www.flickr.com/photos/pvlocalhistory/3422623606/> [12 de juny de 2011].

actriu que està gelosa d'Emilia la convenç perquè no es casi amb ell, i aprofita per segrestar-la, però finalment Jerome la rescata i es casen.¹⁸²

Bona part de la acció transcorre a la illa Balear, però com s'ha assenyalat, l'equip de filmació no es traslladà a Mallorca, sinó que s'optà per una solució més còmode i econòmica: una localització a Califòrnia que simula ser la casa de la protagonista. Es tracta de la finca Las Ventas Inn, a Palos Verdes.¹⁸³

La filmació es conserva a la George Eastman House (Rochester, Nova York) i a la UCLA Film and Television Archive (University of California, Los Angeles).

1926-1927. *Rocío Dalbaicín (Rosa de Sacrificio)*, Mario Roncoroni

Entre 1926 i 1927 es filmà el melodrama *Rocío Dalbaicín*, estrenada finalment amb el títol de *Rosa de Sacrificio*. Dirigida per l'italià Mario Roncoroni i protagonitzada per Elisa Ruíz "la Romerito" i Juan de Orduña, és una producció valenciana de la Levantina Films. Una part de la història transcorre a Mallorca, ja que els protagonistes s'hi traslladen durant un temps. Altres exteriors foren enregistrats a Barcelona, València, Sevilla i París.

Es conserven fragments a la Filmoteca de la Generalitat Valenciana i a la Filmoteca de Catalunya; malauradament les filmacions mallorquines no es troben entre aquests.¹⁸⁴

1927. *Mallorca*, Josep Maria Verger

El 31 de març de 1927 arribà a la Diputació Provincial de Balears una instància mitjançant la qual Josep Maria Verger Llinàs, funcionari de la mateixa institució i redactor del *Correo de Mallorca*,¹⁸⁵ demanava recolzament material i moral per a dur a

¹⁸² A. D., *The American Film Institute Catalog. Feature Films. 1921-1930*, Vol. 2, University of California Press, Berkeley, 1997, p. 290.

¹⁸³ PHILLIPS, J., *Palos Verdes Estates*, Arcadia Publishing, Charleston, 2010, p. 117.

¹⁸⁴ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 33.

¹⁸⁵ "Origen de la suite "Aires y Danzas de Mallorca" de Baltasar Samper", *Diario de Mallorca*, 12 de febrer de 1961, p. 8.

terme una filmació documental sobre Mallorca que servís com a mitjà de promoció turística.¹⁸⁶

En el text exposa alguns exemples per donar a entendre i demostrar que el cinema és una fórmula que funciona perfectament de cara a la promoció de destinacions turístiques. Segons diu, malgrat els esforços que s'han anat fent a Mallorca en qüestions propagandístiques, hi ha una marcada diferència amb altres països que duen a terme una forta campanya que inclou la realització de documentals sobre el lloc. A la instància menciona dos casos concrets, una pel·lícula sobre Argentina i una altra sobre distintes regions espanyoles. Curiosament, aquests exemples que exposa no són arbitraris; ambdós van ser subvencionats pels seus respectius governs, cosa que li ajuda a justificar perquè demana recolzament a la Diputació Provincial per realitzar la pel·lícula que té en ment. Per a ell, l'èxit d'ambdues filmacions es deu a l'ajuda oficial que van tenir, perquè aquestes iniciatives propagandístiques no es poden assumir exclusivament des d'un vessant particular, degut al gran capital que s'ha d'invertir per posar en marxa tal empresa. A més, incideix, és quelcom que hauria d'interessar a les autoritats pels quantiosos beneficis que reporta al territori la publicitat cinematogràfica.

Verger recorda que la pel·lícula argentina fou projectada a Palma i que a conseqüència de l'esdeveniment la premsa local demanà que es realitzàs una filmació semblant sobre Mallorca. Els fets dels que parla van ocórrer durant el mes de febrer de 1925, però sembla que les idees manifestades per la premsa no tengueren les conseqüències esperades fins a l'arribada del projecte de Verger. Sí que és veritat que just després es posaren en marxa importants produccions locals, com *Flor de espino* o *El secreto de la Pedriza*, que tenien entre els seus objectius el de promocionar Mallorca, però eren pel·lícules de ficció, no documentals.

Arribats a aquest punt és interessant fer un parèntesi per tornar enrere en el temps i detenir-nos en aquests esdeveniments que menciona Verger, ja que és molt probable que inspiressin la seva idea.

¹⁸⁶ A l'Arxiu General del Consell de Mallorca (AGCM) es conserva un expedient que conté nombrosa documentació sobre la pel·lícula. Entre aquesta documentació hi ha la mencionada instància que es troba transcrita a l'annex documental (document III). La referència de l'expedient complet és: AGCM, Diputació, Serveis, Cultura, Expedients de cultura, Subvencions per activitats culturals, X-942/18.

El mencionat documental argentí, es titula *Tierras Argentinas*, fou exhibit al teatre Líric de Palma el 5 de febrer de 1925 durant l'homenatge que es rendí al país sud-americà.¹⁸⁷ Abans ja s'havia projectat a Madrid davant la família Reial, autoritats i demés personatges de l'alta societat espanyola.¹⁸⁸ A Palma s'organitzà un acte semblant què també suposà un destacat esdeveniment social al qual assistiren membres de famílies benestants i autoritats civils i militars locals.¹⁸⁹ La pel·lícula fou precedida d'un discurs pronunciat per Antoni Vidal Isern, titulat "Mallorca en la Argentina". Al parlament li seguí la recitació per part de Luís Obrador de la poesia *Canto a la Argentina*, d'Eduardo Marquina.¹⁹⁰ L'acte central de l'homenatge fou l'exhibició del documental, dividit en diverses parts que tractaven diferents temàtiques relacionades amb el país: la primera estava dedicada a les principals ciutats, la segona mostrava la indústria, seguidament un apartat amb els costums del país (balls tradicionals, festes populars, etc.), la quarta està dedicada als esports i, finalment, unes escenes mostraven diferents indrets de la capital, Bons Aires.¹⁹¹ Per acompanyar la pel·lícula una cantant interpretà cançons típiques del país.¹⁹²

Pot semblar que aquestes informacions siguin secundàries, però com es veurà les activitats realitzades a l'acte tengueren una forta influència en la idea projectada per Verger, que com més endavant s'exposarà, no només constà de l'enregistrament d'un documental.

Pocs dies després de l'homenatge, *El Día* publicà un article d'opinió que instava a realitzar una pel·lícula sobre Mallorca seguint el mateix model.¹⁹³ El text, encertadament titulat "Para fomento del turismo",¹⁹⁴ manifestava la idea que el documental exhibit al Líric hauria de constituir tot un exemple a seguir de cara a la

¹⁸⁷ "El homenaje a la República Argentina", *El Día*, 1 de febrer de 1925, p. 3.

¹⁸⁸ "El homenaje a la República Argentina", *El Día*, 1 de febrer de 1925, p. 3.

¹⁸⁹ "El homenaje a la Argentina", *El Día*, 5 de febrer de 1925, p. 3.

¹⁹⁰ "El homenaje a la Argentina", *El Día*, 5 de febrer de 1925, p. 3.

¹⁹¹ "El homenaje a la Argentina", *El Día*, 5 de febrer de 1925, p. 3.

¹⁹² "El homenaje a la Argentina", *El Día*, 5 de febrer de 1925, p. 3.

¹⁹³ L'article es troba transcrit als annexes documentals (Document I).

¹⁹⁴ "Para fomento del Turismo", *El Día*, 15 de febrer de 1925, p. 1.

promoció turística de l'Illa. Les imatges mostrades donaven idea del país sud-americà, per tant, el cinema constituïa el millor dels reclams. Mallorca no podia deixar d'aplicar aquesta fórmula de promoció tan eficaç, sobretot si es tenia en consideració que constituïa un lloc turístic privilegiat. Finalment s'apuntava que, si bé el Foment de Turisme de Mallorca realitzava una tasca important de divulgació mitjançant cartells i fullets, seria adient que incorporàs també el cinema entre els seus mitjans de promoció; d'aquesta manera s'intensificaria la propaganda i s'atrauria a més turistes.

En aquells anys el Foment de Turisme de Mallorca semblava poc interessat pel cinema. Hi ha poques referències a les actes de la Junta directiva corresponents al període d'estudi. Puntualment oferien recolzament a produccions que els sol·licitaven ajuda, però no es troba cap al·lusió a filmacions sorgides de la seva iniciativa.

Va ser un particular, Josep Maria Verger, qui prengué nota dels suggeriments de la premsa i, inspirant-se en l'homenatge a Argentina, ideà un projecte propagandístic molt ambiciós que giraria entorn a una filmació.

El documental en sí, que segons la instància hauria de constar de còpies en espanyol i en altres idiomes, havia de ser molt complet; s'organitzaria en diverses parts que tractarien diferents aspectes de Mallorca: el tipus de vida, els monuments i el paisatge. La projecció aniria precedida d'una conferència sobre l'Illa pronunciada per algun destacat escriptor illenc i d'una poesia al·lusiva també al lloc. En finalitzar, es durien a terme balls regionals amb indumentària tradicional.

Per acompanyar la projecció, Verger proposà la composició *ex profeso* d'una peça musical basada en la música tradicional mallorquina. El pintor Pere Barceló, que havia estat designat director artístic de la pel·lícula, explicà la història de la banda sonora en un article al *Diario de Mallorca*.¹⁹⁵ En un primer moment Verger va pensar en encarregar l'empresa a Antoni Pol, un músic aficionat i gran coneixedor de les cançons populars mallorquines, que recordem ja havia treballat en la partitura de *Venganza isleña (Un drama en Baleares)*. Barceló el desalentà i li recomenà Baltasar Samper, un músic professional mallorquí que havia treballat en el *Cançonero popular de Catalunya* recollint i estudiant la cultura popular de l'Illa. Samper acceptà i d'aquí sorgí la *suite*

¹⁹⁵“Origen de la suite “Aires y Danzas de Mallorca” de Baltasar Samper”, *Diario de Mallorca*, 12 de febrer de 1961, p. 8.

Aires y Danzas de Mallorca, que més tard fou ampliada per a gran orquestra, i serví de música de fons per a posteriors documentals de Mallorca, com s'anirà veient al llarg de l'exposició.

La Diputació Provincial valorà la importància d'aquesta campanya de propaganda i concedí una subvenció de 5000 pessetes.¹⁹⁶ Les tasques d'enregistrament es posaren en marxa i es contractà a Jaume Soler, operador barceloní de la companyia Gaumont.¹⁹⁷

La pel·lícula, que fou titulada *Mallorca*, ja estava finalitzada el gener de 1928; el 17 del mateix mes es realitzà la prova oficial en el teatre del Círculo de Obreros Católicos, a Palma. El públic assistent fou selecte: diputats, regidors, músics i escriptors.¹⁹⁸ El film fou projectat junt amb la música de Samper, i abans Josep Tous i Maroto feu una explicació sobre les finalitats que perseguia el documental.¹⁹⁹

El febrer del mateix any s'exhibí a Madrid, on fou un èxit. La Diputació Provincial de Balears gestionà l'esdeveniment; el president, Josep Morell, envià una carta al Comisario Regio del Turismo demanant-li ajuda per fer circular la pel·lícula a la capital.²⁰⁰ L'acte tingué lloc en el teatre Infanta Beatriz el 7 de febrer, fou un gran esdeveniment social, hi assistiren personalitats com el general Weyler, les Infantes Isabel i Maria Luisa, així com bona part de la noblesa mallorquina resident a Madrid.²⁰¹ El film es projectà com a Palma: acompanyat amb la partitura *Aires y Danzas de Mallorca*, Tous i Maroto recità una poesia que havia compost anomenada *Mallorca y Castilla*, i abans es llegiren unes paraules dedicades a l'Illa, escrites per Llorenç Riber.²⁰² La Infanta Isabel quedà entusiasmada amb el film i realitzà les gestions oportunes per a que la família reial al complet el pogués veure. Així, que fou projectat el

¹⁹⁶ L'escrit de concessió de la subvenció, que es troba a l'expedient de documentació referent a la pel·lícula, està transcrit a l'annex documental (document IV).

¹⁹⁷ "La película de Mallorca", *La Almudaina*, 28 de juny de 1927, p. 7.

¹⁹⁸ "Prueba de una película sobre Mallorca", *La Almudaina*, 18 de gener de 1928, p. 1.

¹⁹⁹ "Proyecto realizado. Mallorca", *El Día*, 18 de gener de 1928, p. 3.

²⁰⁰ La carta, que també es troba inclosa dins l'expedient de documentació referent a la pel·lícula, està transcrita al annex documental (document V).

²⁰¹ "Balears fuera de Balears", *La Almudaina*, 8 de febrer de 1928, p. 7.

²⁰² "Balears fuera de Balears", *La Almudaina*, 8 de febrer de 1928, p. 7.

11 de febrer al Palau Reial davant Alfons XIII, la seva dona Victòria Eugènia, la reina mare Maria Cristina i les Infantes Isabel i Maria Luisa. El dia següent fou vist per la resta d'Infants.²⁰³

No es té constància que tornàs a projectar-se. Segons Pere Barceló, després de l'experiència madrilenya Verger guardà la filmació fins que en una ocasió molt més tardana, en la dècada de 1950, decidiren exhibir-la en el Salón Rialto, de Palma; se n'adornaren que havia quedat obsoleta.²⁰⁴

La cinta restà en mans de la família de Verger i el gener de 2001 fou dipositada, junt a la partitura de Samper, a l'ASIM.

1927. *Mallorca Científica, Industrial y Panorámica*, Rafael Babi

En juny de 1927 es té notícia de l'enregistrament d'un altre documental focalitzat en l'Illa. El projecte estava produït per la companyia Babi Film Mallorca, constituïda recentment a Palma per Rafael Babi Muñoz²⁰⁵ i el seu fill Francisco. La cinta duia per títol *Mallorca Científica, Industrial y Panorámica*; estava enfocada al turisme i mostrava architectures, paisatges, costums i les principals indústries de Mallorca.²⁰⁶

La intenció de la productora era instal·lar una important infraestructura a Palma mitjançant la qual poder dur a terme grans produccions cinematogràfiques; de tal manera que es tenia pensat disposar de laboratoris, estudis, arxius, oficines i sales de projecció. Amb aquest propòsit Rafael Babi marxà a Madrid per aconseguir finançament.²⁰⁷ La cosa no degué funcionar, perquè no es tenen més notícies de Babi Film Mallorca.

²⁰³ "Proyección de la película Mallorca ante los Reyes", *La Almudaina*, 12 de febrer de 1928, p. 7.

²⁰⁴ "Origen de la suite "Aires y Danzas de Mallorca" de Baltasar Samper", *Diario de Mallorca*, 12 de febrer de 1961, p. 8.

²⁰⁵ Segurament es tracta del mateix Rafael Babi que intervingué a *El secreto de la Pedriza*, interpretant a Tòfol, pare de la pagesa Magdalena.

²⁰⁶ "Babi Film Mallorca", *El Día*, 18 de juny de 1927, p. 6.

²⁰⁷ "Babi Film Mallorca", *El Día*, 18 de juny de 1927, p. 6.

No es té localitzada *Mallorca Científica, Industrial y Panorámica*. El que sí es conserva de la productora és una filmació sobre els tallers del diari local *La Última Hora*, feta per encàrrec de Josep Tous i Ferrer, propietari de la publicació.²⁰⁸ Segons alguns autors fou realitzada el 1921,²⁰⁹ però les dates no concorden si es té en compte que la Babi Film Mallorca es creà sis anys després. Per altra banda, com que l'enregistrament mostra una de les màquines d'impressió, concretament la rotoplana Duplex, i aquesta no s'adquirí fins l'octubre de 1926,²¹⁰ la filmació ha de ser d'aquesta data, com a mínim.

1927. *El vals del adió*s (La valse de l'adieu), Henry Rousell

El Cine Moderno de Palma estrenava el 10 de gener de 1929 la producció francesa *El vals del adió*s (La valse de l'adieu), de Henry Rousell. Havia estat realitzada el 1927, narrava els darrers anys de vida de Chopin i era interpretada per Pierre Blanchar.²¹¹ La temporada que el músic passà a Mallorca també hi és present i a la pel·lícula apareixen panorames de Valldemossa i de La Cartoixa.²¹²

La pel·lícula es conserva als Archives Françaises du Film, però no es permet la seva visualització degut al mal estat en el qual es troba.

1929. *La núvia del contrabandista de Mallorca* (Die Schmugglerbraut von Mallorca), Hans Behrendt

El 1929 es té constància d'una altra filmació alemanya, en aquest cas de la important productora UFA. El director Hans Behrendt i el productor Alfred Zeisler, decebuts de les pel·lícules que utilitzaven decorats i paisatges artificiosos de moda en aquells anys, decidiren emprendre un assaig a gran escala de filmació a l'aire lliure, tornant al que

²⁰⁸ La pel·lícula es conserva a l'arxiu de Miquel Font.

²⁰⁹ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 26.

²¹⁰ *Enciclopèdia de Mallorca*. Vol. 17, p. 363.

²¹¹ Fitxa de la pel·lícula *El vals del adió*s a la base de dades en línia dels Archives Françaises du Film. http://www.cnc-aff.fr/internet_cnc/Fiches/Oeuvre/ResultatRechercheSimple.aspx [20 de juny de 2011].

²¹² *El Día*, 10 de gener de 1929, p. 3.

consideraven allò primitiu del cinema, és a dir, a la utilització d'exterior i a la llum natural.²¹³ Per tant, com que l'acció del film transcorria en un ambient espanyol, per donar més versemblança es traslladaren a una localitat del país per filmar en el lloc mateix on estava ambientada la història.²¹⁴

En un principi la seva intenció era filmar a Alacant, després d'impressionar-ne unes vistes el productor se n'adonà que aquell paisatge no era el que cercava.²¹⁵ Félix de Pomés, un dels protagonistes masculins del film, li suggerí traslladar-se a Mallorca.²¹⁶ De Pomés, que en aquell moment triomfava com a actor a Alemanya,²¹⁷ tenia una forta vinculació amb l'Illa perquè provenia d'una família benestant mallorquina, a més, precisament un any abans havia exposat una sèrie de retrats de personatges il·lustres de Mallorca al Círculo Mallorquín, de Palma.²¹⁸

Seguint el seu consell, el 7 de febrer l'equip es traslladà a Mallorca; aquí trobaren les localitzacions desitjades i es decidí que la filmació es duria a terme a aquest territori.²¹⁹ El film, que en un principi havia de dur per títol *La doncella de València* (*Das Mädchen von Valencia*), va passar a denominar-se *La núvia del contrabandista de Mallorca* (*Die Schmugglerbraut von Mallorca*).²²⁰ A més de de Pomés, la pel·lícula estava protagonitzada per Jenny Jugo, una de les actrius més famoses del cinema alemany d'aquells moments, i els figurants eren mallorquins.²²¹

²¹³ "Filmación de unas escenas en Cala San Vicente", *El Día*, 20 de febrer de 1929, p. 6.

²¹⁴ "El elemento pictórico", *La Vanguardia*, 2 d'octubre de 1929, p. 14.

²¹⁵ "Filmación de unas escenas en cala San Vicente", *El Día*, 20 de febrer de 1929, p. 6.

²¹⁶ "Compañía de la UFA en Palma", *La Almudaina*, 8 de febrer de 1929, p. 3.

²¹⁷ Félix de Pomés, nascut a Barcelona el 1889 va ser un home polifacètic ja que a banda de la seva professió d'actor, també es dedicà a la pintura i va ser un destacat deportista. Com a actor començà la seva carrera a Alemanya a finals dels anys 20, però més tard participà en importants produccions espanyoles entre les que destaca *La torre de los siete jorobados* (Edgar Neville, 1944). A més va ser molt habitual en les filmacions realitzades a les Balears com *Rataplán* (Francisco Elías, 1935), *El correo del rey*, filmada a Menorca (Ricardo Gascón, 1950) o *La ley del mar*, en aquest cas enregistrada a Eivissa (Miguel Iglesias, 1952).

²¹⁸ "Compañía de la UFA en Palma", *La Almudaina*, 8 de febrer de 1929, p. 3.

²¹⁹ "Compañía de la UFA en Palma", *La Almudaina*, 8 de febrer de 1929, p. 3.

²²⁰ *El Día*, 17 de febrer de 1929, p. 3.

²²¹ "El elemento pictórico", *La Vanguardia*, 2 d'octubre de 1929, p. 14.

La pel·lícula es localitza al Bundesarchiv-Filmarchiv de Koblenz (Alemanya).

1929. *El héroe del Cascorro*, Emilio Bautista

Segons el *Catálogo del cine español*, l'estiu de 1929 es filmaren a Mallorca els exteriors d'*El héroe del Cascorro*. És una producció madrilenya dirigida per Emilio Bautista que tractava un tema poc freqüent en el cinema d'aquells anys: la guerra de Cuba. Concretament es basava en la història real d'Eloy Gonzalo, un jove militar que va morir en el conflicte bèl·lic on arriscà la seva vida per salvar la dels seus companys; fet que el convertí en un heroi per al poble espanyol.²²²

Part de la filmació es conserva a la Filmoteca Española. Cap dels llocs representats es pot relacionar amb Mallorca. Pareix a ser que els exteriors que hi apareixen i que simulen ser territori cubà foren enregistrats a Huerto del Cura (Alacant).²²³

De totes formes, no es descarta que els paisatges de fons que es veuen a l'escena en la que els soldats abandonen Espanya amb vaixell es corresponguin a algun indret de la costa de Mallorca que no s'ha pogut identificar amb exactitud.

1929. *Pollo Perita*

Les produccions de manufactura local continuaren realitzant-se. A principis de desembre de 1929 hi ha la notícia de l'estrena de *Pollo Perita* al teatre Balear. Es tracta d'una pel·lícula còmica, la primera d'aquest gènere feta per gent local de la qual es té constància. Hi ha poques referències a la mateixa, però el setmanari *Cultura* li dedicà un article, d'on es poden extreure una sèrie de dades interessants.²²⁴ No s'indica quina va ser la productora del film, però es feu amb mitjans exclusivament mallorquins. Els mateixos actors eren de l'Illa, i aquest repartiment estava encapçalat per actors de l'Illa: Bartolo Llambias, Luís Massanet, Lluís Llambias i Jeroni Xaripa. L'argument estava

²²² GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., *Catálogo del cine...*, p. 79 i 80.

²²³ PÉREZ PERUCHA, J. (coord.), *Antología crítica del cine español. 1906-1995*, Cátedra, Madrid, 1998, p. 78.

²²⁴ "Pollo Perita", *Cultura*, 20 de desembre de 1929, p. 4-5.

centrat en dos equips de futbol, El Tuna i l'Atletich, i en les peripècies dels directius del primer per intentar subornar al millor jugador del Atletich.

No s'han trobat notícies referents a la seva ubicació actual.

1930. Les produccions de la Mare-Nostrum

El gener de 1930 s'han localitzat les primeres notícies de la companyia Mare-Nostrum, al capdavant de la qual tornava a haver-hi Juan Vázquez Humasqué i Emili Alcántara. Es tractava d'una nova productora cinematogràfica mallorquina que editava periòdicament la *Revista Cinematográfica Mallorca* on es mostraven els principals esdeveniments de l'Illa.²²⁵ També es devien dedicar a enregistrar panoràmiques del territori. En reunió de la Junta Provincial del Patronato Nacional de Turismo, celebrada el 18 de gener, s'informa de la decisió d'enviar a París un film que reunia una col·lecció de panoràmiques de Mallorca enregistrades per la Mare-Nostrum. Aquesta filmació es projectaria a unes conferències sobre l'Illa que s'havien de fer a la Sorbona i al Club-Alpí Francès.²²⁶

Poc després Mare-Nostrum donà un salt important estrenant en qualitat de prova el documental *Viaje de turismo a la Isla Dorada*. La projecció tingué lloc el 28 de maig de 1930 al teatre Principal de Palma, abans havia estat exhibit a Barcelona davant un grup de tècnics i crítics cinematogràfics, els quals la qualificaren com a digna producció enfocada al turisme.²²⁷ Evidentment, pel títol està clar quin era l'objectiu de tal empresa:

*Se hacía obligado poner a la vista del presunto amante a viajar, algo más que una postal o un cuadro al óleo, había que conjuntar la colección maravillosa de lo que la fama ha dado en llamar "La Perla del Mediterráneo" en el marco y a la vista del contemplador, sometiéndole en 2 horas cuanto de sublime nos ha concedido el Creador para honra y gloria de España.*²²⁸

²²⁵ "La revista cinematográfica Mallorca", *Copeo*, 31 de gener de 1930, p. 9-10.

²²⁶ "Junta del Patronato Nacional de Turismo", *El Día*, 19 de gener de 1930, p. 3.

²²⁷ "Por Mallorca", *Copeo*, 7 de juliol de 1930, p. 4-5.

²²⁸ "Por Mallorca", *Copeo*, 7 de juliol de 1930, p. 4-5.

Malauradament, no s'ha localitzat cap de les filmacions relacionades amb la productora.

1930. *Contrabandista por amor*, Antoni Roca

Aquest mateix any, 1930, la productora barcelonesa Iberia Films enregistrà a Mallorca la pel·lícula *Contrabandista por amor*. Estava dirigida per Antoni Roca i protagonitzada per Teresa Moreno i Josep Ferrer, un felanitxer que després d'haver vist *El secreto de la Pedriza* decidí provar sort com a actor a la ciutat comtal. Allà obtengué el paper, gràcies al qual vingué de nou a Mallorca. Les escenes tengueren com a teló de fons Palma, Felanitx, Portocolom i sa Mola. No es té constància de l'existència de la filmació, però es sap que la història tractava sobre un jove que era enviat pel seu pare a Mallorca amb la finalitat de treballar amb el seu germà contrabandista.²²⁹ Josep Ferrer, conegut amb el malnom de "Pep s'anglès", abandonà la professió d'actor després d'aquesta experiència, però seguí vinculat al món del cinema desenvolupant altres tasques, ja que més tard treballà d'ajudant de direcció a *Boliche* (Francisco Elías, 1933), de la qual es parlarà més endavant ja que també fou filmada a l'Illa, i de muntador de pel·lícules com *El desaparecido* (Antonio Graciani, 1934) o *No me mates* (James Bauer, 1935).²³⁰

Novament, no ha estat possible determinar si la filmació es conserva.

1930. Filmació de la UFA (sense determinar)

La publicació *La nostra terra* en el seu número corresponent a juliol-agost de 1931 informa que els directors de la UFA, Viktor Gertler, Max Mellin i Konstantin Tchet es troben a l'Illa per filmar escenes d'un film que en aquells moments s'estava editant als estudis de Berlín.²³¹ Malauradament altres publicacions no es fan ressò de l'esdeveniment, i les poques dades que es tenen no permeten determinar de quina producció es tracta.

²²⁹ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 39-40.

²³⁰ SBERT, C. M., *El cinema a...*, p. 106.

²³¹ *La Nostra Terra*, núm. 43-44, juliol-agost de 1931, p. 300.

1932. *Isla de Mallorca*, Antoni de Prunera, i *Mallorca, isla de la calma*

El 20 d'octubre de 1932 s'estrenà al cinema Born, de Palma, el documental *Isla de Mallorca*, dirigit per Antoni de Prunera.²³² L'autor es té poc documentat; es sap que era català i que dirigia la productora Cultura Film, especialitzada en documentals geogràfics.²³³ A més del de Mallorca hi ha constància que un any després feu a Menorca una filmació documental titulada *Menorca, la isla blanca y azul*.²³⁴

La pel·lícula mallorquina constava de sis parts, tot seguint l'estela dels anteriors documentals de temàtica semblant mostrava paisatges, monuments i costums del lloc.²³⁵ Per les informacions de l'època tal vegada és una peça important de la cinematografia nacional, ja que les publicacions l'anunciaven com la primera pel·lícula parlada en espanyol produïda i sonoritzada a Espanya.²³⁶

Aquest documental no es té localitzat en la seva totalitat i es conserva parcialment. Fins i tot podria ser, com indiquen algunes investigacions, que les parts conservades estiguin muntades amb fragments d'altres filmacions.²³⁷ Sigui com sigui el nou muntatge, que centra la seva atenció sobretot al municipi de Sóller i al seu tren, donà com a resultat una nova pel·lícula denominada *Mallorca, Isla de la Calma*.²³⁸

Es pot suposar que aquesta prové de *Isla de Mallorca* perquè en els títols de crèdit es manté el nom d'Antoni de Prunera com a director artístic així com el de la seva productora, Cultura Films. Igualment es pot veure el de Giuseppe Sessia com a encarregat de la fotografia i de l'adaptació del so i el de Baltasar Samper com a autor de la música.

²³² *El Día*, 20 d'octubre de 1932, p. 2.

²³³ *El Día*, 31 de maig de 1933, p. 6.

²³⁴ *El Día*, 31 de maig de 1933, p. 6.

²³⁵ *La Almudaina*, 18 d'octubre de 1932, p. 3.

²³⁶ No es poden fer afirmacions al respecte perquè els orígens del cinema sonor a Espanya són un poc confusos i manca una historiografia concloent que permeti situar correctament *Isla de Mallorca* dins la producció sonora espanyola.

²³⁷ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 41.

²³⁸ Molt probablement aquesta atenció focalitzada en Sóller i en el tren, fos conseqüència d'una voluntat de promoció del municipi i del seu tren. Una altra pista al respecte seria el fet de que l'original fos trobat a l'arxiu de la Companyia del Tren de Sóller.

La bibliografia sobre el film assenyalava que hi hauria dues filmacions de l'època titulades *Mallorca, la Isla de la Calma*.²³⁹ La primera, propietat de la Companyia del Tren de Sóller, es dataria el 1927, la fotografia seria de Giuseppe Sessia, la direcció d'Antoni de Prunera, i aniria acompanyada de la música de Baltasar Samper. L'altra, realitzada per Enric Verger, i de la qual es conserva una còpia en VHS a l'ASIM, estaria muntada amb fragments de 1929 corresponents a la electrificació del tren de Sóller realitzats per Albert González. També inclouria la música de Samper. Igualment s'apunta que el mateix González hi hauria afegit fragments d'un altre documental anomenat *Una visión de las Baleares* (Josep Estelrich, 1935), del qual es parlarà més endavant.²⁴⁰

La nostra hipòtesi és que es tracta de la mateixa filmació, perquè després d'haver visionat les dues (la de la Companyia del Tren de Sóller i la de l'ASIM) es pot concloure que ambdues contenen fragments idèntics, inclosos els corresponents al tren de Sóller, i als títols de crèdit hi apareixen els mateixos noms i responsabilitats ja esmentats: Antoni de Prunera com a director artístic, Giuseppe Sessia com a operador i encarregat del so, Baltasar Samper com a autor de la partitura i Cultura Films com a productora. A cap hi ha referències a Enric Verger.

1933. *La estrella de Valencia (Der Stern von Valencia)*, Alfred Zeisler/ (*L'étoile de Valencia*), Serge de Poligny

Just començat el 1933 es troba una altra producció de la UFA, *La estrella de Valencia*. Simultàniament es filmaren dues versions, una alemanya i l'altra francesa.²⁴¹ Era un recurs molt freqüent en els orígens del cinema sonor, com que es desconeixien les possibilitats del doblatge de les veus les productores optaven sovint per filmar la mateixa pel·lícula dues vegades i en idiomes diferents. Aquest fet també comportava que els actors i directors havien de ser diferents en les dues versions. En el cas de *La estrella de Valencia*, la versió alemanya (originalment titulada *Der Stern von Valencia*) estava dirigida per Alfred Zeisler, que ja havia estat a Mallorca com a productor de *La*

²³⁹ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 27.

²⁴⁰ AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de...*, p. 41.

²⁴¹ "Artistas de la Ufa en Palma", *El Día*, 22 de gener de 1933, p. 9.

nívia del contrabandista de Mallorca, i protagonitzada per Liane Haid i Peter Erkelenz.²⁴² La francesa, anomenada originalment *L'etolie de Valencia*, fou dirigida per Serge de Poligny i tengué com a actors principals la famosíssima Brigitte Helm, protagonista de *Metropolis* (Fritz Lang, 1927) i Jean Gabin.²⁴³

Amb l'equip també arribà l'arquitecte Otto Hunte qui havia dissenyat les escenografies de *Metropolis*, així com Félix de Pomés, que no participava a la pel·lícula però que volgué acompanyar a Mallorca els seus companys de productora.²⁴⁴ Amb motiu de la seva estança, de Pomés concedí una entrevista a *La Almudaina*, on confirmà que moltes productores d'Alemanya cercaven els països meridionals per filmar exteriors i assegurar-se així una bona llum i un bon clima per filmar.²⁴⁵ La trama de *La estrella de Valencia*, que té com a tema central el tràfic de blanques, requeria escenaris marítims i un port. Per això es trià el de Palma, i és allà on transcorre la major part de la història. També la UFA contractà unes setmanes el vapor "Bellver", de la companyia Transmediterránea, per filmar-hi escenes a alta mar.²⁴⁶ Altres indrets de Palma que es triaren són les escalinates del carrer Arabí, la Seu, la Llotja, l'església de Santa Creu, la plaça de Cort, el carrer Colón i la Rambla.²⁴⁷

La versió francesa fou estrenada al teatre Principal, de Palma, el 29 de novembre de 1933, fou rebuda amb gran entusiasme pel fet d'haver-se enregistrat a la ciutat i perquè venia avalada per l'èxit que havia tenguut la seva exhibició a Barcelona i Madrid unes setmanes abans.²⁴⁸

Ambdues versions es conserven al Bundesarchiv-Filmarchiv de Berlín (Alemanya).

²⁴² Fitxa de la pel·lícula *Der Stern von Valencia* a Internet Movie Database. <http://www.imdb.com/title/tt0025831/> [15 de maig de 2012].

²⁴³ Fitxa de la pel·lícula *L'etoile de Valencia* a Internet Movie Database. <http://www.imdb.com/title/tt0170861/> [15 de maig de 2012].

²⁴⁴ "Filmando una película de la Ufa", *La Almudaina*, 17 de gener de 1933, p. 1

²⁴⁵ "Filmando una película de la Ufa", *La Almudaina*, 17 de gener de 1933, p. 1

²⁴⁶ "Artistas de la Ufa en Palma", *El Día*, 22 de gener de 1933, p. 9.

²⁴⁷ *El Día*, 2 d'abril de 1933, p. 4.

²⁴⁸ *El Día*, 29 de novembre de 1933, p. 2.

1933. *Nocturno de Chopin*, Ramón Martínez de la Riva

Paral·lelament a la producció estrangera s'enregistrava la pel·lícula espanyola *Nocturno de Chopin*. Tradicionalment s'ha considerat que no es va finalitzar per problemes de finançament i que el material fou embargat pel Banco de Crédito Balear.²⁴⁹ A aquesta idea hi ha contribuït el fet que no es tenen notícies de la postproducció ni de la seva estrena.²⁵⁰ El que sí es sap, segons les cròniques del moment, és que a mitjans febrer de 1933 estava a punt de finalitzar la filmació, la qual tornava a basar-se en la relació amorosa entre Chopin i George Sand, interpretats per Joaquín Bergia i Erna Rossi.²⁵¹ L'argument tenia com a fil conductor un concertista de piano que arribava a Palma per oferir un recital d'obres del cèlebre músic polonès, i en el transcurs del concert s'anaven evocant escenes de l'estança a Mallorca dels dos amants.²⁵²

El seu director, el periodista i escriptor Ramón Martínez de la Riva, tenia en ment que la seva productora, Mediterráneo Films, fundàs uns estudis cinematogràfics a Mallorca. El mateix Martínez de la Riva explicà en una entrevista les diverses raons per les quals s'elegí l'Illa per a tal propòsit. Un dels principals motius fou la situació privilegiada per realitzar cinema a l'aire lliure, la llum idònia i el bon clima amb poques oscil·lacions tèrmiques. A més, Mallorca li ofereix una gran diversitat de paisatges en un espai geogràfic reduït, el què li permet anar d'un lloc a un altre en poc temps reduint les despeses d'una producció cinematogràfica. La bona comunicació amb l'exterior a través del port de Palma també fou un altre element determinant.²⁵³ Malauradament, els plans de la Mediterráneo Films no es materialitzaren.

Per una notícia de premsa es sap que el 1971 la pel·lícula es conservava completa a la societat Tourist Office Mallorca.²⁵⁴

²⁴⁹ GUBERN, R., *El cine sonoro en la II República. 1929-1936*, Editorial Lumen, Barcelona, 1977, p. 62.

²⁵⁰ VALLEJO, A.; HEININK, J., *Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1931- 1940*, Filmoteca Española, Madrid, 2009, p. 210.

²⁵¹ "El Nocturno de Chopin", *La Almudaina*, 14 de febrer de 1933, p. 1.

²⁵² VALLEJO, A.; HEININK, J., *Catálogo del cine...*, p. 210.

²⁵³ "El Nocturno de Chopin", *La Almudaina*, 14 de febrer de 1933, p. 1.

²⁵⁴ "El Nocturno de Chopin. Localizado", *Diario de Mallorca*, 27 de febrer de 1971, p. 9.

En una entrevista realitzada per al present treball, els hereus dels responsables de la societat expliquen que després de la fallida del Crédito Balear el 1934 es van crear una sèrie de societats destinades a compensar el patrimoni que hi havien invertit els membres fundadors. Una de les societats fou l'esmentada, d'aquí que la filmació aparegués a aquest indret, ja que fou impulsada per l'entitat financera.

La societat ha desaparegut i els hereus desconeixen la ubicació actual del film. Tot i això, Miquel Font en conserva un fragment a la seva col·lecció, i a l'arxiu Gabriel Quetglas, propietaris de la cel·la número 4 de la Cartoixa de Valldemossa, es conserven algunes fotografies originals de la pel·lícula.

1933. *Susana tiene un secreto*, Benito Perojo

Entre finals de maig i principis de juny de 1933 el destacat director espanyol, Benito Perojo filmà a Mallorca algunes escenes de *Susana tiene un secreto*. Ho feu dins el creuer Miguel de Cervantes que en aquells moments es trobava al port de Palma.²⁵⁵

Es tractava d'una adaptació cinematogràfica de l'obra de teatre homònima signada per Gregorio Martínez Sierra i Honorio Maura, fill del mallorquí Antoni Maura.²⁵⁶ La pel·lícula té una gran importància ja que suposà un punt d'inflexió dins l'àmbit cinematogràfic nacional, perquè junt a dos films més de Perojo, inicià la modernització del cinema espanyol, què amb aquestes produccions s'equiparà a les millors produccions estrangeres.²⁵⁷

Tot i això es desconeix la seva localització.

1933. *Boliche*, Francisco Elías

Un altre important director espanyol, Francisco Elías, també tragué profit dels exteriors que oferia Mallorca en la seva pel·lícula *Boliche*, igualment enregistrada el 1933. La

²⁵⁵ *La Almudaina*, 30 de maig de 1933, p. 3.

²⁵⁶ GUBERN, R., *Benito Perojo. Pionerismo y supervivencia*, Filmoteca Española, Madrid, 1994, p. 225.

²⁵⁷ GUBERN, R.; MONTERDE, J. E.; PÉREZ PERUCHA, J. (et. al.), *Historia del cine...*, p. 140.

visita va ser fugaç, ja que l'equip de filmació només va romandre a l'Illa un dia; arribà el 12 de juliol al matí i el mateix vespre agafà un vaixell de tornada a Barcelona.²⁵⁸ Tenint en compte aquesta brevetat i atenent a la notícia d'un incident, es pot dir que segurament només filmaren al port de Palma. Enregistrant una de les escenes Fugazot, un dels protagonistes, caigué del vaixell en el què es desenvolupava l'escena; es visqueren moment d'angoixa, perquè el vaixell estava en marxa i es corria el risc de que l'actor topàs amb les hèlix.²⁵⁹

De nou, no hi ha constància de la seva conservació.

1934. Producció estrangera sense identificar

L'any 1934 començava amb l'enregistrament d'una altra filmació forana. Era una pel·lícula còmica produïda per Erwin Scharf i protagonitzada per l'actor hongarès Steven Geray i l'actriu espanyola Amparito Nacher. L'operador, Oscar Scinirch, s'encarregà de filmar les escenes que tengueren com a teló de fons Galilea, Gènova, Establiments i el castell de Bellver.²⁶⁰

Malgrat les dades tècniques i artístiques aconseguides no s'ha pogut determinar el títol de la pel·lícula.

1934. *Una visión de las Baleares*, Joan Estelrich (?)

L'any 1934 també deixà la filmació d'un documental, en aquest cas no tractava exclusivament de Mallorca, sinó que es feia extensiu a la resta de les Illes Balears. Entre finals d'agost i principis de setembre es té localitzat, filmant a Mallorca, al director Constantin David junt a l'operador Andrés Pérez. Ambdós treballaven per la productora cinematogràfica espanyola Ufilms, propietat de Saturnino Ulargui.²⁶¹ Precisament, la

²⁵⁸ *La Almudaina*, 13 de juliol de 1933, p. 2.

²⁵⁹ "Impresionando una película", *La Almudaina*, 18 de juliol de 1933, p. 4

²⁶⁰ *La Nostra Terra*, núm. 74, febrer de 1934, p. 80.

²⁶¹ "Filmando una película de Mallorca", *La Almudaina*, 4 de setembre de 1934, p. 2.

intenció d'aquest era dur a terme un gran projecte consistent en realitzar una sèrie de documentals de les diferents regions espanyoles per exhibir-los arreu del món. El primer estigué dedicat a Madrid i el segon fou el que aquí ens ocupa, titulat *Una visión de las Baleares*.²⁶²

Dies abans, els dos homes ja havien enregistrat escenes de ball i costums típiques a Eivissa i Menorca, així com panoràmiques de paisatges i arquitectures tradicionals. A Mallorca es feu el mateix, filmant a Pollença, Formentor, Lluc, La Calobra, Valldemossa, Deià, Sóller, Palma, El Terreno, Corb Marí i Gènova. El Foment de Turisme de Mallorca col·laborà amb la filmació. L'agrupació Amics de l'Art Popular també hi participà organitzant balls típics que es desenvoluparen a la casa de Gènova d'Antoni Mulet Gomila, president de l'agrupació i vicepresident del Foment de Turisme.²⁶³ Igualment, un altre mallorquí, el polític Joan Estelrich, degué tenir una participació important en el documental, ja que les notícies referides a l'estrena a Palma el presenten com el director.²⁶⁴ El film anava acompanyat per la música de Baltasar Samper, segurament tornava a tractar-se de *Aires y Danzas de Mallorca* ara ja ampliada per a gran orquestra.²⁶⁵ Es sap que fou projectada a Barcelona durant el mes de març de 1935²⁶⁶ i a Palma al Rialto, també el març del mateix any.²⁶⁷

No s'ha pogut precisar la seva localització.

1935. *Rataplán*, Francisco Elías

Francisco Elías tornà a elegir Mallorca com a teló de fons per algunes escenes de la seva nova producció. El 22 de gener de 1935 *La Vanguardia* anunciava el inici de la filmació de *Rataplán* i informava que els exteriors havien de ser enregistrats a Barcelona i a

²⁶² "Filmando una película de Mallorca", *La Almudaina*, 4 de setembre de 1934, p. 2.

²⁶³ "Filmando una película de Mallorca", *La Almudaina*, 4 de setembre de 1934, p. 2.

²⁶⁴ *La Almudaina*, 7 de març de 1935, p. 2.

²⁶⁵ *La Almudaina*, 6 de març de 1935, p. 3.

²⁶⁶ "Los últimos estrenos", *La Vanguardia*, 4 d'abril de 1935, p. 14.

²⁶⁷ *La Almudaina*, 7 de març de 1935, p. 2.

Mallorca.²⁶⁸ Es tractava d'una comèdia d'intriga protagonitzada per Félix de Pomés i Antoñita Colomé. Al guió part de l'acció transcorria a Formentor, així que segurament les escenes corresponents es filmaren a aquest indret.²⁶⁹

Malaauradament no es pot afirmar amb rotunditat perquè manca informació del temps en què l'equip estigué a Mallorca; a més, la pel·lícula no s'ha pogut visionar degut a que no es troba localitzada.

1935. *Rumbo al Cairo*, Benito Perojo

Igual que Elías, Benito Perojo repetí l'experiència de filmar a Mallorca. El realitzador espanyol arribà a finals d'abril junt a una sèrie de col·laboradors amb l'objecte de cercar localitzacions per a la seva nova producció.²⁷⁰ Duia per títol *Rumbo al Cairo* i tenia com a intèrprets principals a Miguel Ligeró, Ricardo Núñez i la recentment descoberta Mari Carmen Merino.

La història transcorre en gran part en un poble inventat anomenat Bellamar, que està representat per Fornalutx, fàcilment identificable en algunes escenes.

Del film es conserva la primera part a la Filmoteca Española.

1935. Documental promogut per Frank Croissant

La darrera producció d'aquest període de la qual es tenen referències és un altre documental realitzat el 1935 amb intenció promocional. El fil conductor i l'excusa per mostrar els indrets més singulars de Mallorca eren dos actors que interpretaven un matrimoni jove que es trobava de lluna de mel a l'Illa. A través del seu viatge es podien veure els hotels Victoria, Mediterráneo i Alfonso, El Terreno, Valldemossa, Sóller,

²⁶⁸ "La próxima producción de Francisco Elías", *La Vanguardia*, 22 de gener de 1935, p. 20.

²⁶⁹ VALLEJO, A.; HEININK, J., *Catálogo del cine...*, p. 242.

²⁷⁰ "Filmación de una película nacional en España", *La Almudaina*, 26 d'abril de 1935, p. 2.

Santa Margalida, Formentor, Andratx, les festes de Palma, el pabelló del Frontón Balear i balls locals.²⁷¹

La filmació fou realitzada per l'operador de càmera James W. Fusrt i promoguda per Frank Croissant, destacat promotor immobiliari nord-americà i propietari de la urbanització de Son Granada, situada a la costa de Lluçmajor. Segurament encomanà el film per a fer propaganda de la seva urbanització. El documental insistia en la popularitat de Mallorca entre els turistes, en les avantatges del seu clima i en la qualitat de vida amb un cost mínim. Un altre tema recurrent era el de la modernitat de l'Illa, incidint en la qüestió de l'educació i en la seva indústria, així com també en la bona xarxa de transport existent, tant interna com externa, ja que es mostraven trens, tramvies, vaixells i avions.²⁷² Molt probablement l'objectiu de Croissant era atreure compradors o arrendataris temporals a la seva urbanització.

El film no s'ha pogut localitzar.

6.1.1. A mode de recapitulació

La investigació històrica ha permès donar a conèixer nous aspectes de la cinematografia filmada a Mallorca, així com noves pel·lícules. És el cas del documental de la companyia de Burton Holmes (1920), dels films de la productora alemanya Eiko Film, *Kampf der Geschlechter* i el documental *Eine Perle des Mittelmeers*, ambdós de 1926, i de *The Girl From Montmartre*, que tot i que no es filmà a Mallorca hi té una forta vinculació.

Traçar una història de les filmacions ha servit també per obtenir dades reveladores pels objectius del treball. Determinades notícies de premsa posen al corrent una consciència sobre el poder del cinema per promocionar el territori mallorquí. Durant els primers anys estudiats alguns articles de caire local manifesten un gran entusiasme davant la vinguda de produccions foranes, perquè serviran per projectar l'Illa a l'exterior. Fins i tot, apareixen queixes al respecte quan la imatge és negativa. Això indica clarament que

²⁷¹ "Una película de Mallorca", *El Día*, 25 d'agost de 1935, p. 3.

²⁷² "Una película de Mallorca", *El Día*, 25 d'agost de 1935, p. 3.

el cinema és considerat una font que fomenta la imatge del territori. Cal precisar, amb tot, que a principis dels anys vint el cinema només era el què s'ha definit com a **agent orgànic**; és a dir, no es tractava de produccions cinematogràfiques promogudes directament per la destinació amb finalitat propagandística.

El cinema de producció mallorquina esdevindrà prest un **agent inductiu**, amb filmacions d'iniciativa local que cerquen de manera conscient projectar una imatge de Mallorca amb l'objectiu d'atreure turistes. La primera d'elles fou *Flor de Espino* el 1925, seguida un any després per altra pel·lícula de ficció, *El secreto de la Pedriza*. Els documentals propagandístics també hi foren presents: *Mallorca*, un projecte de 1927 de Josep Maria Verger, *Mallorca Científica, Industrial y Panoràmica*, de Rafael Babi, també de 1927 i *Viaje de turismo a la Isla Dorada* realitzat el 1930 per la productora Mare-Nostrum. Igualment productores foranes feren aquest tipus de documentals: *Mallorca, Isla de la Calma* sorgit de *Isla de Mallorca* de Cultura Films (1932) per promocionar Sóller i el seu tren, *Una visión de las Baleares* de Ufilms (1934) i el documental promogut pel nord-americà Frank Croissant amb la intenció d'atreure compradors a la seva urbanització de Son Granada (Llucmajor).

De totes les produccions, cal destacar el film de Josep Maria Verger, bàsicament perquè s'ha tengut accés a la documentació arxivística. Això ha estat possible perquè va rebre ajuda de la Diputació Provincial per engrescar el projecte i molts dels documents dels procés es conserven i són de consulta pública.

El recolzament de la Diputació és una exemple del tipus de suport que les institucions locals donaren al cinema. Els organismes relacionats amb el turisme, com el Foment de Turisme de Mallorca, no promogueren directament pel·lícules, però brindaren ajuda puntual per facilitar la feina als qui les impulsaven, i reconeixien així les repercussions positives vers el turisme. Per tant, la responsabilitat primera s'ha d'atribuir a persones particulars que poc tenien a veure amb el món del turisme, però essent conscients de la importància que podia tenir en el territori decidiren obrir camí cap a aquesta direcció.

6.2. La imatge turística de Mallorca. Anàlisi dels films seleccionats

Com s'ha apuntat, interessa conèixer el que s'ha definit com a **imatge emesa induïda** de Mallorca. Tot partint del cinema com a **agent inductiu** es cerca estudiar quin és l'imaginari que va interessar emetre per atreure turisme.

Una vegada determinades les filmacions produïdes amb voluntat de promoció s'analitzaran les úniques quatre pel·lícules conservades: *Flor de espino*, *El secreto de la Pedriza*, *Mallorca* i *Mallorca, Isla de la Calma*.

La tasca, tal i com s'ha especificat a l'apartat "Pla de treball: fonts i metodologia", ha consistit en identificar i estudiar els dos components que integren la imatge turística (**atributs individuals** i **percepcions generals**), així com les característiques de cada un d'ells, que poden ser **funcionals** i **abstractes**. Per això s'han seguit una sèrie de passes que es repeteixen amb cada una de les filmacions. Es recorden resumidament a continuació:

a) Anàlisi dels atributs individuals:

1. Identificació, classificació i quantificació: ordenació dels atributs individuals en distintes categories predeterminades (atributs històrics i culturals, naturals, de lleure, de servei, de societat). Seguidament es quantifica el nombre de vegades que es repeteix cada element.
2. Qualificació: determinar les característiques amb què són presentats els atributs individuals.

b) Anàlisi de les impressions i percepcions generals sobre Mallorca.

1. Identificació, classificació i quantificació: ordenació segons presentin un caràcter concret (funcionals i tangibles) o abstracte (psicològics i intangibles).
2. La darrera passa és quantificar-les. Tot i que com es veurà, en els casos estudiats, són tan poques les referències a impressions i percepcions generals que no s'ha cregut convenient determinar quines tenen més pes dins cada una de les filmacions.

6.2.1. *Flor de espio* (Jaume Ferrer, 1925)

Abans de passar a l'anàlisi del film es presenten el seu argument, localitzacions i personatges.

La pel·lícula consta de quatre parts i un epíleg, i té una durada de 75 minuts. Comença contextualitzant la història en el lloc geogràfic en el qual transcorre l'acció, Mallorca. A continuació es presenta una llarga panoràmica de tota la ciutat presa des del castell de Bellver.

La narració es desencadena quan Juan de Peñalara, un noble català, envia al seu fill Jorge a Mallorca perquè conegui Juana, la filla de la important família Montreals. Com no el coneixen, ni tan sols en fotografia, en arribar a l'Illa decideix intercanviar els papers amb Fernando, el servent que l'acompanya en el seu viatge. Juan Pax, un noble mallorquí secretament enamorat de Juana, no veu amb bons ulls l'arribada del nou pretendent. Mentrestant Jorge, ara en el paper de criat, s'enamora d'Anita, una de les serventes de la família Montreal. Li declara el seu amor i li demana matrimoni. És en aquest moment quan Anita li conta la seva vida i els seus orígens. Quan va néixer, els seus pares decidiren emigrar a Amèrica i la van deixar a càrrec de dos pagesos molt humils que la maltractaven, així que quan fou més gran fugí de casa seva. Jorge torna a casa seva per comunicar al seu pare la decisió de casar-se amb una serventa, fet que no agrada gens al progenitor que no tolera que el seu fill s'uneixi a una dona de classe inferior. El jove no desisteix i torna novament a Mallorca junt a Fernando. Allà aconseguix feina a una fàbrica de tèxtils i es casa amb Anita. Paral·lelament Juan Pax es decideix a demanar matrimoni a Juana i aquesta accepta.

Ha passat un any des de que Jorge i l'antiga serventa es casessin, la seva vida de burgesos passa plàcidament fins que un dia reben una notícia que canviarà més encara les seves vides. El pare d'Anita, que feren una gran fortuna a Califòrnia, han mort i han deixat totes les seves possessions a la seva única filla. Com a recompensa a la seva fidelitat, Fernando és enviat a Amèrica per gestionar les immenses propietats i allà es fa ric. Per altra banda, la nova condició econòmica d'Anita afavoreix el contacte amb els pares de Jorge. Gràcies a la fortuna heretada, la parella adquireix una gran finca i un castell (representat pel castell de Bellver), on organitzen caceres pels seus amics de l'alta societat.

L'argument, com s'ha apuntat en la història de les filmacions, transcorre entre grans possessions i cases senyorials propietat dels participants en la filmació. És un fet que els mateixos autors de la pel·lícula fan notar a l'inici d'aquesta: *Las escenas fueron impresionadas en fincas y antiguas casas señoriales mallorquinas cedidas galantemente.*

Entre les possessions enregistrades hi ha Son Vic i Son Fortesa a Puigpunyent, La Granja d'Esporles, també Canet d'Esporles, que és la finca que adquireixen Jorge i Anita després de que la jove hagi rebut la seva herència, al igual que el castell de Bellver. Les casses de Son Berga Nou de Palma representen la finca rural catalana de Juan de Peñalara, mentre que can Vivot és el palau de la família. Can Oleza és la casa del notari, i l'amic mallorquí que aconsegueix feina per a Jorge viu a l'edifici de cal marquès de Sollieric.

Altres escenaris són l'església de Sant Marçal (Marratxí), on es celebren les noces del dos protagonistes; la fàbrica de teixits Vidal, on Jorge aconsegueix feina com enginyer, i les pistes del Mallorca Law Tennis Club (Son Armadans, Palma). Mentre que la zona de l'Albufera simula ser terres californianes. Tot i que en cap cas s'indica el nom real de les localitzacions.

A banda de fer servir Mallorca com escenari, es cerca qualsevol pretext per mostrar panoràmiques del paisatge local. Sovint els personatges no apareixen en escena i les imatges simplement s'insereixen en la pel·lícula configurant una successió de vistes. Una d'aquestes ocasions és quan Jorge retorna a Catalunya i recorda l'Illa; la seva tornada a Mallorca és un altre bon pretext: les imatges es centren en la ciutat de Palma i en el seu port, amb unes vistes enregistrades des de la part superior de la Seu. La partida de Fernando cap a Amèrica és excusa per fer una darrera ullada a Mallorca amb imatges de la costa preses des d'un vaixell. La història d'amor de Juan Pax i Juana Montreals també és utilitzada, en certs moments, per mostrar diferents indrets. Una vegada casats, passen la lluna de mel realitzant excursions per Mallorca. Els rètols d'aquest episodi així ho expressen:

La flamante pareja Pax-Montreals vive alegre y satisfecha, gustando los encantos de su adorada Mallorca...[sic], ...[sic] y, un día en Pollensa, ...[sic] bien de excursión al Torrent de Pareys [sic], pasan su primera etapa matrimonial en completo turismo.

En tots els casos les imatges són, en el seu conjunt, una mena de parèntesi dins la narració que ensenya distints indrets.

Els grans protagonistes del film són els personatges de classe benestant, encara que la pagesia també té el seu espai, per això es cerquen moments intencionats per a ser representada. A tall d'exemple, un dels més clars és l'episodi en que Juan Pax es retira a la seva finca per supervisar les tasques que desenvolupen els pagesos que hi treballen. Les diferències entre ambdues mallorques, la dels senyors i la dels pagesos, es fan més que evidents a través dels comportaments, vestimentes, cases i activitats que desenvolupen els personatges d'un i altre estament. Aquestes diferenciacions es precisaran millor en l'anàlisi dels components de la imatge turística que es presenta a continuació.

a) Anàlisi dels atributs individuals:

• Identificació, classificació i quantificació

Es presenta de manera sintètica mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	Cases senyorials de Palma –interiors (4), patis (3)-, possessions – exteriors (5), interiors (2)-, Sant Francesc de Palma – portalada església (1) i claustre (1)-, església de Sant Miquel (1), Llotja (1), consolat de Mar (1), la Seu (3), murades (1), castell de Bellver (1), església de Sant Marçal a Marratxí (1), castell del Rei a Pollença (2).
Patrimoni immaterial	Gaites (1), balls tradicionals (1).
Nuclis urbans	Palma –referències generals (3), badia de Palma (3), passeig Sagrera (1), el Jonquet (1), port (4)-, Deià (1), Sóller (1).
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS NATURALS	
Paisatge	Muntanya (6), pinar (1), costa –costa muntanyenca i penya-segats (9), camp de cultiu (3), torrents de muntanya (4).
Monuments i espais naturals	La Foradada (1), la Albufera (2), torrent de Pareis (1)
Clima	Primavera (1)

Flora i fauna	Ovelles (3), someres (1), vaques (2), porcs (1), gallines (1), oliveres (3)
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE LLEURE	
Esports	Tennis (1)
Altres	Passeig barca (1), cacera (1), carreres de cavalls (1).
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SERVEIS	
Mitjans transport	Cotxe (12), carro (1), carrossa (1), embarcacions (3)
Accessibilitat a la destinació	Vaixell (2)
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Mode de vida	Tres tipus de personatges: alta societat –Jorge (18), Fernando com a senyor (6), Juana (13), Juan Pax (8), Anita com a senyora (9), pares de Jorge (4), pares de Juana (6), altres (11)-, pagesos –Anita com a pagesa (9), altres (4)-, criats –Fernando com a criat (12), Jorge com a criat (8), altres criats (7)-.
Caràcter	Dels pagesos (1).
De la resta de categories no hi ha cap referència	

Taula 2. *Flor de espino*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

La informació sobre els atributs individuals es fa més palesa si es visualitza mitjançant el gràfic circular següent:

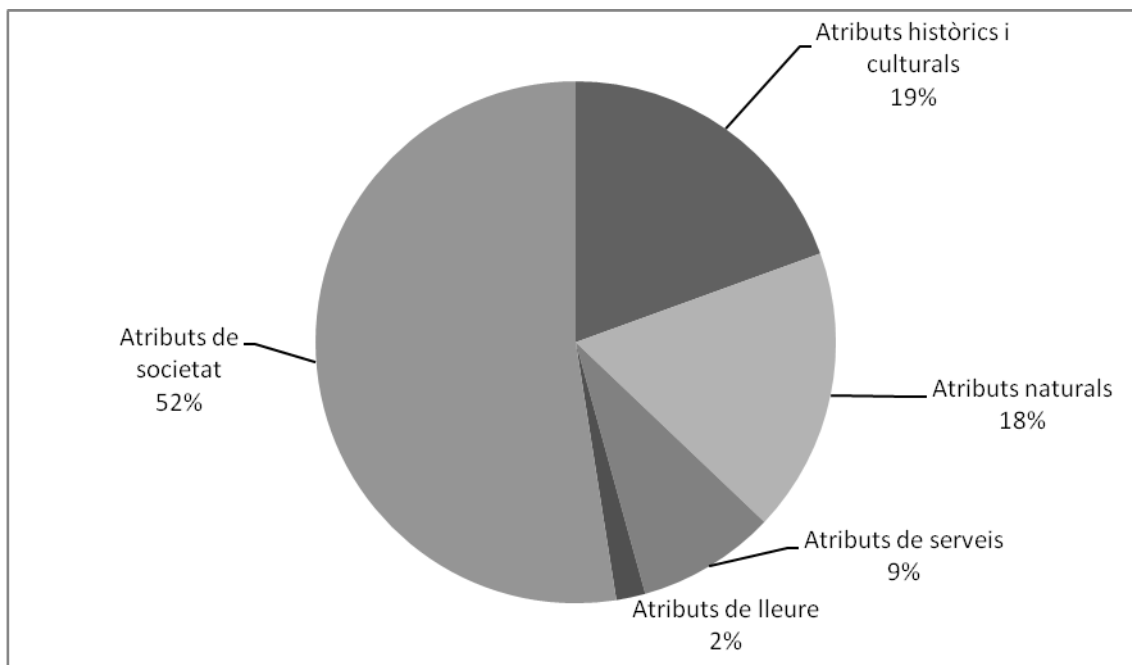

Fig. 2. *Flor de espio*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Els gràfics següents permeten veure la distribució interna del atributs més destacats:

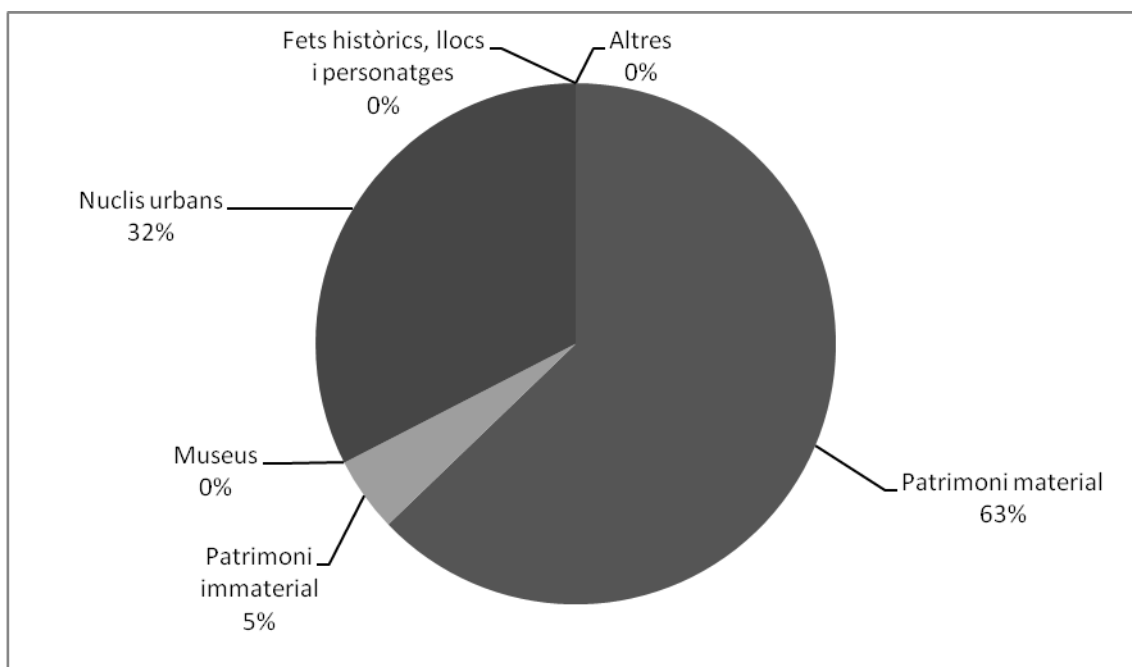

Fig. 3. *Flor de espio*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

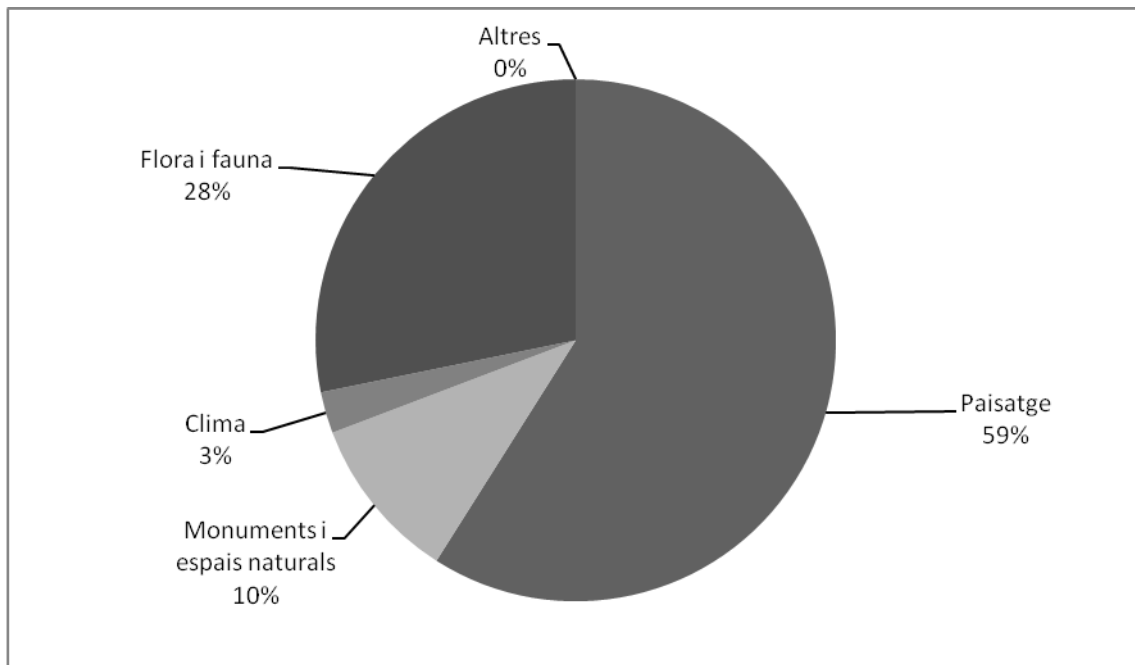

Fig. 4. *Flor de espino*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

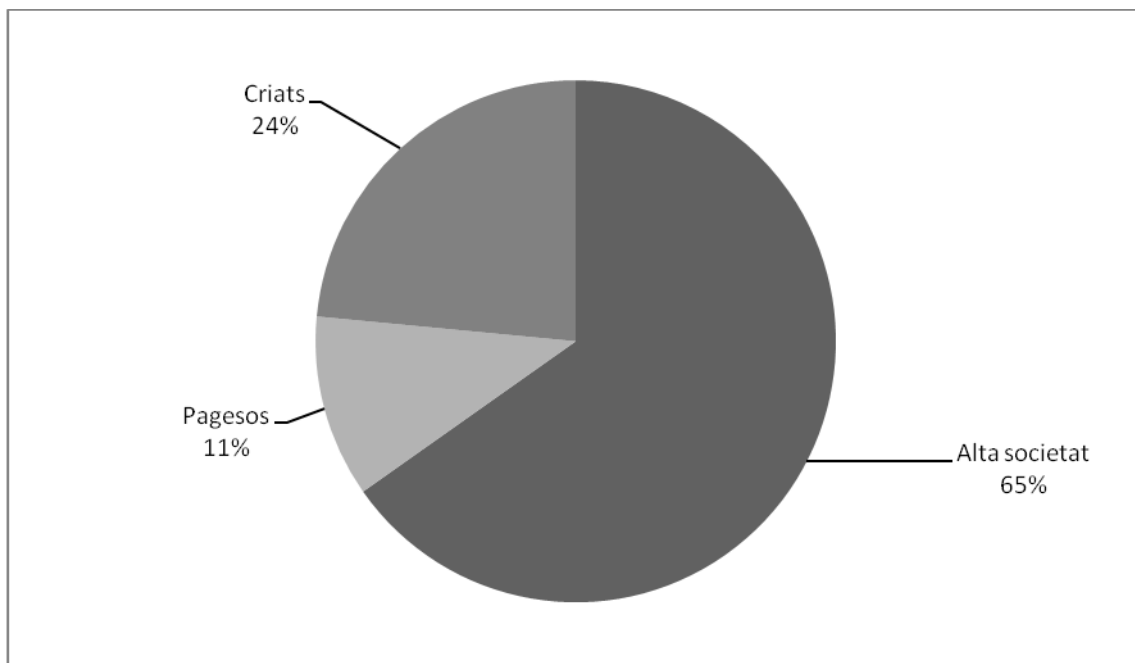

Fig. 5. *Flor de espino*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs de societat (concretat en el tipus de personatges que apareixen al film).

• Qualificació

Es presenta de manera resumida mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	<p>Possessions: residència d'alguns dels personatges de l'alta societat. Es destaquen les grans cases, els seus rics interiors, que guarden peces artístiques, els seu jardins i les grans extensions de cultiu d'oliveres. Definides com sumptuoses.</p> <p>Casses senyorials: residència d'alguns dels personatges de l'alta societat. El que es mostra són els grans patis i els luxosos interiors.</p> <p>Castell de Bellver: representat com a una propietat d'Anita i Jorge.</p> <p>Església de Sant Marçal: lloc on es casen Jorge i Anita.</p>
Patrimoni immaterial	<p>Gaita pagesa: anima la cerimònia de noces, enlloc de la marxa de Mendelsson.</p> <p>Balls tradicionals: per celebrar les noces.</p>
Nuclis urbans	Palma: definit com un dels racons més bells d'Espanya
ATRIBUTS NATURALS	
Monuments i espais naturals	La Albufera: representa Califòrnia.
Clima	Primavera: els seus horabaixes són daurats.
Flora i fauna	Animals (ovelles, porcs, oques, someres, vaques i gallines): vinculats al món de la pagesia.
ATRIBUTS DE LLEURE	
Esports	Tennis: agradable entreteniment per als amics de Juana, que acudeix allà tots els horabaixes.
Altres	Passeig barca, cacera, carreres de cavalls: activitats desenvolupades per l'alta societat.
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Mode de vida	<p>Senyors: terratinents, posseeixen un gran capital i gràcies a això poden seguir el ritme de la modernitat, evidenciat sobretot a través del seu mode de vestir (segueixen la moda del moment) i amb la possessió de cotxes. Tot i aquesta voluntat de modernitat, segueixen visquent a les seves grans possessions del camp. Forta vinculació al medi rural. Sempre tenen organitzats distints actes socials. Es traslladen en cotxes conduïts per xofers.</p> <p>Pagesos: l'altra cara de la moneda de la població mallorquina, també fortament vinculada al camp però des d'una altra perspectiva: desenvolupen les tasques agrícoles i ramaderes. Van vestits amb roba de fer feina, vella i molt austera, que contrasta fortament amb la que duen els personatges rics. El seu mode de vida es auster, com es demostra en les noces de Jorge i Anita, on els convidats arriben amb carros. Anita, al inici de la filmació, pertany a l'estament dels pagesos. Se la pot veure recollint fruita per als seus senyors o donant de menjar a les oques. En el seu cas, la vestimenta és un poc més rica que la dels seus semblants. Tal vegada perquè és la protagonista i no se la pot fer anar de qualsevol manera. Però així i tot és evident a qui representa i que està a un nivell inferior respecte als seus senyors. Va</p>

	vestida a la manera tradicional seguint una representació tòpica de pagesa mallorquina: una llarga falda, el característic gipó negre amb botonada a la zona dels braços i mig encobert amb un gran mocador florejat, i cobreix part del seu cap amb un rebosillo. Una vegada casada amb Jorge i convertida en burgesa, la seva vestimenta es transforma radicalment, al igual que les seves ocupacions.
	Criats: sempre vinculats als seus senyors, s'encarreguen de servir-los en tot (menjar, té, condueixen i obren els cotxes)
Caràcter	Pagesos: definits com a humils i senzills.

Taula 3. *Flor de espino*. Qualificació dels atributs individuals.

b) Anàlisi de les impressions i percepcions generals sobre Mallorca:

Només se'n presentes dues:

• Concretes:

Té encants.²⁷³

• Abstractes i concretes:

És un Paradís.²⁷⁴

6.2.2. *El secreto de la Pedriza* (Francesc Aguiló, 1926)

La pel·lícula té una durada total de 137 minuts. Està dividida en dues jornades: la primera es compon de quatre parts, la segona de sis. Abans de començar la primera de les jornades, la filmació s'encapçala amb una introducció en la qual es mostra i es parla de Mallorca, el lloc on es situarà tota l'acció posterior. En aquest punt, text i imatges es combinen per exposar algunes característiques de l'Illa.

La primera de les parts del film serveix per presentar als personatges, definint les seves activitats i les motivacions que els mouen, què seran els desencadenants de la trama. Antoni Roca és un ric comerciant que es dedica a l'exportació de productes agrícoles

²⁷³ S'ha inclòs a la categoria de concretes perquè a la filmació el terme "encants" es refereix a quelcom físic.

²⁷⁴ S'ha inclòs a ambdues categories perquè el terme "paradís" es pot referir tant a quelcom físic com a quelcom de caràcter immaterial, relacionat amb sensacions. La filmació no concreta a què es refereix.

mallorquins als ports de Marsella i Hamburg. Aquesta empresa amaga un negoci il·legal: el contraban de tabac. Per la seva banda, Toni de Son Moragues és el fillol i protegit de Roca. Acaba d'arribar d'Argel on va ser enviat per Roca perquè controlàs els seus negocis fraudulents. El mateix dia arriba de l'interinat Margarita, la filla del cap dels contrabandistes, i tot d'una s'enamora de Toni. Acte seguit l'acció es trasllada a la finca de Can Salvà. Aquí hi viu Magdalena, la germana pagesa de Toni, i Tòfol, el pare d'ambdós. En aquest moment també entra en escena Tomeu, l'al·lot de Magdalena, que treballa com a contrabandista amb Antoni Roca.

A la segona part es presenten nous personatges. Ramón Canales és un carabiner de Valldemossa fortament enamorat de Magdalena. Ramón assetja constantment la jove, però ella sempre el rebutja. El carabiner, junt als seus companys segueix la pista dels contrabandistes per intentar atrapar-los en plena tasca i poder-los incriminar. Mai ho aconseguixen, els contrabandistes sempre escapen. Precisament, la tercera i quarta part del film es centren en mostrar escenes de desembarcaments de tabac i les conseqüents persecucions per part dels carabiners. En un d'aquests episodis, Ramón descobreix que a la casa de Toni s'hi ha amagat gènere il·legal. Allà Magdalena es troba tota sola, el carabiner intenta aprofitar-se de la jove, fins que ella li dona un cop mortal. Tot d'una arriba Toni que es troba amb l'escena, i decideix llençar el cos al mar.

La segona jornada, tal i com s'apunta a la mateixa filmació, és de més interès. Comença amb la notícia de la desaparició de Ramón. La relació de Toni i Margarita segueix endavant, però Roca no la veu amb bons ulls. El pare té altres plans per a la seva filla, vol casar-la amb el fill d'un important consignatari d'Hamburg amic seu. I per allunyar Toni d'aquesta situació, l'envia novament a Argel. De camí a Palma, el contrabandista es troba amb un company de Ramón que li comenta les seves sospites sobre la implicació de Tomeu en la mort del carabiner. El jove protagonista té por de les possibles conseqüències que aquesta revelació pot causar en la seva germana, així que tendeix una trampa al carabiner. El condueix al secret de la Pedriza, el lloc on Antoni Roca guarda una gran fortuna en tabac, i allà el llança pel profund forat d'entrada, provocant la seva mort.

L'amic estranger de Roca arriba a Mallorca junt al seu fill, Mauricio. La relació d'amor entre els dos joves tot d'una funciona, i el cap dels contrabandistes organitza excursions

per l'Illa perquè els seus convidats la puguin conèixer. En una d'aquestes sortides la nova parella és sorpresa per Tomeu, qui escriu una carta a Toni explicant-li que la seva estimada l'enganya amb un altre. Paral·lelament Roca, que ha decidit abandonar al contraban, es disposa a treure tot el tabac que té al secret de la Pedriza. Per això demana a Toni que torni perquè l'ajudi en aquesta tasca. Una vegada en el secret, els dos homes discuteixen i Roca cau pel forat. Toni, pressa dels remordiments causats pels seus crims decideix abandonar Mallorca per sempre.

La pel·lícula està emmarcada en una sèrie d'indrets bàsics. El tema del contraban és un bon motiu per mostrar les costes de Mallorca, perquè és una activitat que es desenvolupa en el litoral. En *El secreto de la Pedriza* es localitza en les zones escarpades de la serra de Tramuntana, el que serveix de pretext per presentar amb cura el paisatge característic del nord de l'Illa.

Tots els personatges viuen a la zona de Valldemossa. Per tant aquest poble de muntanya està representat en nombroses ocasions. Els seus voltants també serveixen de teló de fons: l'indret de la Foradada és l'escenari d'un dels desembarcaments de tabac, Magdalena viu en una humil casa de camp situada en algun lloc de les muntanyes de Valldemossa; precisament, en aquestes muntanyes, el carabiners fan les seves guàrdies per vigilar als contrabandistes.

Altres indrets recurrents són Sóller, el Port de Sóller, el Port de Pollença i Palma, la qual apareix en tres ocasions. La primera és per mostrar les llargues coes als estancs per fer-se amb provisions de tabac. La vinguda a Mallorca de l'amic de Roca i el seu fill n'és un altre motiu, en aquest cas el què es mostra és el port i la badia, ja que arriben amb vaixell. La darrera circumstància que duu a Palma es dona al final de la pel·lícula, quan Toni decideix allunyar-se de l'Illa. Abans d'embarcar, se'l pot veure passejar per alguns llocs emblemàtics.

Com es pot observar, Mallorca és ben aprofitada com a escenari de la narració. Un fet que confirma l'objectiu perseguit per la pel·lícula, i del qual ja s'ha parlat a la història de les filmacions: promocionar el territori mallorquí de cara al turisme. Però la part més clara que expressa aquesta voluntat, són les escenes que mostren les excursions realitzades pels convidats estrangers de Roca. Les visites es realitzen als següents punts:

- 1- Coves dels Hams i Porto Cristo. La comitiva arriba en cotxe a l'exterior de les coves, on els espera un guia per ensenyar-los el recorregut. Després, els personatges es traslladen a Porto Cristo.
- 2- Sóller, Port de Sóller i Torrent de Pareis. En una altra ocasió, els convidats de Roca es traslladen a Sóller amb tren. Acte seguit van al Port de Sóller des d'on embarquen cap al Torrent de Pareis, que és la següent aturada de la excursió.
- 3- Port de Pollença. La tercera i darrera visita consisteix en un passeig amb vaixell per la costa de Pollença, la qual apareix perfectament enregistrada des de distints punts.

a) Anàlisi dels atributs individuals

• Identificació, classificació i quantificació

Es presenta de manera sintètica mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	Castell del Rei de Pollença (1), pont romà de Pollença (1), cases de Son Moragues a Valldemossa (3), cases de Miramar a Valldemossa (1), Cort (1), l'Almudaina (1), castell de Bellver (1)
Patrimoni immaterial	Balls típics (1).
Museus	-
Nuclis urbans	Palma –referències generals (2), badia de Palma (2), carrer de Sant Miquel (1), carrer Colom (1), port de Palma (1), plaça d'Espanya (1), el Born (1), les Rambles (1)- Port de Pollença (3), Valldemossa (5), Deià (1), Sóller (4), Port de Sóller (4), Porto Cristo (1).
Fets històrics, llocs i personatges	Pintors –referències generals (1), Santiago Rusiñol (1), Tito Cittadini (1)-
Altres	-
ATRIBUTS NATURALS	
Paisatge	Referències generals (1), costa (15), muntanya (24), camp (3), penya-segats (6), cales (1).
Monuments i espais naturals	Coves –referències generals (2), coves dels Hams (3)-, la Foradada (1), Cala Boca (1), torrent de Pareis (3), costa de Sóller (2), costa de Pollença (1).

Clima	Llum (1), clima (2).
Flora i fauna	Ovelles (1), porcs (1), oliveres (4), figueres (1), pins (3).
Altres	Color (1)
ATRIBUTS DE LLEURE	
Excursions	A Sóller, Port de Sóller i Torrent de Pareis (1), a les coves dels Hams i Porto Cristo (1), al Port de Pollença (1).
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SERVEIS	
Mitjans transport	Carro (8), cotxe (9), somera (2), cavall (3), vaixell (2), tren (1), tramvies (4)
Accessibilitat a la destinació	Vaixell (2)
Restauració	Hotel Can Femenias a Porto Cristo (1) ²⁷⁵ , bars o fondes (4)
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Mode de vida	Tres tipus de personatges principals: contrabandistes –Antoni Roca (11), Margarita Roca (11), subordinats de Roca (25)-, pagesos –Magdalena (13) Tòfol (8) altres (7)- i carabiners (15). Altres personatges secundaris –Guàrdies Civils (3), guarda costes (2), gent del poble (4), turistes convidats de Roca (8)-.
Caràcter	Dels mallorquins (1)
De la resta de categories no hi ha cap referència	

Taula 4. *El secreto de la Pedriza*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

La informació sobre els atributs individuals es fa més palesa si es visualitza mitjançant el gràfic circular següent:

²⁷⁵ S'ha inclòs a l'apartat "Restauració" perquè els protagonistes hi van per dinar, no per hostejar-s'hi.

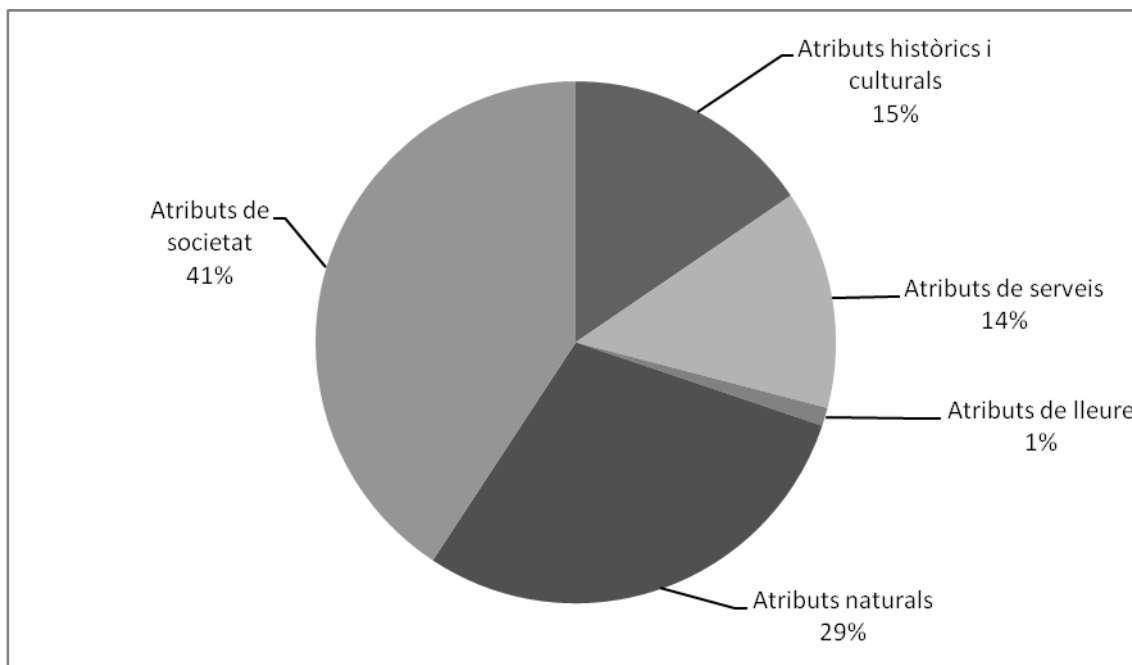

Fig. 6. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Els gràfics següents permeten veure la distribució interna del atributs més destacats:

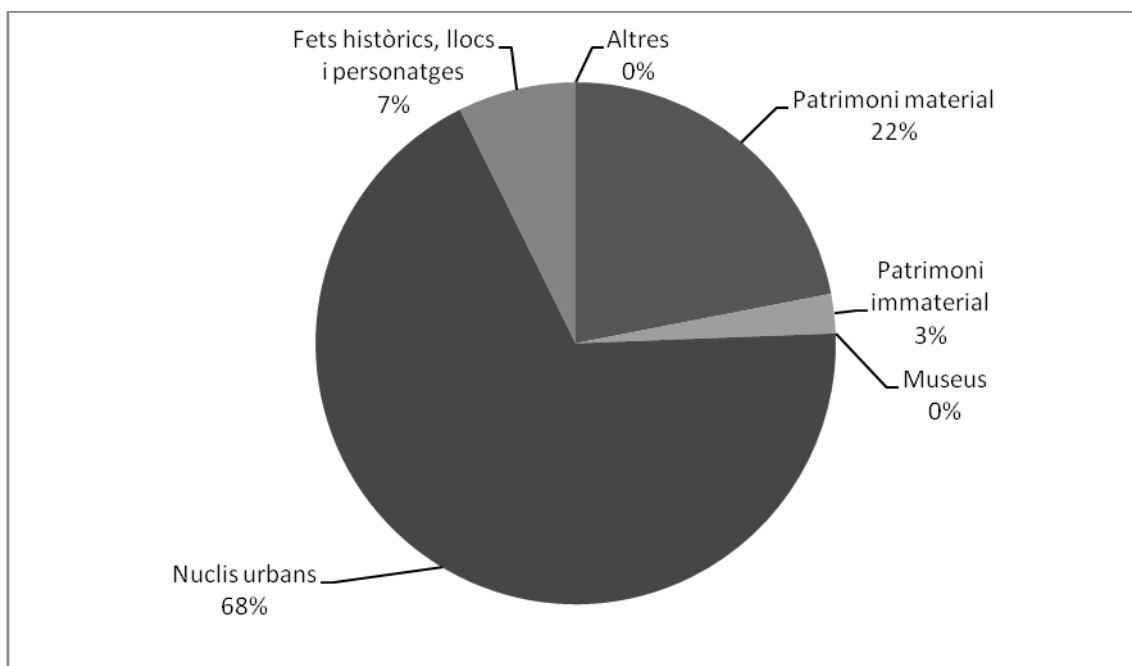

Fig. 7. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

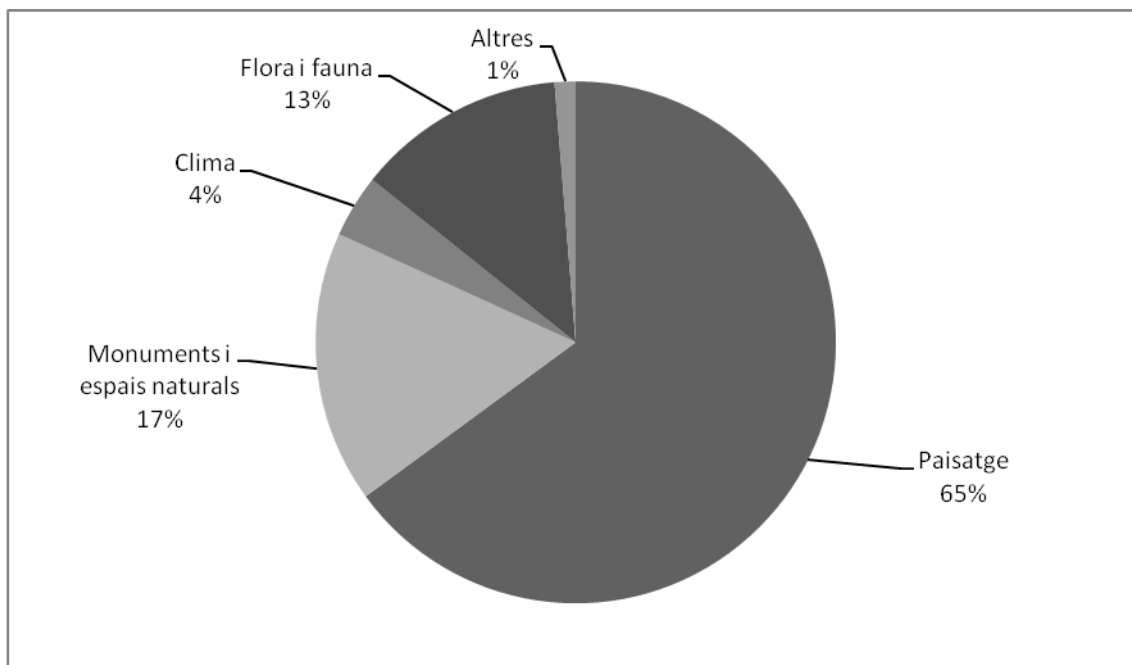

Fig. 8. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

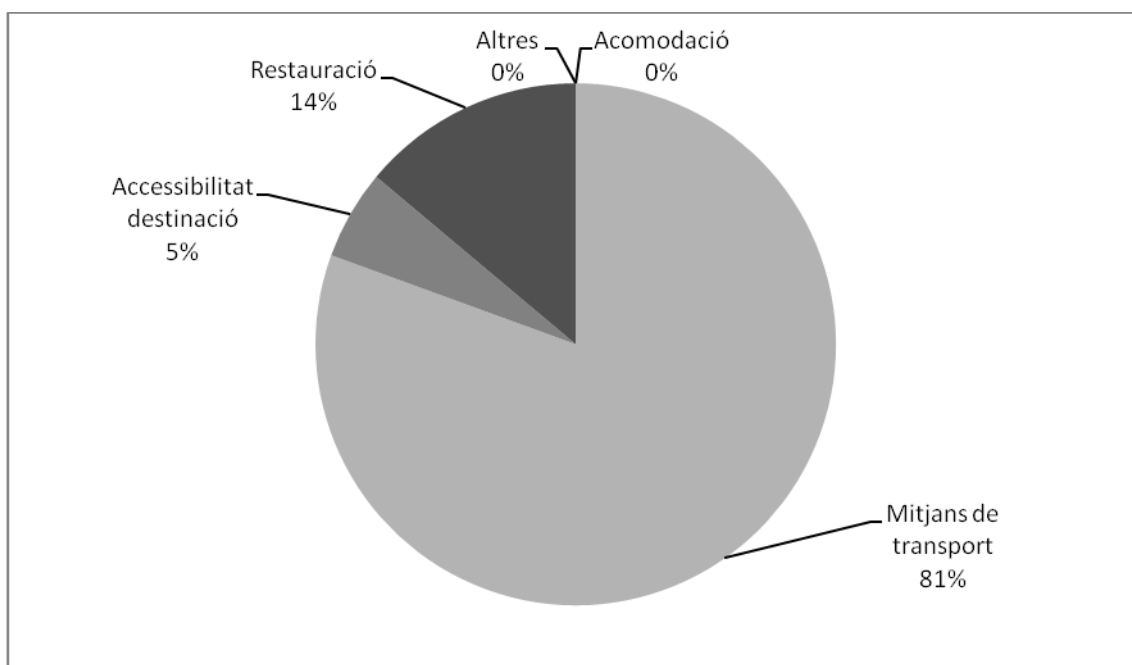

Fig. 9. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs de serveis.

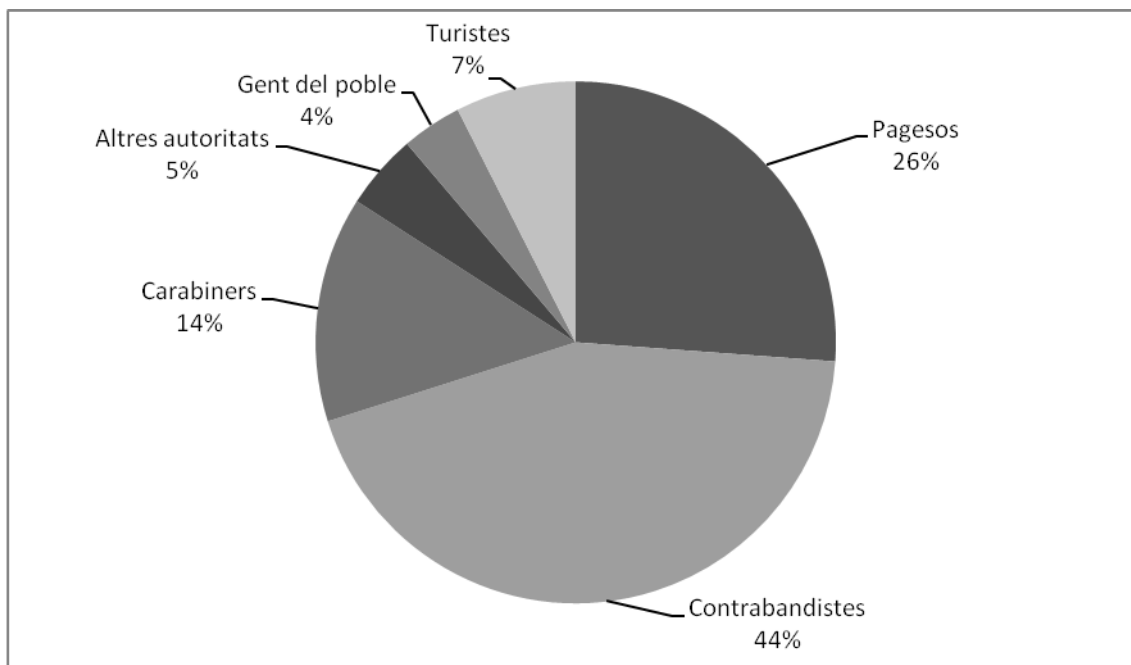

Fig. 10. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs de societat (concretat en el tipus de personatges que apareixen al film).

· Qualificació

Es presenta de manera resumida mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	Son Moragues: mansió d'estiu de Roca, deliciosa.
Patrimoni immaterial	Balls típics: es realitzen per celebrar les noces de Magdalena i Tomeu.
Nuclis urbans	Palma: és la capital. Porto Cristo: bella cala. Sóller: bella ciutat.
Fets històrics i personatges	Rusiñol i Cittadini: fascinats per la coloració de Mallorca, amb el seu pinzell han sublimat l'Illa.
ATRIBUTS NATURALS	
Paisatge	Referències generals: paisatges incomparables. Costa: bellíssima, llocs de somni i de sobirana inspiració artística. El tipus de costa més representada a les imatges és aquella muntanyenca, escarpada i que forma grans penya-segats. Muntanya: apareix representada de tres formes: 1- nua, pràcticament sense vegetació i només amb roques; 2- sembrada d'oliveres i amb

	<p>parets de pedra seca; 3- amb pinars.</p> <p>Penya-segats: imponents.</p> <p>Cals: lluminoses i transparents.</p>
Monuments i espais naturals	<p>Coves: fantàstiques, prodigioses, misterioses, estupendes, capritxoses meravelles de la Natura.</p> <p>Coves dels Hams: famoses.</p> <p>Costa de Sóller: majestuosa.</p> <p>Torrent de Pareis: famós, d'aigües cristal·lines.</p>
Clima	<p>Llum: brillants simfonies de llum i color que embriaguen i subjuguen als pintors.</p> <p>Clima: la tardor és deliciosa.</p>
Altres	<p>Color: esplèndid (gràcies a la incidència del sol).</p>
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Mode de vida	<p>1- Contrabandistes:</p> <p>a) Antoni Roca: cap dels contrabandistes. Té una gran fortuna i nombroses cases en propietat (una casa a Sóller, un xalet al Port de Sóller, una casa al Port de Pollença i la possessió de Son Moragues). Es desplaça amb cotxe i ocasionalment amb carro.</p> <p>b) Subordinats de Roca: treballen per Roca en les tasques de contraban. El seu mitjà de transport és el carro.</p> <p>c) Margarita (filla de Roca): no es dedica al contraban, però gràcies a la fortuna del seu pare es pot permetre vestir segons la moda dels anys 20.</p> <p>2- Pagesos: dedicats a les labors agrícoles i ramaderes. Destaca Magdalena, duu robes antiquades, amb un gran mocador que li cobreix la part superior del seu cos i un davantal, d'acord a la seva condició de treballadora del camp. Quan va mudada, la seva vestimenta presenta reminiscències del vestit tradicional de dona mallorquina: rebosillo, jipó i falda llarga. Es trasllada amb somera. Viu en una casa de camp humil.</p> <p>3- Carabiners: els carabiners intenten atrapar als contrabandistes, però aquests sempre aconsegueixen escapar. Ramón Canales, es presenta com un personatge maliciós que desencadena part de la trama, ja que els seus fets provoquen que personatges bondadosos, com Magdalena i el seu germà Toni, es vegin immersos en una sèrie de crims.</p>

Taula 5. *El secreto de la Pedriza*. Qualificació dels atributs individuals.**b) Anàlisi de les impressions i percepcions generals sobre Mallorca:****• Concretes:**

Amaga meravelles²⁷⁶

Ofereix als pintors una font inesgotable i deliciosa pel seu art.

Illa daurada²⁷⁷

• Abstractes:

Illa meravellosa²⁷⁸

Atracció i encant de turistes.

Coneguda mundialment com “La perla del Mediterrani”.²⁷⁹

6.2.3. Mallorca (Josep Maria Verger, 1927)

El documental *Mallorca*, impulsat per Josep Maria Verger el 1927, té una durada de 85 minuts i consta de cinc parts i un epíleg. Cada part s'agrupa en temàtiques diferenciades, encapçalades per un text que les explica resumidament. A la vegada, la organització interna de cada grup temàtic és molt senzilla ja que es basa en la projecció d'imatges precedides per rètols que indiquen el que es mostra. Els plans solen ser fixes en la seva major part, hi ha pocs moviments de càmera i quan n'hi ha són molt simples.

El film segueix la següent estructura:

²⁷⁶ Aquí “meravella” actua com a substantiu i fa referència a quelcom material. Per això s'ha inclòs a l'apartat de concretes.

²⁷⁷ Fa referència a la llum de l'Illa, com que és quelcom que fa referència a un aspecte físic, s'ha inclòs a l'apartat de concretes.

²⁷⁸ Aquí “meravella” actua com a adjectiu qualificatiu i fa referència a quelcom immaterial. Per això s'ha considerat abstracte.

²⁷⁹ No es dona cap explicació sobre la significació d'aquesta denominació, per això s'ha considerat convenient incloure-ho a l'apartat d'abstractes.

La primera part està dedicada exclusivament a la ciutat de Palma i consta dels següents subapartats:

1. Presentació general de la ciutat. Es mostren diverses panoràmiques de Palma preses des de diferents indrets: de l'Arenal, de l'entrada del port, de l'hotel Victòria i de la Bonanova. Aquest primer contacte amb la ciutat apunta un aspecte que segons la filmació és característic de Palma, la presència d'edificis historico-artístics; una qüestió que s'anirà desenvolupant detalladament en els següents punts de la pel·lícula.
2. El conjunt monumental de la Seu, l'Almudaina i el Palau Episcopal. Sense deixar la badia de Palma, l'atenció es centra en aquests tres edificis, i les imatges els mostren en el seu conjunt i en detall. Serveixen d'excusa per explicar molt breument la història de la ciutat a través dels distints pobles i civilitzacions que han passat per l'Illa.
3. Les esglésies. Un altre element que caracteritza la ciutat, i que es mostra a les imatges, és la gran quantitat d'arquitectures religioses, les quals manifesten un dels aspectes que defineixen a la societat mallorquina, la seva fe.
4. La ciutat antiga. L'atenció es centra en mostrar els carrers del casc antic, on s'ubiquen les cases senyoriales. D'aquestes s'enregistren façanes i patis; no es degué tenir accés a les estances interiors, però es cercà una solució per poder exhibir-les: es filmaren una sèrie de fotografies que mostraven aquests espais.
5. Altres edificis d'interès historico-artístic. Dins la ciutat antiga tampoc es poden deixar de mencionar les construccions que el documental anomena "edificios artísticos". Es tracta d'arquitectures emblemàtiques de la ciutat i representatives dels estils gòtic, renaixentista i barroc.
6. La ciutat moderna. A banda d'aquesta ciutat antiga, farcida de testimonis que ha anat deixant la història al llarg del segle, també existeix una Palma que segueix avançant en el temps. És la Palma contemporània, la de l'eixample i la dels edificis més moderns.

La segona part es troba dividida en dos temes diferenciats, un centrat en els indrets situats al voltant de la ciutat de Palma, i l'altre en distints aspectes del mode de vida tradicional dels mallorquins.

1. Els voltants de Palma. Les imatges són heterogènies: representen monuments com el castell de Bellver, zones del camp amb pagesos treballant i arquitectures de tipus popular com grans cases de possessió ubicades a les immediacions de la ciutat, molins de vent i una humil casa de pagesos. Tanca aquest subapartat una imatge del torrent de la Riera al Baluard de sant Pere.
2. Celebracions, indumentària i oficis tradicionals. Aquesta secció aporta una valuosa informació de caràcter etnogràfic, ja que mostra escenes de diferents oficis artesans i tasques relacionades amb el món rural que indiquen amb quin instrumental es treballava i de quina manera es desenvolupaven les feines. Les activitats estan preses del natural. Tot i això, enmig d'aquestes imatges s'insereixen escenes de dones vestides amb el característic vestit típic de pagesa. És veu clar que es tracta de quelcom reconstruït, perquè a les preses espontànies de les tasques tradicionals, les persones que hi apareixen no van vestides de tal forma.

Aquesta segona part del documental acaba amb unes escenes corresponents a la processó de la beata Santa Catalina Thomas a Valldemossa.

La tercera part està dedicada exclusivament als pobles que no formen part de la serra de Tramuntana. Al documental surten descrits com a pobles del pla (*villas y pueblos del llano*), i es representen bé a partir de vistes generals dels nuclis de població o bé a través dels llocs i edificis més característics i representatius del municipi. Però en primer lloc es projecta una col·lecció de creus de terme i distintes vistes de camps plens d'ametllers florits.

La quarta part es centra en els pobles de la serra de Tramuntana. Denominats com a pobles de muntanya. En aquest cas igualment estan representats amb algunes vistes generals dels nuclis de població, amb detalls d'aquests o amb indrets o monuments d'interès localitzats als distints municipis.

Amb tot, la filmació reserva un espai molt destacat per il·lustrar amb imatges distintes zones de Valldemossa, que és el municipi que més apareix.

La quinta part està dividida en subcategories que mostren espais d'interès natural i altres indrets monumentals i paisatgístics destacats de Mallorca, així com algunes danses i festes típiques del territori:

1. El torrent de Pareis i el Gorg Blau.
2. Castells roquers.
3. Santuaris i ermites.
4. Coves.
5. Balls tradicionals mallorquins.
6. La festa del veremar a Binissalem. Estan enregistrats els distints actes de la celebració: l'anada a les vinyes per veremar, la trepitjada del raïm per fer vi i el ball amb el que es celebra el final de la verema.

L'epíleg: les paraules finals deixen ben clar quin ha estat l'objectiu de tota la filmació, donar a conèixer Mallorca amb la intenció d'atreure turistes:

Tal es Mallorca. Sólo una sombra, la pálida y fugaz visión ofrendada. Si ha resultado una grata evocación para los que la conocéis, al mismo tiempo que una invitación al viaje para cuantos ignorábais sus áureas riberas, quedará cumplida la finalidad de esta película.

a) Anàlisi dels atributs individuals:

• Identificació, classificació i quantificació

Es presenta de manera sintètica mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	La Almudaina (4), la Seu (5), Palau Episcopal (3), murades de Palma (2), esglésies de Palma –oratori de Sant Llorenç de l'església de Santa Creu (1), Santa Eulàlia (1), Santa Clara (1), Sant Miquel (1), Montis-sion (1), Sant Nicolau (1), Sant Francesc (2)-, cases senyorials de Palma –patis, façanes i interiors- (4), la Llotja (2), Cort (2), casa de l'Almoina (1), Consolat de Mar (1), claustre de Sant Antoni de Viana (1), Palau Diputació Provincial

	<p>(1), Teatre Principal (1), edificis d'ensenyança (1), castell de Bellver (2), cases de possessió dels voltants de Palma –Bendinat (1), Son Vida (1), Son Berga (1), Raixa (1), Alfàbia (1) i Son Verí (1)-, casa pagesa (1), molins de vent (4), sínia (2), creus de terme (1), ajuntament de Santa Maria del Camí (1), molinar d'Inca (1), església de Selva (1), torre de ses Puntes de Manacor (1), monument a Juniper Serra a Petra (1), casa natal de Juniper Serra a Petra (1), Santuari de Sant Salvador d'Artà (1), monestir de Santa Maria de Bellpuig a Artà (1), Torre Cega de Capdepera (1), Torre de Canyamel a Capdepera (1), murades d'Alcúdia (2), Calvari de Pollença (1), interior cases de Sóller (1), marjades de Banyalbufar (1), Torre de les Ànimes de Banyalbufar (1), Casa de Santa Catalina Thomàs a Valldemossa (1), cartoixa de Valldemossa (1), cases de possessió de Valldemossa –Son Gallard Vell (1), Miramar (2), Son Moragues (1), ca'n Costa (1)-, cases de possessió d'altres municipis serra de Tramuntana -Solleric a Alaró (1), Sa Granja d'Esporles (1), Son Fortesa de Puigpunyent (1)-, castells roquers -d'Alaró (1), d'Artà (1), castell del Rei a Pollença (1), Santuari a Felanitx (1), castell de Capdepera (1)-, santuaris - Puig de Maria a Pollença (1), Sant Salvador a Felanitx (1), santuari de Gràcia a Algaida (1), santuari de Nostra Senyora de Cura a Algaida (1), santuari de Lluç a Escorca (1).</p> <p>Indumentària tradicional (5)</p>
Patrimoni immaterial	<p>Cavalcada en honor a la beata Santa Catalina Thomàs a Valldemossa (1), balls tradicionals –cossiers de Montuïri (1), ball de la cisterna (1), mateixes (1), boleros (1)-, la festa de la Verema de Binissalem (1).</p>
Museus	-
Nuclis urbans	<p>Palma – referències generals (5), casc antic (2), badia de Palma (7), carrer Colom (1), plaça d'Espanya (1), el Molinar (1)-, Alcúdia (2), Inca (1), Maria de la Salut (1), Manacor (1), Artà (1), Sóller (1), Llucalcari (1), Banyalbufar (1), Fornalutx (1), Pollença (1), Estellencs (1), Andratx (1), Valldemossa (1), Deià (1), Cala de Deià (1).</p>
Fets històrics i personatges Llocs històrics	<p>Reis de Mallorca (1), Jaume I (1), Jaume II (1), Jaume III (1), arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1), Frédéric Chopin (1), Santa Catalina Thomàs (2), Ramon Llull (2), cardenal Despuig (1), fra Juniper Serra (2), camps de Llucmajor on perdé la vida Jaume III (1), el Secar de la Real (1).</p>
Altres	-
ATRIBUTS NATURALS	
Paisatge	<p>Muntanya (7), pla (1), camp (6), aigües (2)</p>
Monuments i espais naturals	<p>Torrent de la Riera (1), la Albufera (1), torrent de Sóller (1), torrent de Pareis (3), Gorg Blau (1), coves (2), l'Horta de Palma</p>

	(1), serra de Tramuntana –referències generals- (1)
Clima	Llum (2)
Flora i fauna	Vinyes (1), oliveres (1), ametllers (2), pinars (1)
Altres	-
ATRIBUTS DE LLEURE	
No hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SERVEIS	
Acomodació	Hotel Reina Victoria a Palma (1), Hotel Rico a Andratx (1).
Mitjans de transport	Tramvia (2)
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Mode de vida	Labors tradicionals –pescador (1), filadora (1), tasques agrícoles (5), obra de palma (1), corders (1), arranament de velers (1)-
Caràcter	Habitants de Palma (1), mallorquins (3)
De la resta de categories no hi ha cap referència	

Taula 6. *Mallorca*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

La informació sobre els atributs individuals es fa més palesa si es visualitza mitjançant el gràfic circular següent:

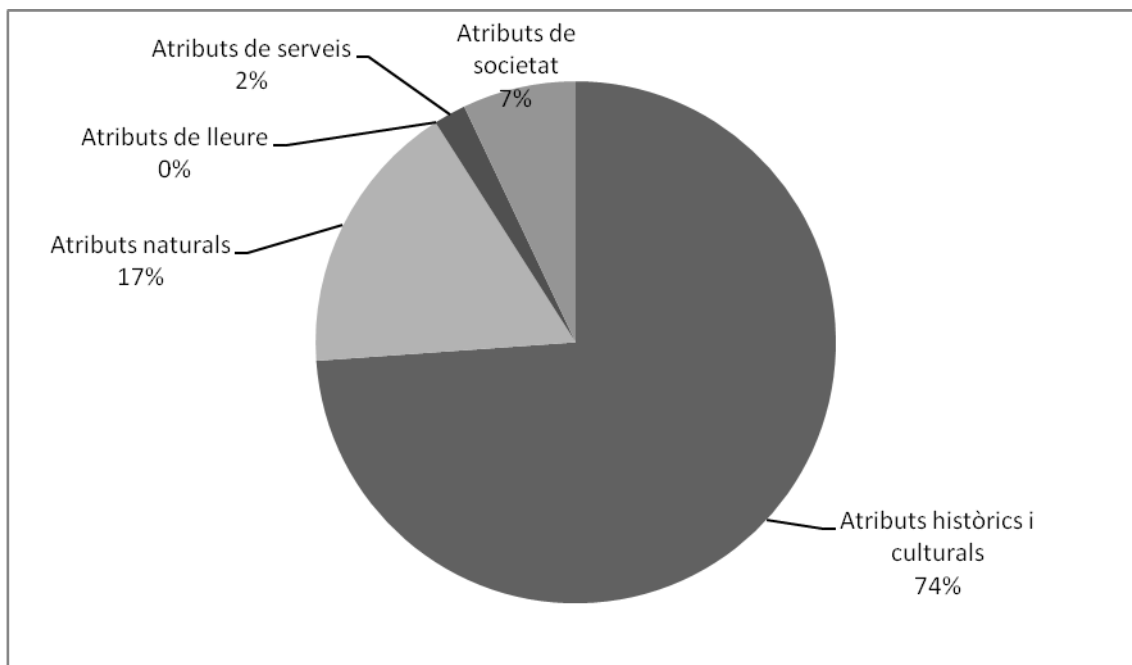

Fig. 11. *Mallorca*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Els gràfics següents permeten veure la distribució interna del atributs més destacats:

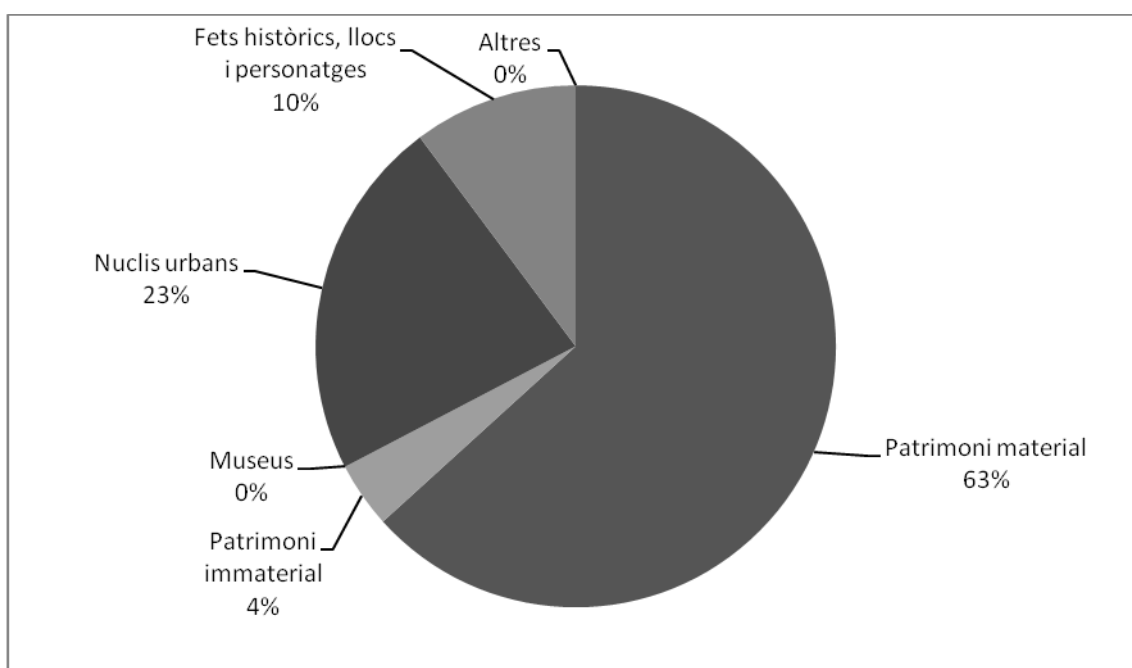

Fig. 12. *Mallorca*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

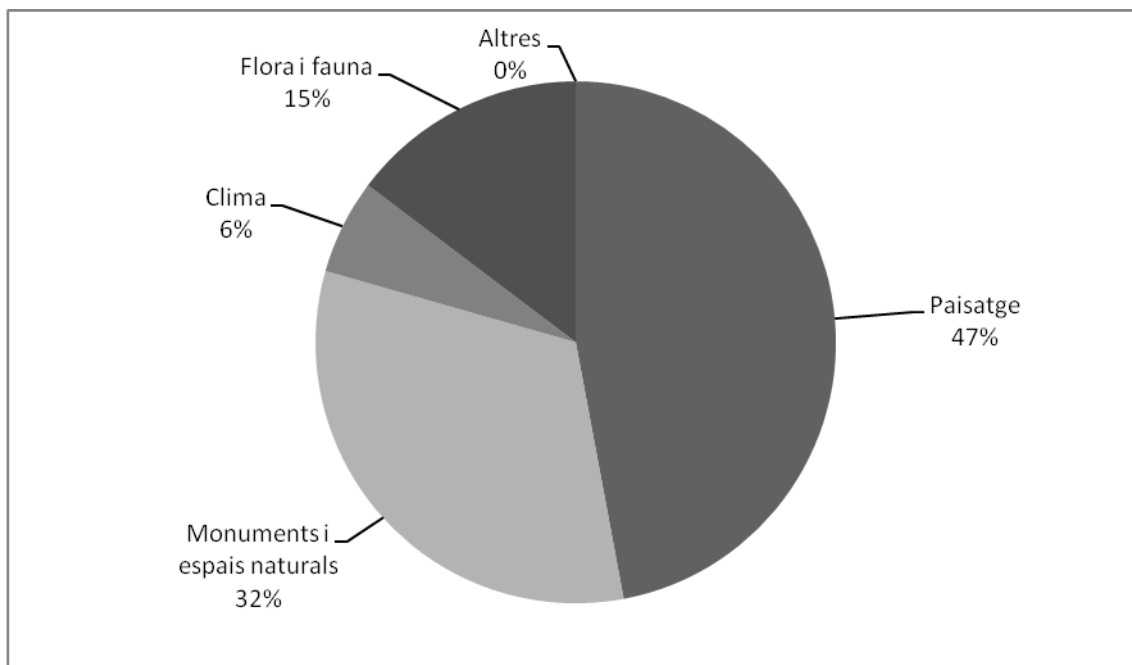

Fig. 13. *Mallorca*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

· Qualificació

Es presenta de manera resumida mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	<p>Monuments de Palma: nobles</p> <p>Catedral: assentada sobre l'antiga acrópolis romana, s'eleva sobre la plataforma de les murades, immensa, ofereix aspecte únics de grandiositat i d'atreuiments constructius.</p> <p>Almudaina: gòtic alcàsser dels Reis de Mallorca</p> <p>Catedral, Almudaina i Palau Episcopal: conjunt arquitectònic majestuós.</p> <p>Esglésies de Palma: les seves torres i campanars sorgeixen per sobre les teulades de la ciutat, de diferents estils, marquen la fe dels habitants al llarg dels segles.</p> <p>Carrers casc antic de Palma: solitaris, suggereixen la vida ciutadana del passat.</p> <p>Cases senyorials de Palma: amb entrades quietes i pintoresques, sumptuosos i antics palaus, amplis i magnífics patis amb influències italianes però amb el caràcter de l'arquitectura mallorquina, evocuen l'esplendor de la noblesa ciutadana.</p> <p>Llotja: símbol del període de floració del comerç i de la mercaderia</p>

	<p>mallorquina, situada junt al mar.</p> <p>Edificis artístics: gòtics, renaixentistes i platerescs.</p> <p>Castell de Bellver: situat a la part superior de el Terreno, entre frondosos pinars, castell de llegenda, antic, aixecat per Jaume II.</p> <p>Possessions dels voltants de Palma: pintoresques vil·les de caràcter italià, senyoriales cases de camp.</p> <p>Miramar: Ramon Llull hi fundà el col·legi de llengües orientals, bressol de la impremta mallorquina i lloc on habità l'Arxiduc.</p> <p>Castells roquers: escarpats, situats a les altures de la serra, testimonis de la lleialtat del poble mallorquí als seus monarques.</p> <p>Santuaris: flors de muntanya, guarden el perfum de la fe i de les tradicions del poble mallorquí, coronen les altures de l'Illa.</p> <p>Santuari de Nostra Senyora de Cura: hi ha una cova on Ramon Llull es retirà després de la seva conversió.</p> <p>Molins de vent: vells, animen pintorescament el camp.</p> <p>Sínies: aràbigues, animen pintorescament el camp.</p> <p>Indumentària tradicional: típica vestimenta antiga que encara es conserva, la duen els habitants dels pobles, realça graciosament l'encant de la dona mallorquina.</p>
Patrimoni immaterial	<p>Balls típics: animats amb ritmes i cadències orientals.</p> <p>Cavalcada en honor a la beata Santa Catalina Thomàs: tradicional.</p> <p>Festa de la verema de Binissalem: les cerimònies tradicionals són vagament d'ambient pagà.</p>
Nuclis urbans	<p>Palma: s'estén acollida al peu de la Catedral, majestuosa, es reflexa a les aigües de la badia com un lluminós somni blau i daurat. Hi ha una ciutat antiga. Hi ha una ciutat moderna: modernes construccions, eixamples i amplies avingudes, corrent d'expansió i engrandiment de la ciutat.</p> <p>Pobles del pla: suggestius, espargits pel pla.</p> <p>Pobles de muntanya: suggestius, rodejats de verds vergers i de mil·lenàries oliveres, acollits al peu de les muntanyes.</p> <p>Alcúdia: emmurallada, situada junt al mar, mira al Nord, evoca sanguinàries pàgines de la història mallorquina.</p> <p>Petra: cuna de Juniper Serra.</p>
Fets històrics i personatges	<p>Jaume I: assetjà la ciutat de Palma.</p>

	<p>Jaume II: aixecà el castell de Bellver</p> <p>Jaume III: darrer rei de la casa de Mallorca.</p> <p>Cardenal Despuig: aixecà Raixa.</p> <p>Juniper Serra: fundador de San Francisco (Califòrnia).</p> <p>Frèdèric Chopin: ocupà una de les cel·les de la Cartoixa de Valldemossa.</p> <p>El Secar de la Real: lloc on el Conqueridor establí el seu campament quan va assetjar la ciutat.</p> <p>Camps de Llucmajor: s'hi desenvolupà la batalla en la qual Jaume III perdé la vida i la corona.</p>
ATRIBUTS NATURALS	
Paisatge	<p>Aigües de la badia de Palma: quietes.</p> <p>Aigües del torrent de Pareis: maragdes.</p> <p>Camps: daurats pel sol, ebris de llum</p> <p>Pla: plantat de vinyes i ametllers, afable, ofereix variats aspectes de paisatge.</p> <p>Muntanyes: altes.</p>
Monuments i espais naturals	<p>Torrent de Pareis: format per altives pedres, agrest, de daurats penya-segats.</p> <p>Serra de Tramuntana: té replecs.</p> <p>Coves: famoses, subterrànies, insospitades, misterioses, encantades, regions de silenci, hi vaga lliurament la fantasia.</p>
Clima	Llum: al torrent de Pareis els daurats penya-segats es reflecteixen a les aigües maragdes oferint una triomfal apoteosi de llum i color.
Flora i fauna	Vinyes i ametllers: durant el hivern tendeixen un vel nupcial sobre l'Illa.
ATRIBUTS DE SERVEIS	
Acomodació	Hotel Reina Victoria: luxós.
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Mode de vida	Labors tradicionals: arrelades, ocupen als habitants dels pobles.
Caràcter	Habitants de Palma: amb fe.

Taula 7. *Mallorca*. Qualificació dels atributs individuals.

b) Anàlisi de les impressions i percepcions generals sobre Mallorca:

No hi ha impressions ni percepcions generals sobre Mallorca.

6.2.4. *Mallorca, Isla de la calma* (Antoni de Prunera, c. 1932)

El documental, un curtmetratge de 15 minuts, comença amb una sèrie d'extensos rètols que introdueixen a la història de l'Illa i a alguns aspectes particulars de la mateixa.

La primera part es centra en la ciutat de Palma. S'inicia amb una llarga panoràmica de la seva badia. Acte seguit apareixen una sèrie de monuments i llocs de la ciutat.

La segona part de la filmació està dedicada exclusivament a Sóller. La major part del temps la projecció va acompanyada d'una veu en *off* que narra una sèrie d'aspectes de l'indret. Comença tot mostrant el recorregut que segueix el tren per arribar al poble. La filmació està feta des de l'interior del mateix vehicle. El trajecte realitzat transcorre únicament entre paisatges que la veu s'encarrega de descriure i d'emetre alguns judicis de valor al respecte.

Després que el tren hagi passat el darrer túnel del recorregut, les imatges i les paraules van dedicades al nucli urbà de Sóller. En aquest punt la veu deixa de parlar, i la música acompanya la resta de filmació que es compon d'escenes de festes celebrades al poble i algunes estances de l'estació de tren.

Finalment, s'abandona Sóller per passar a mostrar el seu Port mitjançant una panoràmica presa des d'un punt de vista elevat. Mentrestant, la veu es torna a fer present per parlar de la idiosincràsia dels sollerics. Tot d'una el parlament canvia de termes per descriure, ara sí, el que mostren les imatges: el port de Sóller. Com a darrera escena del documental es presenta un esdeveniment tradicional que té lloc en l'indret: la batalla dels moros i cristians.

a) Anàlisi dels atributs individuals:

• Identificació, classificació i quantificació

Es presenta de manera sintètica mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	Castell de Bellver (1), Catedral (2), Almudaina (1), Palau Episcopal (1), la Llotja (1), Convent de Sant Francesc -església i claustre-(2), patis cases senyorials Palma (1), indumentària típica (1).
Patrimoni immaterial	Referències generals –costums- (1), festa Moros y Cristians de Sóller (1), festes de Sóller (1)
Museus	Museu Arqueològic Diocesà (1)
Nuclis urbans	Palma –referències generals (2), Badia de Palma (1), carrers casc antic (1)-, Sóller (4), Port de Sóller (2)
Fets històrics i personatges	Història pobles que han passat per Mallorca (1), Jaume I (1), Jaume III (1), artistes (1), escriptors (1)
Altres	-
ATRIBUTS NATURALS	
Paisatge	Referències generals (4), costa (2), muntanya (8), camp/cultius(4), aigües (2)
Monuments i espais naturals	Vall de Sóller (4), badia del Port de Sóller (2), Puig Major (1), el Teix (1), el Massanella (1).
Clima	Llum (2), sol (1)
Flora i fauna	Plantes mediterrànies (1), oliveres (4), garrovers (3), figueres (2), ametllers (3), pinars (1), arbres –referències generals- (1), hortalisses (1)
Altres	-
ATRIBUTS DE LLEURE	
Excursions	Anada a Sóller (1)
Altres	Repòs (1)
De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SERVEIS	
Mitjans transport	Cotxe (1), autocar (1), tren (2)
Restauració	Restaurant de Sóller sense identificar (1), restaurant Marisol sucursal hotel Ferrocarril (1).

De la resta de categories no hi ha cap referència	
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Caràcter	Mode de ser dels sollerics (2)
De la resta de categories no hi ha cap referència	

Taula 8. *Mallorca, Isla de la Calma*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

La informació sobre els atributs individuals es fa més palesa si es visualitza mitjançant el gràfic circular següent:

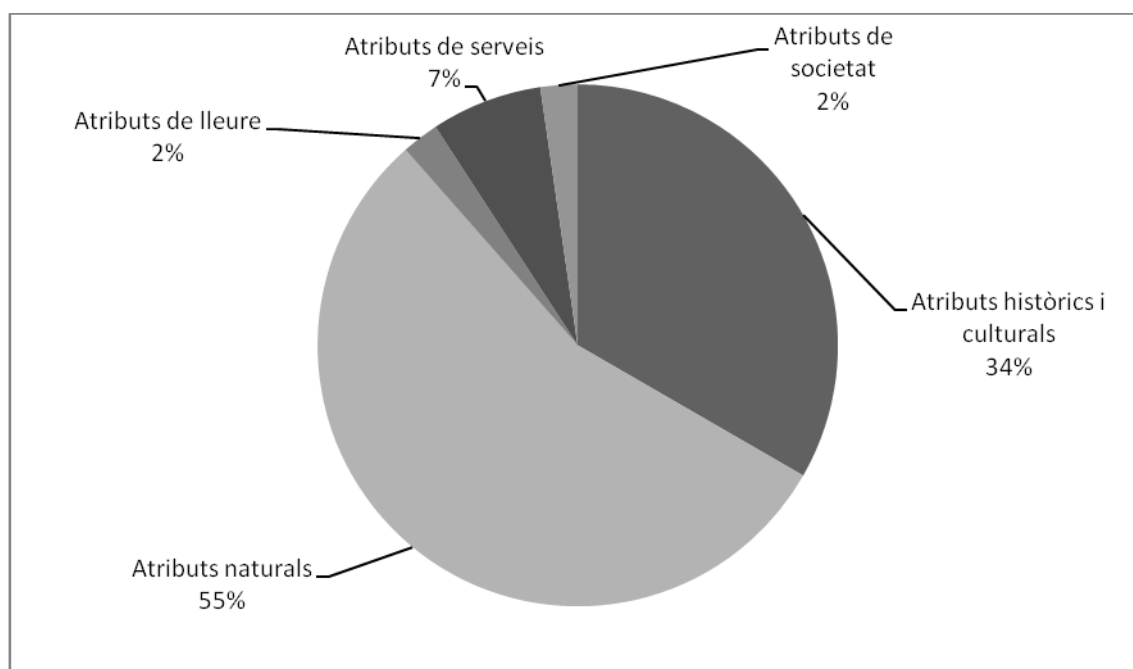

Fig. 14. *Mallorca, Isla de la Calma*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Els gràfics següents permeten veure la distribució interna del atributs més destacats:

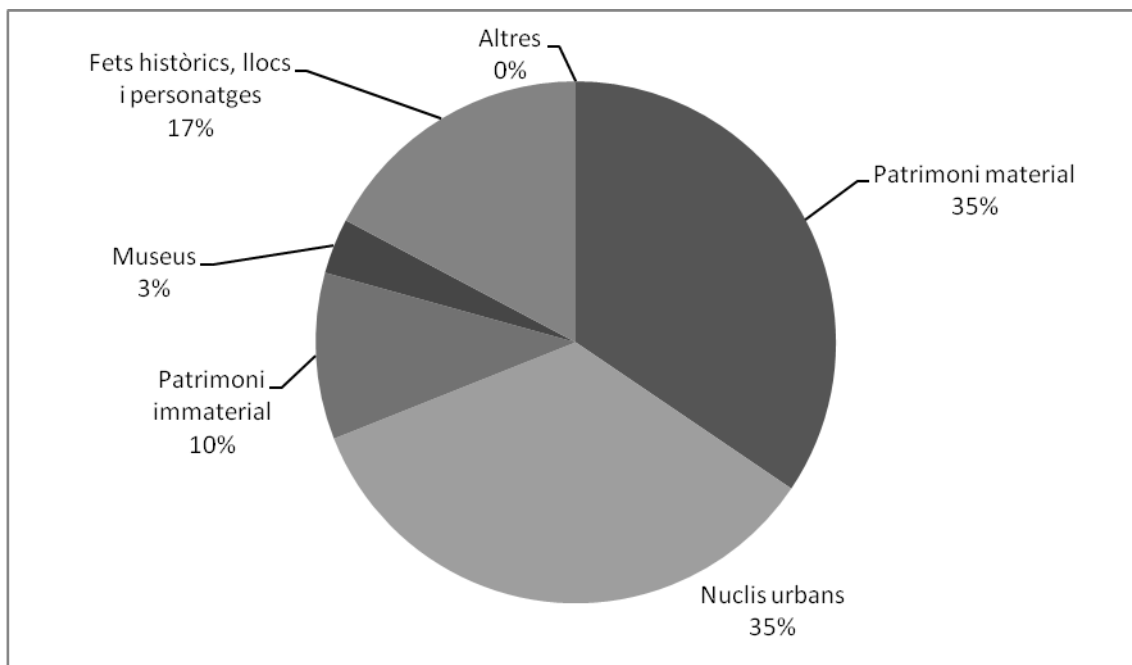

Fig. 15. *Mallorca, Isla de la Calma*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

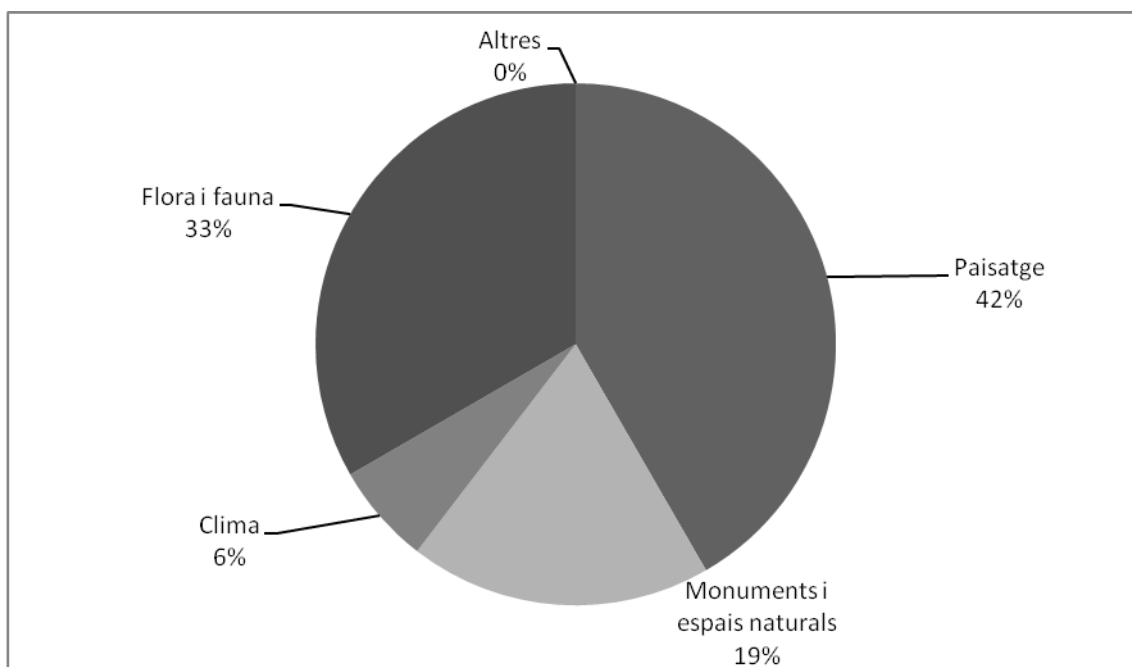

Fig. 16. *Mallorca, Isla de la Calma*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

· Qualificació

Es presenta de manera resumida mitjançant la següent taula:

ATRIBUTS HISTÒRICS I CULTURALS	
Patrimoni material	Carrers: estrets i tortuosos (reminiscència del passat musulmà).
Patrimoni immaterial	Costums: genuïnes, sense contaminar.
Nuclis urbans	<p>Sóller: ocupa un dels millor llocs de Mallorca, joia envoltada de verdor, aïllat per altes muntanyes en forma circular de la resta de pobles de Mallorca, bella ciutat.</p> <p>Port de Sóller: bell, silenciós i de repòs. Situat a 4 km. de Sóller.</p>
Fets històrics i personatges	<p>Història pobles que han passat per l'Illa: dominada per ibers, cartaginesos, romans, vàndals i moros.</p> <p>Jaume I: el 1229 incorporà Mallorca a la Corona d'Aragó i Catalunya.</p> <p>Jaume III: darrer rei de Mallorca.</p> <p>Artistes i escriptors: han passat infinitat de grans artistes i escriptors que han dit i demostrat molt de Mallorca.</p>
ATRIBUTS NATURALS	
Paisatge	<p>Referències generals: variat, amb riquesa de matisos, mediterrani, incomparable, crea una impressió de plenitud, panorames bells i artístics, terreny ondulat i accidental.</p> <p>Muntanyes: enormes, amenaçadores, daurades, aspres, pintoresques, cobertes per frondosos pinars</p> <p>Camp: ric, nodrit, fecund.</p> <p>Aigües del Port de Sóller: fondes i blaves.</p>
Monuments i espais naturals	<p>Vall de Sóller: petita, fèrtil i amb forma de cassola.</p> <p>Badia del Port de Sóller: de perfectes proporcions, completament circular.</p>
Clima	<p>Llum: inefable, meravellosos efectes lumínics.</p> <p>Sol: bell.</p>
Flora i fauna	<p>Arbres: ordenats i amb riques copes.</p> <p>Plantes mediterrànies: apareixen en masses nodrides.</p> <p>Oliveres: aspecte original, mil·lenaris, impressió de sorpresa i superstició. Comparats amb cossos torturats que lluiten per desprendre's de la terra.</p>
ATRIBUTS DE SERVEIS	
Mitjans de transport	Tren: és el mitjà de transport que duu a Sóller, bona part de la

	filmació està enregistrada des de el tren durant el seu recorregut.
ATRIBUTS DE SOCIETAT	
Caràcter	Mode de ser dels sallerics: experimentats i adinerats per mor de que han emigrat.

Taula 9. *Mallorca, Isla de la Calma*. Qualificació dels atributs individuals.

b) Anàlisis de les impressions i percepcions generals sobre Mallorca

• Concretes:

Ha estat un lloc aïllat fins fa poc temps.

Lloc predilecte per pintors degut al seu paisatge.

Segurament no hi ha a Espanya cap altra regió que tengui tants d'arbres.

Conté un conjunt de belleses naturals.

Coneguda com “Illa d’Or” i “Illa daurada”: en referència a la seva llum i als efectes que produeix sobre l’Illa.

• Abstractes:

Imbuïda per l’esperit musulmà del passat.

Divina.

Deliciosa.

Coneguda com “Illa de la Calma”: lloc ideal pel repòs.

6.2.5. A mode de recapitulació

A través de l’anàlisi de les filmacions seleccionades es poden extreure una sèrie de conclusions sobre quins són els elements que contribueixen a formar la imatge turística de l’Illa.

Pel que fa als **atributs individuals**, destaquen els **històrics i culturals**, què tenen una forta presència a totes les pel·lícules, sobretot en els documentals. En comparació, els films de ficció els atenen menys i es posen al servei de la narració (a *Flor de espino* representa el 19%, mentre que a *El secreto de la Pedriza* el 15%). A *Flor de espino* el

patrimoni material es centra principalment en les cases de possessió i en les cases senyorials de Palma, on viuen els protagonistes de classe alta. *Mallorca* és la que més importància els hi dóna, ja que vendrien a ocupar el 74%. Del percentatge, el patrimoni material és el que té més representació (63%), centrat en el patrimoni construït. En aquest aspecte, el documental de Verger és el que té més diversitat, ja que mostra elements que no apareixen als altres films, a més dels que són habituals a les altres pel·lícules: Seu, Llotja, Almudaina, església i claustre de Sant Francesc, castell de Bellver o castell del Rei de Pollença. A l'altre documental també prenen un acusat protagonisme (34%), dins aquest percentatge, comparteixen pes el patrimoni material i els nuclis urbans (ambdós amb un 35%).

Mallorca també té ben presents les àrees urbanes (23%) i en mostra una gran varietat, ja que inclou els nuclis de la serra de Tramuntana, constant a les altres filmacions (Sóller, Port de Sóller, Port de Pollença, Deià, Valldemossa) i pobles d'altres zones com Manacor, Artà o Inca. És interessant el cas de *El secreto de la Pedriza*, (representen el 68%) perquè les localitzacions urbanes formen part de la narració, ja que és on viuen i es mouen els protagonistes.

El patrimoni immaterial té poca presència en el conjunt. Entre els factors més repetits hi ha els balls populars, que en el cas de les dues ficcions amenitzen les noces. Molt puntualment es filmen costums i festes tradicionals.

Els documentals deixen cert espai per parlar de fets històrics i de personatges il·lustres vinculats amb l'Illa, sobresortint les indicacions als distints pobles que han format part del territori i les figures d'alguns reis de Mallorca. Novament, el film de Verger mostra una major heterogeneïtat amb la menció a personatges de caire religiós (santa Catalina Thomàs, Ramon Llull, fra Juníper Serra i el cardenal Despuig) o la figura de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria. Mentre que *Mallorca*, *Isla de la Calma* i *El secreto de la Pedriza* ens recorden als escriptors i pintors que han deixat testimoni de la seva visita amb el seu art.

Només hi ha una referència a museus, *Mallorca*, *Isla de la Calma* ensenya breument el Museu Arqueològic Diocesà.

En quant als **atributs naturals**, cal assenyalar que *Mallorca*, *Isla de la Calma* és la filmació amb més al·lusions (55%), especialment al paisatge (42%) i a la flora (33%).

La major part de la cinta mostra el recorregut en tren que duu a Sóller i que passa per indrets naturals, paral·lelament el narrador els descriu. *El secreto de la Pedriza* també fa un ús destacat del paisatge (29%), ja que serveix d'escenari per les peripècies dels contrabandistes que duen a terme les seves activitats a la costa. Per la seva part, *Mallorca* i *Flor de espino* presten menys atenció als atributs de caràcter paisatgístic i natural, amb un 17 i 18% respectivament.

El tipus de paisatge més representat és el de muntanya, especialment el costaner i escarpat. Només *Mallorca* fa alguna al·lusió breu al pla, mentre que *Mallorca, Isla de la Calma* fa especial incidència en la riquesa del camp mallorquí.

Els espais naturals més repetits es corresponen a la serra de Tramuntana. El torrent de Pareis, el monument més assenyalat forma part d'aquest indret. Tot i que les coves també són molt freqüents.

Dels atributs naturals, el clima és el que menys percentatge ocupa. Això sí, totes les filmacions sempre en fan alguna menció, incidint en el tema de la llum que incideix de forma especial sobre el territori.

Els **atributs de societat** són els que més destaquen en les pel·lícules de ficció. Un fet evident tenint en compte que els protagonistes de les mateixes representen a la comunitat mallorquina. Cada filmació té distints tipus de protagonistes depenent de les indicacions del guió. A *Flor de Espino* (representen el 52% del total) destaquen els membres de l'alta societat (65%), a través dels quals es pot veure quin era el seu mode de vida; mentre que a *El secreto de la Pedriza* (representen el 41% del total) els principals papers corresponen a contrabandistes (44%) i carabiners (14%). Però hi ha un estament que es present a ambdós films, els pagesos, que s'associen a aquella part de la societat arrelada a la tradició, al passat i a la ruralia. Com a peculiaritat cal destacar que *El secreto de la Pedriza* mostra la representació de dos turistes que visiten l'Illa, on es pot veure el tracte hospitalari rebut.

En el cas dels documentals la representació de la societat és mínima, a *Mallorca* (7%) es centra bàsicament en mostrar la gent realitzant distintes labors tradicionals, el què dóna a entendre a que es dediquen els seus habitants. El tema de la indumentària tradicional de pagesa és un altre element constant, sobretot en el film de Verger.

Els **atributs de serveis** presenten uns percentatges baixos. Normalment es mostren de forma accidental; no sembla que es mostrin amb una intenció expressa, tot i així donen idea del tipus de serveis que es podien trobar a la destinació. Els mitjans de transport i d'accés a la destinació són els més habituals; el tema de la acomodació i de la restauració apareix molt puntualment. En el cas dels dos films de ficció els elements de servei es vinculen a la narració i als seus personatges. El cotxe és l'element més repetit, és el mitjà amb el qual es mouen alguns dels protagonistes, d'altres es traslladen amb distints transports, depenent de l'estament que ocupen en la societat, per exemple els pagesos es mouen amb somera o amb carro. El vaixell és amb el què els personatges arriben o se'n van de Mallorca. El tren igualment sol ser habitual per anar a fer certes excursions. En els documentals, la càmera normalment capta els atributs de servei en els moments en que filma escenes generals de la ciutat, on es poden veure de fons cotxes i tramvies.

Els **atributs de lleure** tenen, en conjunt, una representació ínfima; convertint-se en l'aspecte que menys pes té a l'hora d'ajudar a formar una imatge turística. *Mallorca* no en fa cap menció. A l'altre documental sí que hi ha algunes al·lusions, com l'anada a Sóller. En el cas de *El secreto de la Pedriza* el lleure (1%) únicament es fa present a través de les excursions que realitzen alguns dels protagonistes amb els seus convidats estrangers amb l'excusa de que coneixin el territori. Mentre que a *Flor de Espino* (2%) les activitats es fan més variades i només són realitzades per l'alta societat (jugar a tennis, anar de cacera, passejar amb barca, etc.).

Les qualificacions que es donen als atributs individuals són positives. L'adjectiu "bell" és un dels que més s'utilitzen per descriure'ls. Altres mots que els acompanyen, com majestuositat, suggestiu o pintoresc, ajuden igualment a formar una imatge favorable de Mallorca. Si s'ha d'indicar un element negatiu destacable, seria la presència dels assassinats a *El secreto de la Pedriza*, però l'argument deixa clar que són circumstancials, motivats pel devenir dels fets.

El mateix passa amb les **percepcions i impressions general sobre Mallorca**. En tots els casos són positives, però a diferència dels atributs individuals són poques. Expressen dades concretes com les següents: és un paradís, té encants, amaga meravelles, conté bel·leses naturals. Així com característiques més abstractes: és meravellosa, divina i

deliciosa. Fins i tot, en alguns casos com a *Mallorca, Isla de la Calma* s'intenta dotar d'un toc exòtic apuntant que està imbuïda de l'esperit musulmà del passat. Igualment es fan al·lusions als sobrenoms pels quals es coneguda Mallorca: "Perla del Mediterrani", "Illa Daurada" o "Illa d'or" per la llum i efectes que produeix el sol, i "Illa de la Calma" ja que és un lloc ideal pel repòs.

7. Conclusions

Una vegada estudiat el cas concret de les relacions que van existir entre el cinema i el turisme a Mallorca en els anys vint i trenta des de la doble perspectiva històrica i conceptual s'han arribat a les següents conclusions.

Des del punt de vista històric, després d'haver recorregut a la consulta d'una sèrie de fonts, principalment de l'època, com són la premsa i la documentació arxivística de distintes institucions, es pot apuntar que fou constant la cinematografia de ficció i documental duta a terme a territori mallorquí entre 1920 i 1936. No només estigué focalitzada en la producció local (s'han pogut documentar un total de nou) sinó que la forana, tant de la resta d'Espanya (dotze) com d'altres indrets com Alemanya (set), França (tres) i Estats Units (dues), fou igualment destacada.

També s'ha percebut clarament en la societat mallorquina una consciència sobre el poder del cinema a l'hora de transmetre imatges del lloc. Les arribades d'equips de filmació eren rebudes generalment amb optimisme ja que s'entenia que les pel·lícules resultants contribuirien a donar a conèixer l'Illa, el què ajudaria a atreure turistes. Malauradament no totes oferien uns conceptes positius de la destinació. Durant la dècada de 1920 hi va haver queixes al respecte. Concretament amb la producció espanyola *Venganza isleña* (estrenada com *Un drama en Baleares* el 1926) que, segons les opinions, oferia una visió fortament estereotipada i amb la francesa *L'homme des Baléares* (1924) que vinculava el lloc amb la corrupció política. Altra notícia que deixa constància de la valoració del cinema com agent de promoció és del 1925 quan, a conseqüència de la projecció a Palma d'un documental sobre Argentina que mostrava distints aspectes del país, la premsa demanà que es fes quelcom semblant sobre Mallorca, tot atenent la importància turística que començava a gaudir.

Malgrat l'existència d'institucions locals relacionades amb el turisme que tenien entre els seus objectius fer propaganda de l'Illa, com són la Junta Provincial de Baleares del PNT o el Foment de Turisme de Mallorca, i davant la idea de que el cinema era un eficaç mitjà per atreure visitants, no s'han trobat referències a que aquestes promoguessin pel·lícules propagandístiques. Pel que fa a la primera, la única referència localitzada ha estat una notícia de 1930 en la qual es demanava a Mare-Nostrum, una productora mallorquina, un conjunt de vistes per a ser projectades a París. D'aquesta manera seguia la tendència general del PNT que, més que promoure directament filmacions, les comprava a productores. Respecte al Foment, tampoc prengué cap iniciativa en aquest sentit. Es dedicà a oferir ajuda puntual a algunes filmacions. S'han tengut notícies de dos casos: *Palma de Majorca* (1920), la producció nord-americana de Burton Holmes, i *Una visión de las Baleares* (1934), de la productora espanyola Ufilms. Altra institució, la Diputació Provincial, donà recolzament al projecte d'un dels seus funcionaris: *Mallorca* (1927) de Josep Maria Verger.

Van ser persones i productores particulars les que van dur projectes cinematogràfic que servissin per projectar una imatge turística de l'Illa. A partir de 1925 s'han documentat cinc filmacions locals que es feren amb finalitat expressa de promocionar Mallorca. La primera fou *Flor de espino*, pel·lícula de ficció realitzada per un grup d'amateurs pertanyents a famílies benestants mallorquines. El mateix any es creava Balear-Film, una productora que enregistra *El secreto de la Pedriza*, igualment de ficció. Les històries d'ambdues es situen a l'Illa, el que serveix de pretext per incloure localitzacions del lloc. També es feren documentals. El 1927 Josep Maria Verger filma *Mallorca*, tot inspirant-se en la citada filmació argentina. Paral·lelament Rafael Babi realitza *Mallorca Científica, Industrial i Panoràmica*. Dos anys més tard Mare-Nostrum, una nova productora mallorquina, estrena *Viaje de turismo a la Isla Dorada*. Tres documentals d'iniciativa forana es realitzaren amb idèntica intenció. *Mallorca, Isla de la Calma*, sorgida de *Isla de Mallorca* (Cultura Film, 1932), *Una visión de las Baleares* (Ufilms, 1934) i el documental de 1935 encomanat pel promotor immobiliari nord-americà Frank Croissant.

Una vegada determinades les filmacions que van contribuir en la construcció conscient d'un imaginari turístic de l'Illa, s'ha estudiat com s'ha format aquesta **imatge emesa induïda**. És a dir, aquella que emana del lloc de destí. Per això s'ha fet necessari

l'anàlisi de les filmacions seleccionades. De totes elles tan sols se n'han pogut localitzar quatre. Aquesta ha estat una de les majors limitacions que s'han trobat per a desenvolupar la investigació.

La metodologia emprada ha permès obtenir dos tipus de resultats: quantitatius i qualitatius. A partir d'un anàlisi de contingut en tres nivells (codis visuals, codis lingüístics i narració) s'han pogut estudiar els dos components de la imatge turística: els atributs individuals i les impressions i percepcions generals de Mallorca. Es veu com els primers són els que més pes tenen a l'hora de construir la imatge perquè les al·lusions a percepcions i impressions generals són més bé escasses. En ambdós casos les qualificacions no són negatives, el que ajuda a formar conceptes positius de l'Illa.

Una lectura global dels resultats permet percebre unes constants que indiquen quina és la imatge turística del lloc que es pretén emetre des de la destinació. Els principals valors que es destaquen són l'aspecte històric i artístic i la vessant paisatgística. El primer es fa palès a través del patrimoni construït. Mallorca és vista com un lloc monumental fruit d'una rica història que ha deixat testimonis en forma d'edificacions, i en aquest sentit Palma s'erigeix com el centre turístic per excel·lència. De la capital, a més dels monuments emblemàtics (a tall d'exemple la Seu, la Llotja, l'Almudaina), també interessen certes zones del paisatge urbà com el port o la badia.

Respecte al paisatge natural, el que es remarca és el caràcter muntanyenc de l'Illa, del qual s'exalta contínuament la seva bellesa i expressivitat. Aquest tipus de paisatge, junt amb el litoral, pren gran protagonisme. La serra de Tramuntana és l'indret més filmat, i inclou alguns dels nuclis de població ubicats al lloc (Sóller, Valldemossa, Deià, Port de Pollença, etc.). Igualment, la fecunditat del camp mallorquí és mostrada constantment, sobretot a partir de la presència de les oliveres centenàries que, junt a les coves subterrànies, posen la nota misteriosa de l'Illa.

Pel que fa a altres elements recurrents, s'incideix especialment en la llum especial de l'Illa, el bon clima i la hospitalitat i el caràcter afable dels habitants de Mallorca. Accidentalment es mostra com el lloc comptava amb certs serveis que podien oferir als visitants una bona estança: mitjans de transport desenvolupats i hostatges. Però aquesta qüestió encara no interessava remarcar-la expressament.

Alguns dels factors descrits coincideixen amb la realitat turística que es donava a Mallorca en aquella època. Com s'ha vist al marc contextual, les visites que es promovien coincideixen majoritàriament amb els indrets mostrats als films: Palma, llocs naturals de caràcter muntanyenc, poblacions de la serra de Tramuntana i determinats nuclis del litoral com Porto Cristo (visitat bàsicament per mor de les seves coves) o el Port de Pollença.

Pel que fa a la verificació de les hipòtesis de partida es pot dir que la primera és compleix completament: el cinema filmat a Mallorca emet una imatge de l'Illa vinculada al turisme, i aquesta està formada per atributs individuals i per percepcions i impressions generals sobre el lloc que en conjunt difonen conceptes del territori.

La segona hipòtesi es manté en part. S'ha comprovat que efectivament hi ha produccions que cerquen promocionar l'Illa com a destí turístic, però aquestes no neixen per iniciativa d'institucions o organismes de Mallorca competents en matèria turística, com es pensava abans de realitzar la investigació. Són persones particulars les qui agafaren la davantera. Tot i això, no s'ha d'atribuir a aquells un paper completament passiu, ja que col·laboraren puntualment mitjançant capital o altre tipus d'ajuda per facilitar els enregistraments, conscients dels beneficis que podrien tenir tals empreses.

La tercera hipòtesi també es verifica completament. La imatge que es construeix a través de les filmacions realitzades amb finalitat de promoció es basa en aspectes positius i en conceptes de la destinació que interessen des d'un punt de vista turístic. En termes generals, tots els films analitzats projecten una imatge homogènia de Mallorca. Sí que és cert que, com s'ha vist, presenten algunes diferències, però aquestes són mínimes i vénen donades principalment pel nivell de representació que dona cada film als distints atributs individuals.

Amb tot, es pot concloure que el pla de treball i la metodologia proposats han servit per assolir els objectius que s'havien establert i per confirmar o rebatre les hipòtesis de partida plantejades. D'aquesta forma, es fa palesa la seva idoneïtat i validesa per estudiar les relacions, històriques i conceptuals, que es donen entre el cinema i el turisme.

Finalment, cal assenyalar que els resultats obtinguts resten a l'espera de ser comparats amb els d'altres períodes amb la intenció de verificar els canvis i permanències que

s'han donat al llarg dels anys. Aquestes qüestions s'hauran de respondre a la futura tesi doctoral.

8. Bibliografia, hemerografia i webgrafia

Bibliografia

A.D., *El secreto de la Pedriza*, “Sa Nostra” Caixa de Balears, Palma, 2006.

A.D., *Flor de espio*, “Sa Nostra” Caixa de Balears, Palma, 2007.

A. D., *The American Film Institute Catalog. Feature Films. 1921-1930*, Vol. 2, University of California Press, Berkeley, 1997.

A.D., *Welcome! Un segle de turisme a les Illes Balears*, Fundació “La Caixa”, Palma, 2000.

AGUILÓ, C.; MULET, M.J., *Guia d'arxius, col·leccions i fons fotogràfics i cinematogràfics de les Balears (1840-1967)*, «SA NOSTRA» Caixa de Balears, Palma, 2004.

AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), *Cent anys de cinema a les Balears*, “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995.

BAKER, D.; RILEY, R; VAN DOREN, C., “Movie Induced Tourism”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 25, 1998, p. 919-935.

BALOGU, S.; McCLEARY, K., “A Model of Destination Image Formation”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 26, núm. 4, 1999, p. 868-897.

BARCELÓ PONS, B., “El turismo en Mallorca en la época de 1925-1936”, *BOCIN*, núm. 651-652, 1966, p. 47-61.

BEETON, S., *Film-Induced Tourism*, Channel View Publications, Clevedon , 2005.

BLOT-WELLENS, C.; SOTO VÁZQUEZ, B., “Producción cinematográfica al servicio de la propaganda política. El legado del Patronato Nacional de Turismo”, *PH Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, núm. 56, 2005, p. 112-113.

BUADES, J., *On brilla el sol. Turisme a Balears abans del boom*, Res Publica Edicions, Eivissa, 2004.

CAL, R., “Apuntes sobre algunos documentales cinematográficos de propaganda de Estado durante el reinado de Alfonso XIII” a NUÑEZ DÍAZ-BALART, M.;

MARTÍNEZ DE LAS HERAS, A.; CAL MARTÍNEZ, R. (coord.), *Libro-homenaje a José Altabella*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1997, p. 295-308.

CAMPRUBÍ, R.; GUIA, J.; COMAS, J., “La formación de la imagen turística inducida: un modelo conceptual”, *Pasos. Revista de turismo y patrimonio cultural*, Vol. 7, núm. 2, 2009, p. 255-270.

CIRER, J. C., *La invenció del turisme de masses a Mallorca*, Documenta Balear, Palma, 2009.

CRUSELLS, M., *Directores de cine en Catalunya. De la A a la Z*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2008.

Del REY, A., “Filmando documentales para vender paraísos. *Mallorca* (1927)”, *Aula. Historia social*, núm. 21, 2008, p. 85-92.

Del REY, A. (ed.), *Cine, imaginario i turismo. Estrategias de seducción*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2010.

DÍEZ PUERTAS, E., *Historia social del cine en España*, Fundamentos, Madrid, 2003.

ECHTNER, C.; RITCHIE, J., “The Meaning and Measurement of Destination Image”, *The Journal of Tourism Studies*, Vol. 14, núm. 1, 2003, p. 37-48.

FERNÁNDEZ COLORADO, L., “Visiones imperiales: documental y propaganda en el cine español (1927-1931)”, *Cuadernos de la Academia*, núm. 2, 1998, p. 97-110.

FERNÁNDEZ COLORADO, L., “La realidad de la duda. El cine español de propaganda en los albores de la Segunda República”, *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 23, 2001, p. 125-140.

GALÍ, N.; DONAIRE, J. A., “The Social Construction of the image of Girona: a Methodological Approach”, *Tourism Management*, Núm. 26, 2005, p. 777-785.

GARCÍA FERNÁNDEZ, E. C., *El cine español entre 1896 y 1939: historia, filmografía, industria y documentos*, Ariel, Barcelona, 2002.

GARTNER, W., “Image Formation Process” a *Communication and Channel Systems in Tourism Marketing*, The Haworth Press, Binghamton, 1993, p. 191-215.

GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., *Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1921- 1930*, Filmoteca Española, Madrid, 1993.

GUBERN, R., *El cine sonoro en la II República. 1929-1936*, Editorial Lumen, Barcelona, 1977.

GUBERN, R., *Benito Perojo. Pionerismo y supervivencia*, Filmoteca Española, Madrid, 1994.

GUBERN, R.; MONTERDE, J. E.; PÉREZ PERUCHA, J. (et. al.), *Historia del cine español*, Cátedra, Madrid, 1995.

GUNN, C., *Vacationscape: Designing Tourist Regions*, Bureau of Business Research, Austin, 1972.

KIM, H.; RICHARDSON, S., "Motion Picture Impacts on Destination Images", *Annals of Tourism Research*, Vol. 30, núm. 1, 2003, p. 216-237.

LARSEN, G.; GEORGE, V., "The Social Construction of Destination Image – A New Zealand Film Example", *Working Paper*, núm. 4, 2004, p. 3-23.

LAVAUUR, L., "Turismo de entreguerras (1919-1939) I", *Estudios Turísticos*, núm. 67, 1980, p. 11-111.

Library of Congress. Copyright Office. *Catalogue of Copyright Entries*, Government Printing Office, Washington, 1921.

MESTRE, R.; Del REY, A.; STANISHEVSKI, K., "The Image of Spain as Tourist Destination Built Through Fictional Cinema", *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol. 24, 2008, p. 185-194.

MIOSSEC, J.M., "L'Image Touristique comme introduction à la Géographie du tourisme", *Annales de Géographie*, Vol. 86, núm. 473, 1977, p. 55-70.

MORENO GARRIDO, A., *Historia del turismo en España en el siglo XX*, Editorial Síntesis, Madrid, 2007.

PAZ, A., "La propaganda turística gubernamental en España. Inicios y primera utilización del cine (1928-1931)", *Italia Contemporanea*, núm. 245, 2006, p. 71-92.

PÉREZ PERUCHA, J. (coord.), *Antología crítica del cine español. 1906-1995*, Cátedra, Madrid, 1998.

PHILLIPS, J., *Palos Verdes Estates*, Arcadia Publishing, Charleston, 2010.

QUINTANA, À. (coord.), *Imatge i viatge. De les vistes òptiques al cinema: la configuració de l'imaginari turístic*, Fundació Museu del Cinema-Col·lecció Tomàs Mallol/Ajuntament de Girona, Girona, 2004.

RILEY, R.; VAN DOREN, C., "Movies as Tourism Promotion", *Tourism Management*, Vol. 13, 1992, p. 267-274.

RODRÍGUEZ CAMPO, L.; FRAIZ BREA, J. A.; RODRÍGUEZ-TOUBES MUÑIZ, D., "Tourist Destination Image Formed by the Cinema: Barcelona Positioning Through the Feature Film *Vicky Cristina Barcelona*", *European Journal of Tourism, Hospitality and Research*, Vol. 2, 2011, p. 137-154.

ROESCH, S., *The Experiences of Film Location Tourists*, Channel View Publications, Bristol, 2009.

ROSADO COBIÁN, C.; QUEROL FERNÁNDEZ, P., *Cine y Turismo. Una nueva estrategia de promoción*, Ocho y medio, Madrid, 2006.

RUOFF, J. (ed.), *Virtual Voyages. Cinema and Travel*, Duke University Press, Durham, 2006.

SBERT, C. M., *El cinema a les Balears des de 1896*, Documenta Balear, Palma, 2001.

SEGUÍ, M., *La arquitectura del ocio en Baleares: la incidencia del turismo en la arquitectura y el urbanismo*, Lleonard Muntaner, Palma, 2001.

TASCI, A.; GARTNER, W., “Destination Image and Its Functional Relationships”, *Journal of Travel Research*, Vol. 45, 2007, p. 413-425.

VALLEJO, A.; HEININK, J., *Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1931-1940*, Filmoteca Española, Madrid, 2009.

VIVES REUS, A., *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005)*, Foment del Turisme de Mallorca, Palma, 2005.

YOUNG, M., “The Social Construction of Tourist Places”, *Australian Geographer*, Vol. 30, núm. 3, 1999, p. 373-389.

Hemerografia²⁸⁰

ABC (1920-1936)

Actualidad Balear (1927)

La Almudaina (1920-1936)

Arte e Indústrias (1925-1926)

Baleares (1920-1925)

Brisas (1934-1936)

Copeo (1930)

Correo de Mallorca (1920-1936)

Cultura (1929)

²⁸⁰ S’han consignat entre parèntesis les dates consultades.

El Día (1920-1936)

Diario de Mallorca (12 de febrer de 1961, 27 de febrer de 1971 i 24 de juliol de 1975)

Foch y Fum (1920/ 1922-1927/ 1931-1936)

Majorica (1924-1925)

Radio Mallorca (1934-1935)

La Última Hora (1920-1936)

La Vanguardia (1920-1936)

Webgrafia

Catàleg en línia del American Film Institut www.afi.com/members/catalog

Catàleg en línia dels Archives Françaises du Film www.cnc-aff.fr

European Film Getaway www.europeanfilmgateway.eu

Film Portal www.filmportal.de

Flickr de Palos Verdes Local History <http://www.flickr.com/photos/pvlocalhistory/>

Internet Movie Database www.imdb.com

Pàgina oficial sobre Burton Holmes www.burtonholmes.org

Travel Film Archive www.travelfilmarchive.com

9. Annexes

9.1. Annex 1: Documentació

I

1925. 15 de febrer.- *Article publicat al diari local El Día en el qual s'insta a realitzar un documental propagandístic sobre Mallorca. ("Para fomento del turismo", El Día, 15 de febrer de 1925, p. 1).*

“Para fomento del Turismo

Se ha proyectado en el Teatro Lírico una documentada película, por la que nuestro público ha podido apreciar detalles interesantes de la República Argentina. Los espectadores han podido formarse idea de la existencia de grandes poblaciones, verdaderas urbes humanas, centros de importantes negocios de panoramas magníficos que aquellas tierras encierran; de lo que la mano del hombre ha hecho convirtiendo la famosa cordillera de los Andes en terreno de verdadera riqueza, ya que en su corazón se han hallado importantes yacimientos de petróleo, y los más variados minerales, montañas que valiéndose de los ferro-carriles que las cruzan, puede recorrer hoy con toda comodidad el viajero; de lo que es hoy la Pampa, antes terrenos facultos, que gracias al esfuerzo humano, han sido convertidos en campos fértiles los unos, en los que se hallan los frutos más exóticos, inmensos graneros los otros, que en tan enormes cantidades produzcan toda clase de cereales, y finalmente aquellos en donde se crían los ganados; con cuya carne se ha llegado a abastecer hasta a naciones europeas.

Muy instructiva esta película, máxime ante la afinidad de intereses que con España, su madre, sostiene la citada República, y particularmente para Mallorca, por los lazos que nos unen, ya que tantos hijos de nuestra querida isla desarrollan allí sus energías, contribuyendo con su trabajo al florecimiento y riqueza de aquel país.

¿Deberíamos sacar algún provecho, de la exhibición de esta película? ¿No debe servirnos de ejemplo esta manifestación de arte que es a la vez el mejor de los reclamamos?

Mallorca es un sitio de privilegiado a efectos de turismo. La naturaleza se mostró pródiga con nuestra tierra, dotándola de bellezas sin igual, de incomparables panoramas, de secretos subterráneos, como son las magníficas cuevas, de renombre mundial, dignas de toda alabanza, de todo lo que somos nosotros los que habitamos aquí, los que concedemos la menor importancia; siendo en cambio apreciadas sobremanera por los turistas, españoles y extranjeros que vienen ex profeso desde lejanas tierras a admirar la nuestra.

No hay que ocultar que la Sociedad “Fomento del Turismo” labora para atraer los forasteros, repartiendo anuncios y folletos explicativos de todo lo que es de interés, facilitando informes gratuitos, combinando excursiones interesantes, aconsejando rutas a seguir, ocupándose en una palabra de cuanto es la misión que voluntariamente se ha impuesto la citada Sociedad.

Pero decimos nosotros ¿No debería el mismo Fomento del Turismo, que tantas muestras de abnegación tiene dadas en provecho de esta ideal, que tanto dice a favor de los elementos directivos, imitar el ejemplo, que nos han dado los americanos?

¿No sería el mejor medio de propaganda, el que se proyectase ante los públicos españoles y extranjeros, una serie de vistas y panoramas de los muchos que encierra Mallorca? Nuestras bellezas naturales empiezan a ser conocidas; no hay duda que cuenta la isla con un núcleo de admiradores que periódicamente nos visitan, pasando

entre nosotros temporadas de mayor o menor duración; está demostrando también que muchos de los buques en que viajan excursionistas fijan una parada en nuestra bahía, aprovechando sus viajeros las pocas horas de su estancia para realizar una u otra excursión; pero tal vez al intensificar por el medio expuesto la propaganda, se acrecentaría también el número de excursionistas, decidirán las Compañías navieras que organizan viajes de turismo, prolongar en varios días la estancia de sus buques en nuestro puerto, y todo ello habría de redundar forzosamente en beneficio de nuestra roqueta que materialmente hallaría una importante fuente de ingresos, y moralmente tomaría ante el mundo entero, la preponderancia que desde el punto de vista de turismo tiene, la que no es aún bastante conocida.”

II

1927. 7 de gener. *Article d'opinió publicat a La Almudaina sobre la pel·lícula Venganza isleña filmada a Mallorca, en el qual s'expressa la mala imatge que dóna de l'Illa. (“Una película demasiado insultante”, La Almudaina, 7 de gener de 1927).*

“Una película demasiado insultante

Bajo este título recibimos el siguiente artículo acompañado de la carta adjunta.

Palma, 27 Diciembre 1926.

Sr. D. Jerónimo Amengual, Director de LA ALMUDAINA.

Presente.

Muy Sr. Mío: Como quiera que estos días he observado en el diario que Vd. dirige cierta tendencia hacia la defensa de los intereses mallorquines en general, es por lo que vería con gusto, y seguramente todos los verdaderos “mallorquines” insertara íntegro el artículo adjunto, que no va dirigido personalmente contra nadie, sinó [*sic*] que es una defensa de Mallorca, tal como se merece.

Hace cerca de dos años, nos equivocamos: todo mortal está sujeto a ello. Nuestros vaticinios y los a nosotros hechos, han resultado infundados, por desgracias; ha discrepado la fantasía agasajadora de la realidad cruel y amarga. Lo confesamos francamente. Pero ello es comprensible y perdonable por el justo afán que tenemos de redimir a la Mallorca olvidada ante los muchos que la ignoran aún, y en aplaudir y alentar toda empresa que tienda a favorecer Mallorca, y mucho más cuando a ésta tiene por marco, por teatro de la acción enaltecida.

En Marzo de 1925, “Arte y Cinematografía”, la decana Revista cinematográfica española, y “La Voz”, de Mallorca, insertaban un artículo del cronista, bajo el título de “Mallorca y su influencia en el cine”, en el que hacía una vez más la apología de Mallorca y su relación con el calificado Séptimo Arte. Y rezaba un párrafo: “La simpática Empresa “Atlántida” (creadora de películas de ambiente regional) hace ya algún tiempo que vino expresamente a Mallorca para llevar a cabo la filmación de “Venganza Isleña” película que, según se asegura, obtendrá un éxito definitivo al ser proyectada, cosa que no hay que poner en duda dada la calidad de los artistas que en ella trabajan y los lugares en donde la acción se desarrolla”... [sic]

“No quiere Dios que la tradicional apatía española coadyuve a ir a la vaga en dicho asunto (hacer de Mallorca un centro artístico e industrial de películas), y que los extranjeros nos tomen la delantera. Ahora que va de veras la cinematografía profesional española, sería una verdadera lástima no aprovecharse de las inmensas ventajas que nos ofrece Mallorca, la Isla de Oro incomparable.

Pasó el tiempo. Casi ya no nos acordábamos de “Venganza Isleña”. Sólo alguna insinuación. Pero he aquí que una noche, el periódico órgano, programa del teatro Lírico, nos anticipa la “grata” nueva del próximo estreno de “Un drama en Baleares” o “Crimen y Expiación”, que con tal título ha sido rebautizada definitivamente “Venganza Isleña”, por razone que no queremos o quizá no podemos citar. Fuimos al Lírico: una película en Mallorca, de ambiente mallorquín, filmada por profesionales, es obligación para nosotros el verla proyectar. Y el órgano, el programa del Teatro Lírico, el día siguiente al estreno de la tal película se abstuvo de hacer comentario alguno. Con esto tan elocuente, queda dicho todo.

Ya lo confesamos probablemente al principio: nos equivocamos al comentar tal estupidez difamante. Lo más pésimo que impresionarse puede en película, desde argumento, confuso, de neófitos, hasta el teatro de la acción que es nada menos que Mallorca, la antesala del Paraíso, pasando por las risibles “costumbres típicas” el desdichado trabajo de los artistas, e incluyendo el deslumbrante título, está condensado en “Un drama en Baleares o Crimen y expiación”.

“La película es difamante, insultante, por todos conceptos. Primeramente por el título. Englobar a una región, a una provincia anteponiendo a ella “Un drama en...”[sic], es, para la mayoría que nos ignoran, el epíteto que se merecen todos los baleáricos: dramáticos, o sea, chulos, matones, bravíos, rudos, descontentos de sí mismos, pendencieros...La eterna leyenda isleña (y precisamente no de Mallorca, en donde se desarrolla la película que lleva por título general “Un drama en Baleares”). Que si de algo podemos alardear es, a pesar del progreso que nos invade, de la calma que aquí reina, de las buenas costumbres. Y sino [sic], que hablen los escritores que nos han visitado y visitan, y las estadísticas criminales de España.

Decíamos cierta vez, mentando las películas de “pandereta,” mofas de industrialismo mentiroso, exageración de lo típico, insultos a la religión, de artistas “matones”, de

navaja, arcabuz y gestos de perdonavidas”. Y ni tampoco podemos apellidarla a esta película de “pandereta”, por la ausencia casi total de costumbres.

Las “costumbres típicas” de Mallorca en “Un drama en Baleares”: Obsequiar a las mozas una rondalla, con canto y rasgueo de guitarras (al estilo clásico de Aragón), y las mozas a su vez a los galanes con las típicas ensaimadas, arrojadas desde el balcón con una cesta. Y, baile de jotas, o cosa análoga, y carreras de hombres embutidos en sacos, el día del casamiento de alguna moza. Y casarse ésta –[sic] una payesa vestida abigarradamente de tal-[sic] ataviada mundanamente. Es chistoso, regocijante, ¿verdad? Menos mal que el público lo tomó a broma, que sinó [sic] el día del estreno de “Un drama en Baleares” figuraría en los anales de las reformas forzosas del Teatro Lírico.

Lo pintoresco de Mallorca: retazos del puerto de Palma, Ca’s Català, un patio, creemos que el Molinar, una cruz de término, la llegada del vapor correo, rocas, estepas, una choza, un hotel, representado por el patio de San Antonio de Viana, y al salir el personaje de la película, a la calle, lo efectúa por el vestíbulo de un hotel de veras; un panorama de la ciudad, el portal de la iglesia de Banyalbufar, el Castell de Bellver y el paseo de un...personaje por las calles de Palma, que resultan ser, según todas las posibilidades, una empinada cuesta del caserío de Sant Agustí. Y todo ello para colmar la medida de lo injusto del insulto, impresionado con una apatía, con una desgana, con una rapidez de lo poquísimo bueno que hay en la película, que desconcierta anonada e indigna. ¿Ignorancia o malicia? ¿Desidia o malhumor? ¿Envidia o caridad? Porque a lo mejor las huestes de “Atlántida” están en la certeza de haber favorecido a Mallorca, con una película que si aquí ha sido acogida con muestras de regocijo, con ligera hostilidad, perdonando a los culpables, que son muchos, en España y en el extranjero lo será con indiferencia, cuando con asco, con repugnancia, y mucho más que si quien vea “Un drama en Baleares” ignora si a estas se va en tren o en vapor.

Y del argumento, vale más no hablar. Un crimen que nadie se espera, líos de Juzgados, emigración a “América”, dos pañuelos bordados, gestos de matón, de perdonavidas, celos, revólveres, “costumbres” risibles, y en un muerto por un rayo, semejante éste a una hilera retorcida de embutidos.

No nos mueve hoy ningún alarde de exhibición literaria, ni ningún gesto gallardo al ser los primeros en romper una lanza en contra de tan desdichada película. No; solo nos guía el justo afán de la verdad, que si ha resplandecido aquí, por conocer los mallorquines a Mallorca, quizá, como antes decimos, no resulte así fuera de la isla. La Empresa “Atlántida” se puede apuntar en su larga lista de películas filmadas rápidamente, sin conocimiento de casos ni de cosas, el gran fracaso de “Un drama en Baleares o Crimen y Expiación”. Y, por último, no sabemos si censurar o alabar a la empresa del Lírico al dar al público tal película, que seguramente debió ser pasada de prueba. Porque si el público no la hubiera visto, no podríamos ahora censurarla, rechazarla como cosa propia. Y si la Empresa “Atlántida” nos pudiese escuchar, le

exigiríamos en – mofas de industrialismo mentiroso- que le suprimiese el título de “Un drama en Baleares” y todo lo que a Mallorca hace referencia.

Para hacer una película de una región, tienen que haber vivido en ella cierto tiempo; conocerla, tener gusto artístico.

José VIDAL ISERN

XXVII – XII==1926 [*sic*]

III

1927. 29 de maig. *Instància presentada per Josep Maria Verger, mitjançant la qual demana recolzament moral i material a la Diputació Provincial per filmar un documental propagandístic de Mallorca. (AGCM, Diputació, Serveis, Cultura, Expedients de cultura, Subvencions per activitats culturals, X-942/18).*

“Excelentísimo Señor:

El que suscribe---- [*sic*] José Mª Verger y Llinás, mayor de edad y de estado casado, domiciliado en Palma, en la plaza de Weyler, número 2, pral., provisto de cédula personal de décimo segunda clase, número 141----[*sic*], alentado del deseo de dar a conocer esta isla, con sus múltiples y variadísimas bellezas, a los demás pueblos de España y del extranjero, se dirige, por su valioso conducto, a esa excelentísima Diputación, en exposición de un proyecto, a desarrollar seguidamente, que no duda ha de merecer la atención y el apoyo de la digna Corporación de su ilustrada Presidencia.

Teniendo en cuenta que el medio de propaganda más eficaz es hoy, como han comprendido ya diversos países, el cinematógrafo, a él quiero yo consagrar mi proyecto a favor de nuestra isla; proyecto que consiste en exponer lo que es Mallorca, en reproducirla, darla a conocer, en una palabra, en sus diferentes aspectos, principalmente en el monumental ya artístico y en el panorámico, sin olvidar el musical y costumbrista, por medio de bien dirigida y bien impresionada película, para lo cual no regatearé medios, apelando para lo primero a nuestros valores regionales y para lo segundo a reputada casa filmadora.

Es ardua la empresa a desarrollar, si se quiere, como pretende el que suscribe, ofrecer al forastero, en su propio país de residencia, una verdadera impresión de lo que es Mallorca, ya que, desgraciadamente, apenas es conocido nuestro país más que por los turistas, y aun casi todos ellos extranjeros, que nos visitan por su espontánea decisión o instigados por los pocos que ya nos conocen gracias, en su mayoría, a los esfuerzos---- [*sic*] labor modesta, eso sí, pero muy meritoria, dados los pequeños apoyos que tuvo siempre para su desenvolvimiento----[*sic*] del Fomento del Turismo [*sic*]. Y estima

necesario el que suscribe acometer, en España y en el extranjero----[sic] así en Europa como en América----[sic] una fuerte campaña de propaganda, ya que nuestra desidia en este aspecto, aparte de que constituye un perjuicio para el país, ofrece un lamentable contraste con la campaña intenta que llevan a cabo, a favor de sus respectivos pueblos, otras naciones extranjeras y otras regiones españolas que no disponen, sin embargo, de marco tan atrayente como el que ofrece Mallorca ni de monumentos tan característicos como los de aquí y que causan verdadera admiración en cuantos nos visitan.

Otros países----[sic] la Argentina uno de ellos, por medio de una película subvencionada por su Gobierno y cedida luego a una empresa particular para que cuidase de su exhibición----[sic] han hecho ya algún intento respecto del particular, y actualmente el dominicano Deschamps, hispanista muy conocido, se ha llevado para mostrar en América una película, que creo subvencionó nuestro Gobierno, en que aparecen los retratos de eminentes personalidades españolas y la reproducción de innumerables monumentos de diversas regiones de nuestra nación. La indicada película argentina fue proyectada en Palma, y entonces la Prensa de aquí clamó porque se hiciera algo parecido acerca de Mallorca. Y es comprensible, indispensable que haya de prestarse apoyo oficial a esa clase de propagandas, ya que sin ese apoyo no puede la iniciativa particular emprender proyectos como el del que suscribe, desde el momento que por anticipado sabe ya que no pueden proporcionar ni siquiera aquella remuneración mínima que es indispensable para toda empresa comercial, a pesar de que cuantiosos los beneficios que ha de reportar al país.

El proyecto que a llevar a cabo el que suscribe es aún más amplio que los indicados. Comprende, en primer término, la impresión de la película, previa y concienzudamente planeada: de ella se impresionarán ejemplares en español y también otros idiomas europeos. La película será muy extensa----[sic] tendrá alrededor [sic] de 3.000----[sic] y se dividirá en distintas partes. En la película se reproducirá con toda exactitud nuestra vida, nuestra urbe y nuestros pueblos, nuestros monumentos y nuestros campos, nuestros palacios y nuestras típicas possessiones [sic], nuestros montes y nuestro mar, nuestra costa brava, única y nuestras cuevas y todo cuanto de característico tenga nuestro país. Y, una vez impresionada, se emprenderá una tourné [sic] para proyectarla, cosa que se hará con adecuada partitura----[sic] formada por nuestra música propia, desarrollada por compositor muy inteligente y muy conocedor de nuestras tonadas----[sic], y precederá a la proyección un cuarto de hora de parlamento, que se encomendará a uno de nuestros primeros literatos, sobre Mallorca y la recitación o lectura de alguna que otra poesía alusiva. Y a la proyección seguirán, a ser posible----[sic] de estimarse que ello no desentonará del marco artístico en que pretendo se desenvuelva la reproducción cinematográfica de Mallorca----[sic], unos bailes regionales y nuestros cantos populares por artistas indumentadas [sic] con nuestros típicos trajes de payesa.

Como se ve, el proyecto es muy amplio y costoso: iremunerable [sic], además. No obstante, por el bien que representa para Mallorca, ya que contribuirá a que la conozcan,

y, en consecuencia, a fomentar el turismo hacia ella; aun a costa de sacrificios está dispuesto el que suscribe a desarrollarlo, para lo cual no duda en encontrar el apoyo moral y material de esa excelentísima Diputación; la verdadera encarnación de la unidad del país, el que tanto ha de resultar beneficiado con la realización de mi proyecto, ya que le proporcionará el medio de da a mostrar sus encantos. Y ese apoyo moral y material me atrevo a solicitar por su conducto valiosísimo, apoyo que no ha de sr para el desarrollo del proyecto en general, que entonces sí que tendría que ser aquél muy importante, sino simplemente para ayudar a los cuantiosos gastos que ocasionaría la confección de la película.

Confía el que suscriba en hallar, cerca de la Corporación de su digna Presidencia, el modesto apoyo que encarece por medio de esta solicitud.

Dios os guarde a V.E. muchos años.

Palma, a veinte y nueve de Mayo de mil novecientos veinte y siete.

Sería deseo del que suscribe que la Excma. Diputación de su acertada Presidencia se dignase designar, para colaborar, y hasta controlar, al desarrollo de mi proyecto, a persona de competencia en cuestiones artísticas y arqueológicas y lo más conocedora posible de nuestro país; por lo que le anticipa su más vivo agradecimiento.

Sr. Presidente de la Excma. Diputación provincial de Baleares.”

IV

1927. 1 de juny. Carta mitjançant la qual la Diputació Provincial informa a Josep Maria Verger de la conformitat de recolzar la seva proposta de realitzar una pel·lícula sobre Mallorca. (AGCM, Diputació, Serveis, Cultura, Expedients de cultura, Subvencions per activitats culturals, X-942/18.)

“ La Comisión provincial en la sesión que celebró el día [sic] de ayer, se enteró con gran complacencia de su bien razonada instancia solicitando e apoyo moral y material de esta Corporación para poder realizar el proyecto por Vd. concebido de impresionar una película que reproduzca, como con acertadas frases dice Vd, en su escrito, “nuestra vida, nuestro arte y nuestros pueblos, nuestros monumentos y nuestros campos, nuestros palacios y nuestras típicas posesiones, nuestros montes y nuestro mar, nuestra costa brava, única y nuestras cuevas...”[sic] para una vez impresionada darla a conocer fuera

de esta isla, digna y artísticamente [sic] acompañada con escogidos trozos de nuestra literatura y nuestra música.

En su vista convencida la Comisión da la alta importancia y conveniencia que para Mallorca entraña la realización lo mas perfecta posible de ese proyecto, y estimando por otra parte, que es deber suyo, no derivado de frio precepto legal, sino nacido al calor de su acendrado cariño a la provincia con cuya representación se honra, alentar y apoyar dentro del límite de sus posibilidades económicas a cuantos patriótica y desinteresadamente laboren en pro de nuestra tierra, acordó por unanimidad:

1º.- Prestar su apoyo moral y material al proyecto de Vd.

2º.- Para la debida efectividad del anterior acuerdo, conceder también a Vd, una subvención de 5.000 pesetas, que le serán abonadas en la siguiente forma: -

a) 750 tan pronto la Ordenación de pagos así lo disponga; b) 1.250 pts. al empezar a impresionarse la película; c) las 3.000 pts. restantes una vez terminada ésta, pero siempre y cuando la realización cinematográfica y elementos artísticos afines hayan alcanzado el decoro y perfección a que se aspira y son, además, indispensables para que la proyección de la película hoy en proyecto pueda dignamente obstar [sic] fuera de nuestra isla el nombre de Mallorca y el patronato de la Diputación.

Lo que me complace en comunicar a Vd. para su conocimiento y demás efectos,

Dios gue. a Vd. muchos años.

Palma 1º de junio de 1927.

El Presidente

= Morell = [sic]

P.A. de la C.P.

El Secretario

= Font = [sic]"

V

1928. 24 de gener. Carta escrita pel president de la Diputació Provincial demanant al Comissari Regi de Turisme que ajudi a difondre la pel·lícula de Josep Maria Verger a Madrid. (AGCM, Diputació, Serveis, Cultura, Expedients de cultura, Subvencions per activitats culturals, X-942/18).

“Palma 24 de enero de 1928

Excmo. Sr. Comisario Regio del Turismo.

Madrid.

F E C H O [sic]

Mi distinguido amigo: me es muy grato participar a Vd. que esta Corporación vista una instancia de D.José Mª Verger solicitando su apoyo moral y material para realizar el proyecto de impresionar una película que digna y artísticamente [sic] acompañada con escogidos trozos de nuestra literatura y nuestra música, diera a conocer las bellezas que en sus múltiples aspectos atesora la isla de Mallorca. Acordó prestar a dicho proyecto el apoyo solicitado, siempre y cuando la realización cinematográfica y elementos artísticos afines alcanzaran el decoro y perfección indispensables para que la proyección de la película, entonces en proyecto, pudiera dignamente ostentar [sic] fuera de esta isla el nombre de Mallorca y el patronato de la Diputación.

Afortunadamente ha sido así, y el proyecto del Sr. Verger ha tenido una acertada y bella realización.

La película que lleva el nombre de Mallorca es una hermosa síntesis de la Isla de Oro avalorada con los frutos de la inspiración de uno de nuestros primeros poetas y realizada con las evocadoras armonías [sic] que inspirado músico, también mallorquin[sic], ha sabido captar del rico venero de nuestra genuina música popular.

Todo ello la hace a mi juicio digna de obtener la mayor difusión para así lograr sea mas y mas conocida la isla de Mallorca, y por ello también [sic] yo le ruego con el mayor encarecimiento se sirva prestar al Sr. Verger todo su eficaz y valioso apoyo.

Agradeciéndole por anticipado cuanto haga a favor de la película que me ha permitido recomendarle me es grato reiterarme de Vd. con la mayor consideración atento amigo S.S.

q.e.s.m.

José Morell”

9.2. Annex 2: Catalogació dels films

Relació d'abreviatures emprades

AGCM: Arxiu General del Consell de Mallorca.

ASIM: Arxiu del So i de la Imatge del Consell de Mallorca.

FIAF: Federació Internacional d'Arxius Fílmics.

PNT: Patronato Nacional de Turismo.

UCLA: University of California Los Angeles.

Relació de figures i taules

Figures:

Fig. 1. Els elements de la imatge turística. Síntesi bibliogràfica. Elaboració pròpia.

Fig. 2. *Flor de espio*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Fig. 3. *Flor de espio*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

Fig. 4. *Flor de espio*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

Fig. 5. *Flor de espio*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs de societat (concretat en el tipus de personatges que apareixen al film).

Fig. 6. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Fig. 7. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

Fig. 8. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

Fig. 9. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs de serveis.

Fig. 10. *El secreto de la Pedriza*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs de societat (concretat en el tipus de personatges que apareixen al film).

Fig. 11. *Mallorca*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Fig. 12. *Mallorca*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

Fig. 13. *Mallorca*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

Fig. 14. *Mallorca, Isla de la Calma*. Gràfic circular dels resultats generals relatius als atributs individuals.

Fig. 15. *Mallorca, Isla de la Calma*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs històrics i culturals.

Fig. 16. *Mallorca, Isla de la Calma*. Gràfic circular dels resultats específics relatius als atributs naturals.

Taules:

Taula 1. Classificació general dels atributs individuals.

Taula 2. *Flor de espino*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

Taula 3. *Flor de espino*. Qualificació dels atributs individuals.

Taula 4. *El secreto de la Pedriza*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

Taula 5. *El secreto de la Pedriza*. Qualificació dels atributs individuals.

Taula 6. *Mallorca*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

Taula 7. *Mallorca*. Qualificació dels atributs individuals.

Taula 8. *Mallorca, Isla de la Calma*. Identificació, classificació i quantificació dels atributs individuals.

Taula 9. *Mallorca, Isla de la Calma*. Qualificació dels atributs individuals.

Núm. registre		1
Títol	Palma de Majorca	
Títol original		
Altres títols		
Any	1921	Gènere Documental
Direcció	Hereford Tynes Cowling	
Producció	Burton Holmes Travelogues Company	
Productor	Burton Holmes	
Argument		
Guió		
Fotografia	Hereford Tynes Cowling	
Operador	Hereford Tynes Cowling	
Música		
Ròtuls		
Repartiment		
Nacionalitat	Nord-americana	
Data filmació	Maig-juny de 1920	
Llocs filmació	Mallorca (sense especificar)	
Metratge/durada		
Color	Blanc i negre	
So	Mut	
Idioma	Anglès	
Argument		
Estrenes i projeccions	La filmació servia per il·lustrar les conferències que Burton Holmes oferia arreu dels Estats Units sobre diversos indrets del món. En aquest cas, sembla ser que fou inclosa en les conferències que va fer l'any 1921 i que duïen per títol <i>Spanish Cities and the Pyranees</i> .	
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	Library of Congress. <i>Copyright Office. Catalogue of Copyright Entries</i> , Government Printing Office, Washington, 1921. Pàg. 191.	
Notes	El Foment de Turisme de Mallorca oferí recolçament a Cowling el temps que estigué filmant a Mallorca.	

Núm. registre		2
Títol	Bellezas de Mallorca	
Títol original		
Altres títols		
Any	1924	Gènere Documental
Direcció	Joan Andreu	
Producció	Films Artística Valenciana	
Productor		
Argument		
Guió		
Fotografia		
Operador	Joan Andreu	
Música		
Ròtuls		
Repartiment		
Nacionalitat	Espanyola	
Data filmació	1923-1924	
Llocs filmació	Mallorca (sense especificar)	
Metratge/durada		
Color	Blanc i negre	
So	Mut	
Idioma	Castellà	
Argument		
Estrenes i projeccions	23 d'octubre de 1924 al Teatre Líric de Palma.	
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes		

		Núm. registre	3
Títol	Un idilio de Chopin		
Títol original			
Altres títols	Idilio en Valldemosa		
Any	1923	Gènere	Ficció. Biogràfic
Direcció	León Ardonin		
Producció	Levinski (París)		
Productor			
Argument			
Guió			
Fotografia	León Ardonin		
Operador			
Música			
Ròtuls			
Repartiment	Rafael Ariscán (Frédérich Chopin), Jean Dumont (George Sand), Francesc Aguiló (pastor), Maria de Albaicín (jove mallorquina).		
Nacionalitat	Francesa		
Data filmació	Estiu de 1923		
Llocs filmació	Mallorca: Valldemossa, Cala de Sant Vicenç, Formentor, Cala Rosa, als voltants del poble de Pollença. Interiors filmats a l'estudi que tenia la companyia a París.		
		Metratge/durada	
		Color	Blanc i negre
		So	Mut
		Idioma	
		Argument	Narra la història d'amor entre el músic polonès Frédéric Chopin i l'escriptora francesa George Sand.
		Estrenes i projeccions	
		Localització	Desconeguda
		Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.
		Notes	

128

Núm. registre		5
Títol	Der Sturz ins Glück	
Títol original		
Altres títols		
Any	1924	Gènere Ficció
Direcció	Adolf E. Licho	
Producció	Licho-Film	
Productor		
Argument	Max Jungk, Julius Urgiss	
Guió		
Fotografia		
Operador		
Música		
Ròtuls		
Repartiment	Hanni Reinwald, Werner Schott, Hans Sternberg, Barbara von Annenkoff.	
Nacionalitat	Alemanya	
Data filmació	abril-maig 1924	
Llocs filmació	Mallorca: Hotel Mediterráneo, Castell de Bellver, altres indrets de Palma sense determinar. Altres llocs de filmació: Barcelona.	
Metratge/durada		
Color		
blanc i negre		
So		
mut		
Idioma		
alemany		
Argument		
Estrenes i projeccions		
Localització		
Desconeguda		
Bibliografia		
SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.		
Notes		

130

131

	Núm. registre	8			
Títol	El secreto de la Pedriza				
Títol original					
Altres títols	Contrabando en Mallorca				
Any	1926	Gènere	Ficció. Melodrama		
Direcció	Francesc Aguiló				
Producció	Balear-Film (Mallorca)				
Productor	Joan Mas i Serafí Sureda				
Argument	Basada en la novel·la de Adolfo Vázquez Humasqué				
Guió	Juan i Adolfo Vázquez Humasqué				
Fotografia	Ramón Úbeda				
Operador	Ramón Úbeda				
Música					
Ròtuls	Juan i Adolfo Vázquez Humasqué				
Repartiment	Francesc Aguiló (Antoni Roca), Rosita Barberán (Magdalena), Katy Murcy (Margarita), Manuel Cortés (Tomeu), (Toni de Son Moragues).				
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina				
Data filmació	De setembre a novembre de 1925				
Llocs filmació	Mallorca: Palma (Cort, l'Almudaina, castell de Bellver, badia, carrer de Sant Miquel, carrer Colom, port de Palma, plaça d'Espanya, el Born, les Rambles) Castell del Rei de Pollença, pont romà de Pollença, cases de Son Moragues a Valldemossa, cases de Miramar a Valldemossa, Port de Pollença, Valldemossa, Deià, Sóller, Port de Sóller, Porto Cristo, Coves dels Hams, la Foradada, Cala Boca, torrent de Pareis.				
	Metratge/durada	137 min.			
	Color	Blanc i negre			
	So	mut			
	Idioma	castellà			
	Argument	Antoni Roca és un ric comerciant que es dedica al contraban amb l'ajuda de Toni de Son Moragues, el seu fillol. Ramón Canales és un carabiner de Valldemossa fortament enamorat de Magdalena, la germana de Toni. Ramón assetja constantment a la jove, però ella sempre el rebutja. Ramón descobreix que a la casa de Toni s'hi ha amagat gènere il·legal. Allà Magdalena es troba tota sola, el carabiner intenta aprofitar-se de la jove, fins que ella li dona un cop mortal. Tot d'una arriba Toni que es troba amb l'escena, i decideix llençar el cos al mar. Toni es troba amb un company de Ramón que li comenta les seves sospites sobre la mort del carabiner. El jove protagonista li tendeix una trampa. El condueix al secret de la Pedriza, i allà el llança pel profund forat d'entrada, provocant la seva mort. Roca, que ha decidit abandonar al contraban, es disposa a treure tot el tabac que té al secret de la Pedriza. Per això demana a Toni que l'ajudi en aquesta tasca. Una vegada en el secret, els dos homes discuteixen i Roca cau pel forat. Toni, pressa dels remordiments causats pels seus crims decideix abandonar Mallorca per sempre.			
	Estrenes i projeccions	25 de gener i 1 de febrer de 1926 prova oficial al Teatre Principal de Palma. 26 de gener de 1926 estrena 1ª jornada i dia 2 de febrer estrena de la 2ª jornada el Teatre Principal. 8 de novembre de 1926 estrena segona versió al Teatre Balear. 5 i 6 de desembre de 1927 estrena tercera versió al Teatre Principal de Palma. Maig de 1928 al Teatre Gova de Barcelona.			
	Localització	Conselleria de Cultura del Govern de les Illes Balears (còpia restaurda) Filmoteca de Catalunya (còpia restaurada) Arxiu del So i de la Imatge de Mallorca (còpia en vídeo)			
	Bibliografia	A.D., <i>El secreto de la Pedriza</i> , “Sa Nostra” Caixa de Balears, Palma, 2006. AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.			
	Notes	SA NOSTRA va treure una edició en DVD.			

Núm. registre		9
Títol	El tiro de gracia	
Títol original		
Altres títols	La bala siniestra (?)	
Any	1926	Gènere Ficció
Direcció	Juan Vázquez Humasqué	
Producció	Edisson Films (Mallorca)	
Productor	Juan Vázquez Humasqué	
Argument	Basada en la novel·la homònima dels germans Juan i Adolfo Vázquez Humasqué	
Guió		
Fotografia	Ramón Úbeda i Emili Alcántara	
Operador	Ramón Úbeda	
Música		
Ròtuls		
Repartiment	Manuel Cortés, Bartolomé Llambías, Rosita Barberán.	
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina	
Data filmació	Estiu de 1926	
Llocs filmació	Mallorca (sense determinar)	
Metratge/durada		
Color	blanc i negre	
So	mut	
Idioma	castellà	
Argument		
Estrenes i projeccions	1 de gener de 1927 prova oficial al Teatre Líric de Palma.	
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes	La pel·lícula fou prohibida per la censura. És possible que fos remuntada i novament estrenada dia 6 d'abril de 1927 amb un nou títol: <i>La bala siniestra</i> .	

Núm. registre		10
Títol	La bala siniestra	
Títol original		
Altres títols	El tiro de gracia (?)	
Any	1927	Gènere Ficció
Direcció	Juan Vázquez Humasqué	
Producció	Edisson Films	
Productor		
Argument	Basada en una novel·la dels germans Juan i Adolfo Vázquez Humaqué	
Guió		
Fotografia		
Operador		
Música		
Ròtuls		
Repartiment	Manuel Cortés, Bartolomé Llambías, Rosita Barberán.	
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina	
Data filmació		
Llocs filmació	Mallorca (sense determinar)	
Metratge/durada		
Color	blanc i negre	
So	mut	
Idioma	castellà	
Argument		
Estrenes i projeccions	6 d'abril de 1927 al Teatre Líric de Palma.	
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes	És possible que es tracti d'un nou muntatge de <i>El tiro de gracia</i> , que fou prohibida per la censura.	

Núm. registre 11			
Títol	Celler cooperatiu de Felanitx		
Títol original			
Altres títols			
Any	Finals anys 20	Gènere	Documental
Direcció	Juan Vázquez Humasqué		
Producció	Ediciones Vázquez i Úbeda (Mallorca)		
Productor			
Argument			
Guió			
Fotografia	Ramón Úbeda		
Operador	Ramón Úbeda		
Música			
Ròtuls			
Repartiment			
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina		
Data filmació	Finals anys 20.		
Llocs filmació	Mallorca: Celler cooperatiu de Felanitx		
Metratge/durada	6 min.		
Color	blanc i negre		
So	mut		
Idioma	castellà		
Argument	Documental que mostra les instal·lacions i les activitats dutes a terme al Celler Cooperatiu de Felanitx.		
Estrenes i projeccions			
Localització	Arxiu Vicenç Matas		
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.		
Notes			

		Núm. registre	12
Títol	La novia de hierro		
Títol original	In Treue Stark		
Altres títols			
Any	1926	Gènere	Ficció. Bèlic
Direcció	Heinrich Brandt		
Producció	Eiko Film		
Productor	Walter Lehmann		
Argument	Marie Luise Droop		
Guió	Marie Luise Droop		
Fotografia	Werner Bohne i Leopold Kutzleb		
Operador			
Música	Willy Schmidt-Gentner		
Ròtuls			
Repartiment	Otto Gebühr (Dietrich Hartung), Claire Rommer (Brittga Hartung), Paul Richter (Klaus Hinrichs), Aud Egede Nissen (Hanna), Angelo Ferrari (Fernando), Margarete Lanner (Beatriz), Gertudre Arnold (Hermine Eyck)		
Nacionalitat	Alemanya		
Data filmació	Maig-juny 1926 (a Mallorca)		
Llocs filmació	Mallorca: Cal Català, Hotel Mediterráneo, Sóller, Port de Sóller, el Coll de Sóller, Miramar, Alfàbia, Banyalbufar i Sant Salvador de Felanitx.		
Metratge/durada			
Color			
blanc i negre			
So			
mut			
Idioma			
alemany			
Argument			
Estrenes i projeccions			
Localització			
desconeguda			
Bibliografia			
SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.			
Notes			

Núm. registre		13
Títol	Kampf der Geschlechter	
Títol original		
Altres títols	Die Frau von heute in der Ehe von gestern	
Any	1926	Gènere Ficció. Comèdia
Direcció	Heinrich Brandt	
Producció	Eiko Film	
Productor	Walter Lehmann	
Argument	Marie Luise Droop	
Guió	Marie Luise Droop	
Fotografia	Leopold Kutzleb	
Operador		
Música		
Ròtuls		
Repartiment	Aud Egede Nissen (Renate), Paul Richter (Graf Wartensleben), Margarete Lanner (benita), Angelo Ferrari, Vladimir Gajdarov, Gertrude Arnold (Marquise).	
Nacionalitat	Alemanya	
Data filmació	maig-juny 1926 (a Mallorca)	
Llocs filmació	Mallorca: Sant Salvador de Felanitx.	
Metratge/durada		
Color	blanc i negre	
So	mut	
Idioma	alemany	
Argument		
Estrenes i projeccions	6 d'octubre de 1926 a Berlín.	
Localització	desconeguda	
Bibliografia		
Notes		

Núm. registre		14
Títol	Eine Perle des Mittelmeers	
Títol original		
Altres títols		
Any	mitjans anys 20	Gènere Documental
Direcció		
Producció	Eiko Film	
Productor		
Argument		
Guió		
Fotografia		
Operador		
Música		
Ròtuls		
Repartiment		
Nacionalitat	Alemanya	
Data filmació	Mitjans anys 20	
Llocs filmació	Mallorca: Palma (Badia, plaça de la Llotja, passeig Sagrera, escales de l'Almudaina, plaça del Mercat, Cort), Miramar, Alfàbia, coll de Sóller, Port de Sóller, Sant Salvador de Felanitx.	
Metratge/durada		
Color	Blanc i negre	
So	mut	
Idioma	alemany	
Argument	Documental que mostra distints indrets de Mallorca.	
Estrenes i projeccions		
Localització	Es pot visionar a http://www.travelfilmarchive.com/	
Bibliografia		
Notes	Segurament està realitzat a partir d'escenes soltes de les pel·lícules <i>La novia de hierro</i> i <i>Kampf der Geschlechter</i> , ambdues filmades a Mallorca l'any 1926 també per la productora Eiko Film.	

139

		Núm. registre	16		
Títol	Rosa de Sacrificio				
Títol original	Rocío Dalbaicín				
Altres títols					
Any	1927	Gènere	Ficció. Melodrama		
Direcció	Mario Roncoroni				
Producció	Producción Cinematográfica Española Levantina Films (Valencia)				
Productor	Luís Ventura				
Argument	Mario Roncoroni				
Guió					
Fotografia	Giuseppe Sessia i José María Maristany.				
Operador					
Música					
Ròtuls					
Repartiment	Elisa Ruiz Romero "Romerito" (Elisa Urbietta, Rocío Dalbaicín), Juan de Orduña (Fernando de Michelena), Felipe Fernansuar (Pepe Lís Recalde), Aurora Ruiz Romero (Aurora Urbietta), Francisco Priego (coronel Urbietta), Genoveva Vallés (Jesusa), Eduardo Gascó (Fidel)				
Nacionalitat	Espanyola				
Data filmació	1926-1927				
Llocs filmació	Mallorca (llocs sense determinar). Altres localitzacions: Barcelona, València, Sevilla, Madrid i París.				

Metratge/durada	
Color	blanc i negre
So	mut
Idioma	castellà
Argument	Elisa de Urbietta és una cantant que sense saber-ho s'enamora del promès de la seva germana i marxa amb ell a Mallorca. Enmig d'aquesta situació apareix un antic amant d'Elisa. El dos homes protagonitzaran un dramàtic duel i finalment Elisa sacrifica el seu amor en favor de la seva germana.
Estrenes i projeccions	31 d'agost de 1927 al Pathé Cinema de Barcelona, en prova. 9 de juny de 1930 a Madrid.
Localització	Es conserven fragments a la Filmoteca de Catalunya i a la Filmoteca de la Generalitat Valenciana, però els fragments corresponents a les filmacions mallorquines es troben desapareguts.
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., <i>Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1921- 1930</i> , Filmoteca Española, Madrid, 1993. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.
Notes	

Núm. registre		17
Títol	Mallorca	
Títol original		
Altres títols		
Any	1927	Gènere Documental
Direcció	Pere Barcelò (direcció artística)	
Producció		
Productor	Josep Maria Verger amb ajuda de la Diputació Provincial de les Balears	
Argument		
Guió		
Fotografia		
Operador	Jaume Piquer Soler (operador de la Gaumont)	
Música	Baltasar Samper, compositor de <i>Aires y Danzas de Mallorca</i>	
Ròtuls		
Repartiment		
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina.	
Data filmació	finals 1927	
Llocs filmació	Mallorca: Palma (badia, La Almudaina, la Seu, Palau Episcopal, plaça d'Espanya, el Molinar, carrer Colom, murades, esglésies –oratori de Sant Llorenç de l'església de Santa Creu, Santa Eulàlia, Santa Clara, Sant Miquel, Monti-sion , Sant Nicolau, Sant Francesc -, cases senyoriales, la Llotja, Cort, casa de l'Almoina, Consolat de Mar, claustre de Sant Antoni de Viana, Palau Diputació Provincial, Teatre Principal, castell de Bellver), cases de possessió –Bendinat, Son Vida, Son Berga, Raixa, Alfàbia i Son Verí, Solleric, Sa Granja, Son Fortesa -, ajuntament de Santa Maria del Camí, molinar d'Inca, església de Selva, torre de ses Punes de Manacor, monument a Juniper Serra a Petra, casa natal de Juniper Serra a Petra, Santuari de Sant Salvador d'Artà, Santa Maria de Bellpuig a Artà, Torre Cega de Capdepera, Torre de Canyamel, murades d'Alcúdia, Calvari de Pollença, marjades de Banyalbufar, Torre de les Ànimes de Banyalbufar, Valldemossa (Casa de Santa Catalina Thomàs, cartoixa, cases de possessió –Son Gallard Vell, Miramar, Son Moragues, ca'n Costa -), castells roquers (d'Alaró, d'Artà, castell del Rei a Pollença, Santuari a Felanitx, castell de Capdepera), santuaris (Puig de Maria a Pollença, Sant Salvador a Felanitx, santuari de Gràcia a Algaida, santuari de Nostra Senyora de Cura a Algaida, santuari de Lluc a Escorca). Alcúdia, Inca, Maria de la Salut, Manacor, Artà, Sóller, Llucalcari, Banyalbufar, Fornalutx, Pollença, Estellencs, Andratx, Valldemossa, Deià, Cala de Deià, la Albufera, torrent de Sóller, torrent de Pareis, Gorg Blau, coves.	
Metratge/durada	85 min.	
Color	blanc i negre	
So	mut	
Idioma	castellà	
Argument	Documental que mostra distints indrets i costums de Mallorca.	
Estrenes i projeccions	17 de gener de 1928 al Circulo de Obreros Católicos de Palma, en prova. 7 de febrer de 1928 al Teatro Infanta Beatriz, de Madrid. 11 de febrer de 1928 al Palau Reial de Madrid.	
Localització	Arxiu del So i de la Imatge del Consell de Mallorca	
Bibliografia	Del REY, A., “Filmando documentales para vender paraísos. Mallorca (1927)” a <i>Aula. Historia social</i> , núm. 21, 2008. Pàg. 85-92. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes	Obtingué una subvenció de 5000 pesetes de la Diputació Provincial de Balears.	

Núm. registre		18
Títol	Mallorca Científica, Industrial y Panorámica	
Títol original		
Altres títols		
Any	1927	Gènere Documental
Direcció		
Producció	Babi Films Mallorca	
Productor	Rafael Babi i Francisco Babi	
Argument		
Guió		
Fotografia		
Operador	Francisco Babi (?)	
Música		
Ròtuls		
Repartiment		
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina.	
Data filmació	1927	
Llocs filmació	Mallorca (sense determinar)	
Metratge/durada		
Color	blanc i negre	
So	mut	
Idioma	castellà	
Argument		
Estrenes i projeccions		
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes		

		Núm. registre	19
Títol	El vals del adió		
Títol original	La valse de l'adieu		
Altres títols	Frédéric Chopin, la valse de l'amour		
Any	1928	Gènere	Ficció. Biogràfic
Direcció	Henry Rousell		
Producció	Société des Films Historiques		
Productor			
Argument			
Guió			
Fotografia			
Operador			
Música			
Ròtuls			
Repertiment	Pierre Blanchar, Marie Bell, Georges Deneubourg, René Maupré, Raymond Trouar, Germaine Laugier, Jane Irys, Georgette Sorelle, Serge Chatsky, Jacques Maury, Georges d'Ary-Brissac, Jean Calain.		
Nacionalitat	Francesa		
Data filmació	1927		
Llocs filmació	Mallorca: Valldemossa i la Cartoixa.		
Metratge/durada			
Color			
So			
Idioma			
Argument			
Estrenes i projeccions			
Localització			
Bibliografia			
Notes			

		Núm. registre	20		
Títol	La núvia del contrabandista de Mallorca				
Títol original	Die Schmugglerbraut von Mallorca				
Altres títols	Das Mädchen von Valencia (La doncella de València)				
Any	1929	Gènere	Ficció.		
Direcció	Hans Behrendt				
Producció	Universum Film (UFA)				
Productor	Alfred Zeisler				
Argument					
Guió	Victor Abel i Rudolph Cartier				
Fotografia	Friedl Behn-Grund				
Operador					
Música	Willy Schmidt-Gentner				
Ròtuls					
Repartiment	Jenny Jugo (Rosita), Friedrich Benfer (Pedro), Clifford McLaglen (Andrea), Raimondo Van Riel (Tolomeo), Félix de Pomés (policia), Jutta Jol (Manuela).				
Nacionalitat	Alemanya				
Data filmació	Febrer de 1929				
Llocs filmació	Mallorca: Cala de Sant Vicenç				

		Núm. registre	21		
Títol	El héroe de Cascorro				
Títol original					
Altres títols	Eloy Gonzalo				
Any	1929	Gènere	Ficció. Drama històric		
Direcció	Emilio Bautista				
Producció	Ruperave Films (Madrid)				
Productor	José Manuel Pérez Moris				
Argument	Emilio Bautista				
Guió	Emilio Bautista				
Fotografia	Tomás Terol de Polerón, Agustín Macasolí				
Operador					
Música					
Ròtuls					
Repartiment	Javier de Rivera (Eloy Gonzalo), Faustino Bretaño (el sargento), Amelia Muñoz (Isabel), José Maria Jimeno (el tabernero), Andrés Carranque de Ríos, Pilar Ruiz, Isabel Alemany, Luis Llorens, Rafaela Lozano, Federico Ruiz de Velasco, Joaquín Bergia, Luisa Quirós, Anselmo Varona, Juan Pastor, Julia Ríaza, Julián Torremocha, José María Alonso Pesquera.				
Nacionalitat	Espanyola				
Data filmació	1929				
Llocs filmació	Mallorca: llocs sense determinar. Alacant: Huerto del Cura				

Metratge/durada	1673 metres
Color	Blanc i negre
So	mut
Idioma	castellà
Argument	Conta la història verídica de Eloy Gonzalo, un antic soldat que s’ofereix voluntari per lluitar en la guerra de Cuba. Allà se li encomana la defensa de la plaça del Cascorro. Els cubans ocupen un lloc pròxim i aconseguixen rodejar als espanyols. Eloy és elegit perquè cremi el lloc on s’han ubicat els enemics, ja que és l’única manera d’aconseguir desfer-se d’ells. Eloy duu a terme el seu objectiu i li imposen la Cruz Laureada pel seu heroic comportament. Desgraciadament la febre acaba amb el soldat mentre encara és a Cuba.
Estrenes i projeccions	18 d'abril de 1932 a Madrid
Localització	Es conserven fragments a la Filmoteca Española
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. GONZÁLEZ, LÓPEZ, P.; CÁNOVAS BELCHI, J., <i>Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1921- 1930</i> , Filmoteca Española, Madrid, 1993. PÉREZ PERUCHA, J. (coord.), <i>Antología crítica del cine español. 1906-1995</i> , Cátedra, Madrid, 1998. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.
Notes	

	Núm. registre	22
Títol	Pollo Perita	
Títol original		
Altres títols		
Any	1929	Gènere Ficció. Comèdia
Direcció		
Producció		
Productor		
Argument		
Guió		
Fotografia		
Operador		
Música		
Ròtuls		
Repartiment	Bartolo Llambías, Lluís Llambías, Lluís Massanet, Jeroni Xaripa.	
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina.	
Data filmació	1929	
Llocs filmació	Mallorca: llocs sense determinar.	

Metratge/durada	
Color	Blanc i negre
So	mut
Idioma	
Argument	L'argument estava centrat en dos equips de futbol, El Tuna i l'Atlhetich, i en les peripècies dels directius del primer per intentar subornar al millor jugador del Atletich.
Estrenes i projeccions	Desembre de 1929 al Teatre Balear.
Localització	Desconeguda
Bibliografia	SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.
Notes	

Núm. registre 23		
Títol	Viaje de turismo a la Isla Dorada	
Títol original		
Altres títols		
Any	1930	Gènere Documental
Direcció	Juan Vázquez Humasqué (?)	
Producció	Mare-Nostrum (Mallorca)	
Productor	Juan Vázquez Humasqué (?)	
Argument		
Guió		
Fotografia	Emilio Alcántara	
Operador	Emilio Alcántara	
Música		
Ròtuls		
Repartiment		
Nacionalitat	Espanyola. Producció mallorquina.	
Data filmació	1929-1930	
Llocs filmació	Mallorca: llocs sense determinar.	
Metratge/durada		
Color	blanc i negre	
So	mut	
Idioma		
Argument	Documental sobre Mallorca.	
Estrenes i projeccions	28 de maig de 1930 al Teatre Principal, de Palma.	
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes		

Núm. registre		24
Títol	Contrabandista por amor	
Títol original		
Altres títols		
Any	1930	Gènere Ficció.
Direcció	Antoni Roca	
Producció	Iberia Films (Barcelona)	
Productor		
Argument		
Guió		
Fotografia		
Operador		
Música		
Ròtuls		
Repartiment	Teresa Moreno, Josep Ferrer	
Nacionalitat	Espanyola	
Data filmació	1930	
Llocs filmació	Mallorca: Palma, Felanitx, Portocolom i sa Mola.	
Metratge/durada		
Color	Blanc i negre	
So	mut	
Idioma		
Argument	La història tractava sobre un jove que era enviat pel seu pare a Mallorca amb la finalitat de que treballàs amb el seu germà contrabandista.	
Estrenes i projeccions		
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes		

Núm. registre		25
Títol	Isla de Mallorca	
Títol original		
Altres títols	Mallorca, Isla de la Calma	
Any	1932	Gènere Documental
Direcció	Antoni de Prunera	
Producció	Cultura Films (Barcelona)	
Productor		
Argument		
Guió		
Fotografia	Giuseppe Sessia (?)	
Operador	Giuseppe Sessia (?)	
Música	Baltasar Samper	
Ròtuls		
Repartiment		
Nacionalitat	Espanyola	
Data filmació	1932	
Llocs filmació	Mallorca: llocs sense determinar.	
Metratge/durada		
Color	blanc i negre	
So	sonora	
Idioma	castellà	
Argument	Documental sobre Mallorca.	
Estrenes i projeccions	20 d'octubre de 1932 al cinema Born, de Palma.	
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.	
Notes	Es conserva, en part, muntat amb fragments d'altres filmacions que també mostren diversos indrets de Mallorca. Aquest nou muntatge ha donat lloc a una nova filmació titulada <i>Mallorca, Isla de la Calma</i> .	

		Núm. registre	26		
Títol	La estrella de Valencia				
Títol original	Der Stern von Valencia				
Altres títols					
Any	1933	Gènere	Ficció.		
Direcció	Alfred Zeisler				
Producció	Universum Film (UFA)				
Productor	Alfred Zeisler				
Argument	Otto Eis				
Guió	Robert Katscher i Axel Rudolf				
Fotografia	Werner Brandes i Karl Puth				
Operador	Karl Drömmmer i Erich Schmidtke				
Música	Hans-Otto Borgmann				
Ròtuls					
Repartiment	Liane Haid (Marion Savreda), Peter Erkelenz (capità Mendoza), Ossi Oswald (Rita), Paul Westermeier (sargent Savreda), Eduard Wesener (Leutnant Diaz), Hans Deppe (sargent José), Fritz Odemar (capità Rustan), Friedrich Gnaß (Diego), Willi Schur (Beppo), Oskar Sima (Patesco), Hertha Russ (Elinor).				
Nacionalitat	Alemanya				
Data filmació	gener-març de 1933 (a Mallorca)				
Llocs filmació	Mallorca: Port de Palma, escalinates del carrer Arabí, la Seu, la Llotja, l'església de Santa Creu, la plaça de Cort, el carrer Colón i la Rambla.				
		Metratge/durada	84 min.		
		Color	blanc i negre		
		So	sonora		
		Idioma	alemany		
		Argument	Pedro Saavedra, tripulant del vaixell la "Estrella de Valencia", tracta de salvar a Marion que ha estat segrestada per una banda de delinqüents que es dedica al tràfic de blanques.		
		Estrenes i projeccions	5 de juliol de 1933 a Alemanya.		
		Localització	Bundesarchiv-Filmarchiv Berlin		
		Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.		
		Notes	Hi ha una versió francesa filmada simultàniament, i que duu per títol <i>L'etoile de Valencia</i> .		

		Núm. registre	27		
Títol	La estrella de Valencia				
Títol original	L'étoile de Valencia				
Altres títols					
Any	1933	Gènere	Ficció.		
Direcció	Serge de Poligny				
Producció	Universum Film (UFA)				
Productor	Alfred Zeisler				
Argument	Otto Eis				
Guió	Axel Rudolf i Jean Galtier-Boissière				
Fotografia	Werner Brandes i Karl Puth				
Operador					
Música	Hans-Otto Borgmann				
Ròtuls					
Repartiment	Brigitte Helm (Marion Savedra), Jean Gabin (Pedro Savedra), Joe Alex (Diego), Paule Andral (Elionor), Thomy Bourdelle (capitán Mendoza), Roger Karl (comisario), Pierre Labry (José), Simone Simon (Rita).				
Nacionalitat	Alemanya				
Data filmació	gener-març de 1933 (a Mallorca)				
Llocs filmació	Mallorca: Port de Palma, escalinates del carrer Arabí, la Seu, la Llotja, l'església de Santa Creu, la plaça de Cort, el carrer Colón i la Rambla.				
		Metratge/durada	84 min.		
		Color	blanc i negre		
		So	sonora		
		Idioma	francès		
		Argument	Pedro Saavedra, tripulant del vaixell la "Estrella de Valencia", tracta de salvar a Marion que ha estat segrestada per una banda de delinqüents que es dedica al tràfic de blanques.		
		Estrenes i projeccions	16 de juny de 1933 a França.		
		Localització	Bundesarchiv-Filmarchiv Berlin		
		Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.		
		Notes	Hi ha una versió alemanya filmada simultàniament, i que duu per títol <i>Der Stern von Valencia</i> .		

Núm. registre		28
Títol	El nocturno de Chopin	
Títol original		
Altres títols		
Any	1933	Gènere Ficció. Biogràfic
Direcció	Ramón Martínez de la Riva	
Producció	Mediterráneo Films	
Productor	Ramón Martínez de la Riva	
Argument	Ramón Martínez de la Riva	
Guió	Ramón Martínez de la Riva	
Fotografia	Juan Pacheco "Vandel"	
Operador		
Música	Frédérich Chopin	
Ròtuls		
Repartiment	Joaquín Bergia (Chopin), Erna Rossi (George Sand) i Rufino Inglés	
Nacionalitat	Espanyola	
Data filmació	Principis 1933	
Llocs filmació	Mallorca (llocs sense determinar)	
Metratge/durada		
Color	blanc i negre	
So	sonora	
Idioma	espanyol	
Argument	L'argument té com a fil conductor a un concertista de piano que arriba a Palma per oferir un recital d'obres del cèlebre músic polonès, i en el transcurs del concert es van evocant escenes de l'estança a Mallorca dels dos amants.	
Estrenes i projeccions		
Localització	Desconeguda	
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. GUBERN, R., El cine sonoro en la II República. 1929-1936, Editorial Lumen, Barcelona, 1977. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001. VALLEJO, A.; HEININK, J., Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1931-1940, Filmoteca Española, Madrid, 2009.	
Notes	Segons els estudis, no es va acabar.	

	Núm. registre	29
Títol	Susana tiene un secreto	
Títol original		
Altres títols		
Any	1933	Gènere Ficció
Direcció	Benito Perojo	
Producció	Orphea Films (Madrid)	
Productor		
Argument	Basada en una obra de Honorio Maura i Gregorio Martínez Sierra	
Guió	Benito Perojo	
Fotografia	Arthur Porchet	
Operador		
Música	Eliseo Grenet	
Ròtuls		
Repartiment	Rosita Díaz Gimeno (Susana Montehermoso), Ricardo Núñez (Luís Alfonso), Miguel Ligeró (Alvaro de Yébenes), Conchita Uríos (), José Calle (comandante).	
Nacionalitat	Espanyola	
Data filmació	Estiu de 1933 (a Mallorca)	
Llocs filmació	Mallorca: Port de Palma Altres llocs: Sitges.	

Metratge/durada	
Color	blanc i negre
So	sonora
Idioma	espanyol
Argument	Susana és una jove que està a punt de casar-se amb Luis Alfonso. Però una nit que es troba hostatjada en un hotel, degut al seu somnambulisme acaba al llit d'un altre home. Susana té por de la reacció del seu futur marit sobre el seu problema de somnambulisme, per això no decideix contar-li fins a la lluna de mel.
Estrenes i projeccions	Novembre de 1933 al Capitolio, Madrid. 1 de gener de 1934 en el Coliso España, Madrid. 4 de juny de 1935 a Estats Units
Localització	Desconeguda
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. GUBERN, R., <i>Benito Perojo. Pionerismo y supervivencia</i> , Filmoteca Española, Madrid, 1994 SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001. VALLEJO, A.; HEININK, J., <i>Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1931-1940</i> , Filmoteca Española, Madrid, 2009.
Notes	

	Núm. registre 30	
Títol	Boliche	
Títol original		
Altres títols		
Any	1933	Gènere Ficció. Comèdia musical
Direcció	Francisco Elías	
Producció	Orpheia Films	
Productor	Francisco Elías i Camille Lemoine	
Argument	Francisco Elías i Antonio Graciani	
Guió	Francisco Elías	
Fotografia	José Gaspar	
Operador		
Música		
Ròtuls		
Repartiment	Agustín Irusta (Boliche), Roberto Fugazot (El Pinta), Lucio Demare (Armando), Alady (sargento Merengue), Amparo Aliaga (Rosa de Iriarte), Rafael Arcos (don Baldo), Modesto Cid (don Veremundo Iriarte), Roma Taeni (Brunequilda), Paquita Torres (dona Genoveva), Teresita Mandri (Amparín), Eugenia Roca (dona Gerundia) .	
Nacionalitat	Espanyola	
Data filmació	Estiu de 1933	
Llocs filmació	Mallorca: Port de Palma. Altres llocs: Girona i Barcelona	

Metratge/durada	
Color	blanc i negre
So	sonora
Idioma	espanyol
Argument	Boliche, el Pinta i Armando, un jove cego són tres músics que triomfen a un cafè de Bons Aires. Un dia, Boliche descobreix que el seu pare és un important escriptor espanyol . Aquest acaba de morir i per tant Boliche es converteix en l'únic hereu de tota la seva fortuna. Per això decideix anar cap a Espanya amb els seus dos companys, i amb els doblers de l'herència ajudarà a recuperar la vista a Armando. Ja a Espanya segueixen amb la seva tasca de músics amenitzant diferents cafès. Un dia de descans Boliche coneix a Rosa, la neboda i també hereva del pare de Boliche, sense saber res d'això es fan amants, fins que un dia descobreixen qui són. Boliche decideix tornar a Argentina, ja que ha perdut els papers que certifiquen que és el fill de l'escriptor, i Rosa decideix seguir-ho i recuperar el seu amor.
Estrenes i projeccions	23 de desembre de 1933 al Salon Cataluña (Barcelona) 25 de desembre de 1922 al Coliseum (Madrid)
Localització	Desconeguda
Bibliografia	SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001. VALLEJO, A.; HEININK, J., <i>Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1931-1940</i> , Filmoteca Española, Madrid, 2009.
Notes	

Núm. registre 31				
Títol	Una visión de las Baleares			
Títol original				
Altres títols				
Any	1935	Gènere	Documental	
Direcció	Josep Estelrich			
Producció	Ufilms			
Productor	Saturnino Ulargui			
Argument				
Guió				
Fotografia				
Operador	Constantin David i Andrés Pérez			
Música	Baltasar Samper			
Ròtuls				
Repartiment				
Nacionalitat	Espanyola			
Data filmació	mitjans-finals 1934			
Llocs filmació	Mallorca (Pollença, Formentor, Lluc, La Calobra, Valldemossa, Deià, Sóller, Palma, El Terreno, Corb Marí i Gènova), Menorca i Eivissa.			
Metratge/durada				
Color				blanc i negre
So				sonora
Idioma				castellà
Argument				Documental sobre les Illes Balears.
Estrenes i projeccions				Març de 1935 projeccions a Palma (Rialto) i a Barcelona.
Localització				Desconeguda
Bibliografia				AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.
Notes				El Foment de Turisme de Mallorca hi col·laborà.

	Núm. registre 32	
Títol	Rumbo al Cairo	
Títol original		
Altres títols		
Any	1935	Gènere Ficció. Comèdia romàntica-musical
Direcció	Benito Perojo	
Producció	CIFESA	
Productor		
Argument	Alfredo Miralles	
Guió	Benito Perojo	
Fotografia	Fred Mandel	
Operador	Tom Kemenffy	
Música	Jacinto Guerrero	
Ròtuls		
Repartiment	Miguel Ligeró (Quique Montalvo), María del Carmen Merino (Celia), Ricardo Núñez (Jaime Noriega), Carlos Díaz de Mendoza (Cienfuegos), José Calle (gobernador), Rafael Calvo (taaverner), Luchy Soto (amiga), Enriqueta Soler (secretaria).	
Nacionalitat	Espanyola	
Data filmació	març i abril de 1935	
Llocs filmació	Mallorca: Fornalutx Estudis C.E.A. (Madrid)	

Metratge/durada	81 min.
Color	blanc i negre
So	sonora
Idioma	castellà
Argument	El popular cantant Jaime Noriega decideix deixar els escenaris durant una temporada. El seu amic Quique Montalvo el convida a anar-se'n amb el seu iot sense rumb fix. Durant el seu viatge recalen a Bellamar, allà els dos homes es fan passar per mariners, i Jaime coneix a la filla del governador i s'enamoren. Per l'aspecte que ofereixen Jaime i el seu amic, dos policies els confonen amb contrabandistes, però després de ser conduïts a la presó són alliberats al comprovar que no són traficants. Finalment es descobreix qui és realment Jaime, qui escapa amb la seva enamorada per casar-se amb ella alta mar.
Estrenes i projeccions	19 de setembre de 1935 al Salón Cataluña (Barcelona) 14 d'octubre de 1935 a Callao (Madrid)
Localització	Filmoteca Española (es conserven fragments)
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. GUBERN, R., <i>Benito Perojo. Pionerismo y supervivencia</i> , Filmoteca Española, Madrid, 1994 SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001. VALLEJO, A.; HEININK, J., <i>Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1931-1940</i> , Filmoteca Española, Madrid, 2009.
Notes	

	Núm. registre	33			
Títol	Rataplan				
Títol original					
Altres títols					
Any	1935	Gènere	Ficció. Comèdia d'intriga		
Direcció	Francisco Elías				
Producció	CIFESA				
Productor	Emilio Gutiérrez Bringas i Francisco Elías				
Argument	Francisco Elías				
Guió					
Fotografia	Isy Goldberger				
Operador	Adrien Porchet				
Música	Martín Lizcano de la Rosa				
Ròtuls					
Repartiment	Alberto Barrena (Manitas de Plata), Teodoro Busquets (el novelista Mariscal/ el Punto de Interrogación), Antoñita Colomé (Carmela Montes), Félix de Pomés (Rataplán/ Lewis Chandles/ Conte Divo de la Mattina), Rafael Señalada (Al Garrobo), Roma Taeni (Al Kaparra/ Miss Madisson), Miguel Tejada (Pepe Luís), Luis Villasiul (Sancho Serrano, detectiu).				
Nacionalitat	Espanyola				
Data filmació	febrer, març i abril de 1935				
Llocs filmació	Mallorca: Port de Palma. Estudis Orphea-B (Barcelona).				

Metratge/durada	89 min.
Color	blanc i negre
So	sonora
Idioma	castellà
Argument	Lewis Chandles pertany a l’alta societat de Barcelona però realment és un lladre que actua baix el pseudònim de Rataplán, i sempre tria com a víctimes a aquells que s’han enriquit d’una forma il•legal. A la vegada Chandles és autor de novel•les policiaques que signa amb el nom de Luis de Pomar. Amb la intenció de dotar al llibre que està escrivint amb un bon final, decideix traslladar-se al hotel Formentor. Allà s’hostatja la cantant Carmela Montes. El detectiu Serrano segueix la pista de Chandles convençut de que és el lladre Rataplán, per això agafa a Carmela de còmplice per fer confessar a Chandles el seu secret, però no ho aconsegueix.
Estrenes i projeccions	26 de novembre de 1935 al Salón Cataluña (Barcelona). 2 de desembre de 1935 al Rialto (Madrid).
Localització	Desconeguda
Bibliografia	AGUILÓ, C.; PÉREZ DE MENDIOLA, J. A. (coord.), <i>Cent anys de cinema a les Balears</i> , “SA NOSTRA” Obra Social i Cultural, Palma, 1995. SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001. VALLEJO, A.; HEININK, J., <i>Catálogo del cine español. Películas de ficción. 1931-1940</i> , Filmoteca Española, Madrid, 2009.
Notes	

Núm. registre 34				
Títol	Documental promogut per Frank Croissant (Títol desconegut)			
Títol original				
Altres títols				
Any	1936	Gènere	Documental	
Direcció				
Producció				
Productor	Frank Croissant			
Argument				
Guió				
Fotografia				
Operador	James W. Furst			
Música				
Rótuls				
Repartiment				
Nacionalitat	Nord-americana (?)			
Data filmació	estiu de 1935			
Llocs filmació	Mallorca: hotels Victoria, Mediterràneo i Alfonso, El Terreno, Valldemossa, Sóller, Santa Margalida, Formentor, Andraitx, el pabelló del Frontón Balear.			
Metratge/durada				
Color				blanc i negre
So				sonora
Idioma				
Argument				Documental sobre Mallorca.
Estrenes i projeccions				
Localització				Desconeguda
Bibliografia				SBERT, C. M., <i>El cinema a les Balears des de 1896</i> , Documenta Balear, Palma, 2001.
Notes				

